

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

6

Tanári útmutató

4

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

FISCHER ALAJOS SZAKMAI IGAZGATÓ

PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES

RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ

KÁLMÁN LÁSZLÓ

MOLNÁR CECÍLIA

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK

BÁNRETI ZOLTÁN

CSERHALMI ZSUZSA

GYŐRI JÁNOS

SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

SZARKA JUDIT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI

PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA

SZŰCS ÉDUA

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

© **SULINOVA KHT.**

© **SZARKA JUDIT**

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI SZOLGÁLTATÓ KHT.

1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KERESKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

K A L A N D

Tanári útmutató

Fejlesztők

Arató	László
Kálmán	László
Molnár	Cecília

TARTALOM

KALAND

- 5 NÉVJEGY
- 8 EGRI CSILLAGOK – MAGYARORSZÁG LEGNÉPSZERŰBB KÖNYVE!?
- 29 A KALANDOK, A FŐHŐS ÉS A REGÉNYSZERKEZET
- 56 EGER OSTROMA (A 4–5. RÉSZ)
- 75 A REGÉNY MOTÍVUMRENDSZERE
- 106 TÖRTÉNETMONDÁS ELTÉRŐ SZEREPLŐK KÖZÉPPONTBA HELYEZÉSÉVEL
- 125 AZ IGE BŐVÍTMÉNYEI, VONZATOK – A MAGYARBAN ÉS A TANULT IDEGEN NYELVBEN
- 151 FELADATLAP A *KALAND* CÍMŰ FEJEZETHEZ

NÉVJEGY

KALAND

A FEJEZET CÉLJA

- Hiányos-szegényes cselekmény-összefoglaló mondatok bővítése különféle vonzatokkal
- Egyszerű állításokat tartalmazó mondatok összeépítése egyetlen sokbővítményű esemény-összefoglaló mondattá
- Képregény-készítés. Képregény-aláírások készítése. Képregényelemek sorba rendezése
- Hibás cselekmény-összefoglalók javítása
- Ismétlődő motívumok gyűjtése, kikeresése
- Időrendi táblázat készítése a regény cselekményéről, életrajzi vázlat készítése a főszereplőkről
- Cselekmény-összefoglalás Jumurdzsák, Bornemissza Gergely, Dobó, Sárközi és Cecei Éva középpontba állításával
- A szereplők „furcsa” kifejezése
- Ige-vonlat kapcsolatok gyűjtése, megfigyelése
- Ige-vonlat kapcsolatok gyűjtése és megfigyelése a tanult idegen nyelven

JAVASOLT IDŐKERET

24 tanóra

AJÁNLOTT KOROSZTÁLY

6. évfolyam

A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME ÉS AJÁNLOTT ÓRASZÁMA

1. *Egri csillagok – Magyarország legnépszerűbb könyve!?* Részletekből az egész (2 óra)
2. *A kalandok, a főhős és a regényszerkezet; az ostrom előtti három nagy rész – a feszültségfokozás eszközei – Nyelvi ismétlés: a szereplők kifejezése* (5 óra)
3. *Eger ostroma (a 4–5. rész) – a történelmi regény és a kalandszál összesodrása* (3 óra)
4. *A regény motívumrendszere* (4 óra)
5. *Történetmondás eltérő szereplők középpontba helyezésével – Nyelvi ismétlés: igeidők, igemódok, egyeztetés* (3 óra)
6. *Az ige bővítményei, vonzatok – a magyarban és a tanult idegen nyelvben* (4 óra)

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK

- Kétfajta kalandhős: az izgalomvágyó és az erények képviselője. Egyéni kalandvágy és közösségi szolidaritás, felelősségvállalás. Az igék bővítményei, a vonzatok. A játékosság fogalmának értelmezése
- A hős mint a kalandokat összefűző formai elem. Késleltetés és sejtetés. A több szálon futó regénycselekmény. Kalandregény vagy történelmi regény? A forma, a domináns nyelvi elem mint meghatározó szövegalakító tényező

MÓDSZERTANI JAVASLATOK

- Nagy terjedelmű szöveg távoli eseménymozzanatainak összekapcsolása. A visszautalások szerepének megfigyelése. Vázlatpontok helyes sorrendbe rakása. Hibás történet-összefoglaló javítása. Visszatérő motívumok gyűjtése és értelmezése
- Cselekmény-összefoglalás különböző szereplői nézőpontokból
- A fejezet számos témával foglalkozik irodalmi és hétköznapi szövegekben egyaránt, lényeges, hogy időt szánjunk az egyes feladatok előkészítésekor a személyes tapasztalatok előhívására.
- A tanár az eszmecsereket, a vitákat irányítsa, próbálja meg elérni, hogy a gyerekek vonják le a konklúziót, ebben legyen segítségükre.
- A gyerekek túlnyomórészt csoportmunkában, illetve párokban dolgoznak. Ügyeljünk arra, hogy valamennyi tanuló kapjon csoporton belül feladatot, megnyilatkozási lehetőséget.
- A szöveg-átalakítással, szövegalkotással kapcsolatos gyakorlatok előtt a szövegértés-olvasás terén gyengébb tanulók kapjanak a megoldáshoz mintát, feladatértelmezést.

ÉRTÉKELÉS

- Az értékeléskor ismerjük el azoknak a tanulóknak a teljesítményét, akik véleményüket kifejtik, állításaikat indokolják.
- A szövegértés terén gyengébben teljesítők részfeladatait is kísérjük figyelemmel és értékeljük, sokat biztassunk, dicsérjünk, ahol erre mód van.
- Részesítsük előnyben az eredeti ötleteket, megoldásokat.
- Az értékelést az írásbeli munkák esetén szöveges formában, illetve érdemjeggyel minősíthetjük. A szóbeli teljesítményeket szóban, csoporton belül és osztály előtt is értékeljük.
- Adjunk lehetőséget, hogy egy-egy óra végén, a csoporton belül is értékeljék egymás munkáját a gyerekek.
- Az értékelés elsősorban azokra a pontokra koncentráljon, ahol jól teljesített a tanuló, buzdítsa őt. A hibákat konkrétan, pontosan, a javítás mikéntjével együtt fogalmazzuk meg.

KÖVETELMÉNYEK

A gyerekek tudjanak példákat mondani:

- bővítmények szinte teljesen idiomatikus és szinte teljesen áttetsző jelölésére;
- egy-egy toldalék, tagmondattípus stb. különböző szerepeire (arra, hogy milyen típusú bővítményeket jelölhet);
- arra, hogy a tanult idegen nyelvben mi jellemzi a bővítmények jelölését,
- a magyartól való eltérésre.

Legyenek képesek:

- bemutatni, hogy a hős milyen szerepet játszik az események összefűzésében;
- nyelvi és képi információ összekapcsolására a cselekményrekonstrukció során;
- a tanult művekből példákat mondani a késleltetésre, a sejtetésre és az előreutalásra;

- a több szálon futó cselekmény szálainak megkülönböztetésére és a szálak összekapcsolódási helyének és módjának bemutatására;
 - nagy terjedelmű epikus szöveg távoli eseménymozzanatainak összekapcsolására, a visszautalások szerepének felismerésére;
 - a cselekmény egy-egy kulcsfordulatának és egy-egy hosszabb szakaszának összefoglalására különböző szereplők nézőpontjából;
 - hibás történet-összefoglalás javítására, hiányos történet-összefoglalás bővítésére;
 - a tanult regényben visszatérő motívumok összegyűjtésére és az ismétlődés szerepének értelmezésére;
 - érvelni a fejezet középpontjában álló regény többféle regénytípusba való besorolhatósága mellett.
- Németh Ervin: *Barangolások könyve*. © 1996, Mozaik.

1. EGRI CSILLAGOK – MAGYARORSZÁG LEGNÉPSZERŰBB KÖNYVE!?

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1–2.

5. oldal

2 x 10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok a könyv sikere, népszerűsége és címvariációi felől közelítsenek a már olvasott vagy legalább hírből ismert könyvhöz, és felderítsék annak kevert műfaji jellegét. Ennek megfelelően nem a főtéma vagy a domináns műfaj megjelölése a cél, hanem a személyes elvárások, olvasói beállítódások, preferenciák kimondása.
- Cél továbbá, hogy a cím értelmezésével a regény metaforarendszerére is mintegy ráhangolódjanak a tanulók, illetve hogy magában a metaforarendszerben észrevegyék a kalandregény- és a történelmiregény-elemek vegyülését, kettősségét.

Kiemelt készségek, képességek: vélemények, olvasói tapasztalatok, előítéletek vagy elvárások előhívása; asszociációs képesség mozgósítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pár-, majd frontális munka

Módszerek, eljárások: tartalomösszegzések közötti választás, a 2. feladatban szempont-táblázat kitöltése

Gárdonyi Géza *Egri csillagok* (1901) című regénye 2005-ben a Magyar Televízió *A Nagy Könyv* című, szépirodalmat népszerűsítő adássorozatában elnyerte a „Magyarország legnépszerűbb könyve” címet. Az alábbi összefoglaló – némi változtatással – A Nagy Könyv honlapjáról való.

Ez a regény a hazaszeretet kifejezésének egyik legszebb példája a magyar és a világirodalomban. Sokan riadnak meg kiskamaszként a kötet vastagságától, de belekezdve kiderül: a könyv letehetetlen.

Főhőse Bornemissza Gergely, akinek kalandos gyermekkora, ifjúsága és házassága Cecey Évával az írói képzelet műve, de a regény főhőisének modellje valóban részt vett 1552-ben Eger védelmében. Jumurdzsák, a török janicsár, a könyv negatív hőse egy sötétköves gyűrűt keres, amelyről azt hiszi, hogy a szerencséje függ tőle. Akkor fosztották meg az amulettjétől, amikor az általa foglyul ejtett Gergő – még gyermekként – megszökött a fogságából, s figyelmeztette az öreg Ceceyt és a nála tartózkodó Dobót, hogy a környéken kószáló török csapat meg akarja támadni Cecey házáat, faluját. A gyűrű utáni hajszát a könyv végéig tart. Jumurdzsák azért rabolja el Sopronban Bornemisszáék gyermekét, hogy megkaphassa cserébe a gyűrűt. A regény a valóság és a fikció (írói kitalálás) izgalmasan keveredő elegye. Ami történelmekönyvekben száraz adathalmaz, az ebben a regényben – a történet fordulataiban

– észrevétlenül magunkba szívott tudásanyaggá lesz. A történet cselekményszálai végül az egri vár ostrománál egyesülnek.

1. Magyarország legkedveltebb könyve 2005-ben

- a) Vajon miért az *Egri csillagok* lett Magyarország legnépszerűbb regénye 2005-ben? Ha még nem olvastátok volna végig a regényt, az alábbi egymondatos tartalomösszegzések és a fönti, kicsit részletesebb összefoglaló, illetve filmélményetek vagy ismerőseitek véleménye alapján is állást foglalhattok.
A regény elolvasása után azonban majd térjete vissza erre a kérdésre!
- b) Melyik alábbi tartalom-összefoglalással értetek leginkább egyet?
Karikázzátok be a számát!
- (1) A regény Bornemissza Gergely és Cecey Éva akadályokat legyőző szerelméről szól.
(2) Az izgalmas kalandregény Jumurdzsák szerencsehozó talizmánjáról és a többszörös gyermekrablóval folytatott küzdelemről szól.
(3) A regény Gergely vitézzé nevelődéséről szól, arról, hogy hogyan válik alkalmassá hazája szolgálatára, s hogy az egri vár védelmében hogyan kamatoztatja megszerzett képességeit, tudását.
(4) A regény a török fenyegetésről, az egri hősök összetartásáról, bátorságáról és furfangosságáról szól, a magyarok kitartásáról, hősiességéről és nehezen kivívott győzelméről.
- c) Számotokra melyik a regény legérdekesebb rétege?
- d) Mit gondoltok? A könyv sikerében melyik alkotóelemnek lehetett döntő a szerepe?
- e) Írjatok egy olyan – ötödik – összefoglalót a regényről, amely szerintetek teljesebben adja vissza a mű egészét:

2. Címváltozatok

- a) A regénynek két korábbi címváltozata is volt, gondolkozzatok el mindhárom címen!

*A török gyűrű
Hold és csillagok
Egri csillagok*

- b) A három közül melyik cím tetszik nektek a legjobban?
Melyik mire, a regény melyik alkotóelemére helyezi a hangsúlyt?
- c) Próbáljátok meg mindhárom címet többféleképpen magyarázni, többféle jelentéssel ellátni!
A feladatot akkor is elvégezhetitek, ha a regény olvasását még nem fejeztétek be.
Segítségetül olvassátok el Jumurdzsák gyűrűjének alábbi leírását!
Gondoljatok a (fél)hold és a csillagok átvitt, illetve a gyűrű esetleges katonai jelentésére is!

„A gyűrű köve szokatlanul nagy, négyszögletes fekete kő, vagy sötét gránát vagy obszidián, nem lehetett megismerni a holdvilágnál. De azt tisztán lehetett látni, hogy valami halványsárga kőből hold van rajta meg körülötte öt apró gyémántcsillag.”

d) Írjátok be az alábbi táblázatba magyarázataitokat!

CÍMVÁLTOZAT	A HANGSÚLYOZOTT TÖRTÉNET	A CÍMHEZ TÁRSÍTHATÓ JELENTÉSEK
A TÖRÖK GYŰRŰ		
HOLD ÉS CSILLAGOK		
EGRI CSILLAGOK		

MEGOLDÁSOK

1/e) A regény eleinte Gergő és Vicus szerelméről, illetve Gergő társadalmi felemelkedéséről, vitézzé nevelődéséről szól, majd az egeri vár hősi védelméről. Mind a szerelmi regényt, mind a nevelődéstörténetet, mind az ostrom elbeszélését átszínezi Jumurdzsáknak, a félszemű jani-csárnak az amulettje visszaszerzéséért folytatott küzdelme, azaz a regényt kalandregénnyé tévő cselekményszál.

2/d)

CÍMVÁLTOZAT	A HANGSÚLYOZOTT TÖRTÉNET	A CÍMHEZ TÁRSÍTHATÓ JELENTÉSEK
<i>A török gyűrű</i>	Jumurdzsák amulettjének története, a gyermekrablások története: a kalandregény.	Elsődleges: Jumurdzsák gyűrűje; jelképesen esetleg: az országot, illetve Eger környékét török ostromgyűrű.
<i>Hold és csillagok</i>	Törökök és magyarok. A török félholddal folytatott küzdelem s ennek magyar csillagai, hősei.	Egyszerre utalhat Jumurdzsák amulettjére, annak díszítésére és a törökök és a magyarok közötti küzdelemre.
<i>Eger csillagok</i>	Az egeri vár hősi védelme.	Egyszerre utal az Eger fölötti csillagokra: a magyarokat védő isteni gondviselésre és a várt védő hősökre.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3. feladat

T/3.

7. oldal

kb. 65 PERC

Az első órán osszuk ki a feladatot, és kezdjék el a gyerekek a megoldást – mintegy 20-25 percben. A második óra előtt házi feladatként is folytassák a válaszoláshoz szükséges olvasást, újraolvasást,

keresgélést. A második óra első felében folytatódják a csoportmunka a feladat befejezéséig, a második felében pedig a gyerekek tegyék közzé eredményeiket.

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok a megadott szövegrészletek alapján felismerjék: ugyanazt a történetet többféle ponton el lehet indítani, többféle cselekménnyé lehet formálni.
- Cél továbbá a részek alaposabb vizsgálata és kontextusuk felépítése: a részletek megízlelése felől a műegész felé való közelítés. Eközben a regény többrétegűsége is megvilágítást nyerhet.
- A csoportmunka, majd a közzététel során az alternatívák, érvek megfogalmazása és kibontása az egyik részfeladat. A csoportmunka egyúttal a regény egészét különböző mértékben ismerő diákok számára tudásuk megmutatását teszi lehetővé, illetve – azok számára, akik még nem végeztek a könyvvel – olvasási motivációt is jelent.
- A D) csoport eredményeinek – azaz a regény megvalósított indításának vizsgálata – közzétételét esetleg a második modulba helyezhetjük át (lásd a második modul 2. feladatát!), ez esetben a csoport türelmét kell kérnünk. A 4. feladat alaposabb megbeszélésére ezzel a késleltetéssel, áthelyezéssel nyerhetünk időt.
- A tanulók csoporttá szerveződését befolyásolnunk kell, mivel a feladatok – tudatosan – nem egyforma tempót igénylenek.
- Amennyiben az osztálylétszám magas, több kooperatív csoportot is szervezhetünk egy-egy feladathoz.

Kiemelt készségek, képességek: érvek gyűjtése adott megoldásokhoz, történetmozanatok áthelyezése, funkciójuk felismerése, illetve átalakítása, részletek kontextusba helyezése, rész és egész viszonyának felismerése; lényegkiemelő és rákereső olvasás

Célcsoport – differenciálás

- A) Gyorsabban olvasó és a történelem iránt jobban érdeklődő diákok.
 B) Lassabban olvasó, de a könyvet már valamelyest ismerő diákok.
 C) A bűnügyi történeteket kedvelő, a regény olvasásával esetleg még nem végzett diákok.
 D) Elsősorban azok a gyerekek, akik a regényt még nem olvasták vagy nem olvasták újra, inkább csak közvetett összképük vagy emlékképük van róla. Ugyanakkor a csoport annyiban legyen heterogén, hogy tartalmazzon olyan gyereket is, aki frissen olvasta a regényt. Ez a csoport elsősorban szoros olvasási feladatot végez. Ők kapják a regény valóságos indítását, célszerű ezért, hogy akár több csoport is ezt a munkát kapja, s hogy a szóvivő igazán felkészült válaszokat adjon. Mint a tanári instrukcióban jeleztük, ez a közzététel esetleg a következő modul elejére kerülhet. Ezt azonban ne mondjuk meg előre a csoport(ok) tagjainak.
 E) Azok a diákok, akik szeretik a csatákról, a küzdelemről szóló filmeket, könyveket – akár olvasták már az *Egri csillagokat*, akár nem.

Munkaformák: csoportmunka mozaikrendszerben – témaválasztás szempontjából homogén csoportokban

Módszerek, eljárások: mozaik rendszerű csoportmunka

Eszközök: a regény, csoportonként legalább két-két példány

3. Hogyan kezdődjék az Eger ostromáról szóló regény?

- A) Kezdődjék a regény a Magyarország ellen vonuló török sereg bemutatásával!

- B) Kezdődjék a regény korrajzzal, eseménynaptárral!
- C) Kezdődjék a regény Jumurdzsák soproni gyermekrablásával!
- D) Kezdődjék a regény Eger majdani hadnagyának és szerelmének gyerekkori kalandjával!
- E) Kezdődjék a regény Ahmed basa Dobó Istvánnak küldött levelével!

Alkossatok 4-5 fős együttműködő csoportokat aszerint, hogy melyik fent jelzett kezdésváltozat mellett döntenétek!

Beszélgjétek meg a saját csoportotokban a válaszokat, készítsetek együtt jegyzeteket, majd jelöljétek meg minden válasznak a közreadóját!

- A) Kezdődjék a regény a Magyarország ellen vonuló török sereg bemutatásával!

a) A csoport minden tagja olvassa el az alábbi részletet!

„Egy paprikaszínvörös zászló jelent meg az országúton, aztán kettő, aztán meg öt és egyre több. A zászló alatt és utána arab paripákon tornyos turbánú katonák. A paripák olyan aprók, hogy némi katonának a lába csaknem a földet éri.

- Ezek a 'gurebák' – magyarázza Tulipán –, mindig ezek jönnek elől. Ezek nem tiszta törökök.
- Hát?
- Arabok, perzsák, egyiptomiak, mindenféle kevert nép.

Az látszott is rajtuk. A ruhájuk se volt egyforma. Az egyiknek óriási rézforgó ragyogott a fején, s hiányzott az orra. Az már járt Magyarországon. A másik ezred, amely követte őket, zöld csíkos fehér zászlót lobogtatott. Naptól barna, kék bugyogós had. Látszott az arcukon, hogy az éjjel jól ettek-ittak.

– Ezek az 'ulufedzsik' – szólta Tulipán. – Zsoldos katonák, tábori rendőrök. A hadipénztár mellett is ezek járnak. Látja azt a nagy hasú, szétütött homlokú embert? Nagy rézgombok a mellén...

- Látom.
- Turna a neve. Magyarul daru. De inkább disznónak neveznék.
- Miért?
- Láttam egyszer, mikor sündisznót evett.

Sárga zászlós ezred robot a nyomukban. Csillogóbb a fegyverük. Egy agának a lova is ezüstpikkelyes melldíszrel büszkélkedik.

- Ezek a 'szilidárok' – mondta Tulipán. – Hej, zsvány akasztófáraló! Szolgáltam köztetek két esztendő!
- Zsoldosok ezek is?
- Zsoldosok.

Következtek a piros zászlók, íjas, tegzes 'szpáhik', tisztjeik páncélban; az oldalukon széles, görbe kard. Azután a csúcsos süvegű 'tatárok'. Csupa zsíros pofa, bőrdolmány, fanyereg.

– Ezer... kétezer... ötezer... tízezer – számlálta Gergely.

– Sose számlálja őket – legyintett Tulipán –, vannak ezek tán húszezren is.

– No, csúnya, csontos pofájú nép.

– A török is utálja őket. Lófejet esznek.

– Lófejet?

– Hát ha mindnek nem is jut, de egyet bizonyosan tesznek az asztal közepére.

– Főtten vagy sülten?

– Hiszen ha sült vagy főtt volna, még hagyján, de nyersen. Aztán ezek a kutyák a ma született gyerekek se kegyelmeznek. Mert lássa, ezek az ember epéjét kiveszik.

– Ne beszéljen ilyen irtózatosságokat!

– De ha így van. Mert lássa, azt tartják, hogy ha emberepével dörzsölik meg a lovuk ínyét, akár-milyen fáradt a ló, új erőre kap.

Gergely eliszonyodva vonta vissza a fejét a lombok közül.

– Nem nézem őket – mondotta –, hiszen ezek nem emberek, hanem vadállatok.

Tulipán azonban csak nézte őket tovább is.

– Már a 'nisandzi bég' jön – szólalt meg negyedóra múlva. – Ez szokta felrajzolni a padisah nevét a pöcsétes papirosokra.

Gergely alánézett. Egy csukafejű, hosszú bajuszú, méltóságos törököt látott, amint a kurta paripán begyesen ülve haladt a katonák között. Aztán a 'defterdár' következett, egy ősz, meggörnyedt arab, a törökök pénzügyi minisztere. Utána másik katonacsoportban a 'káziaszker' hosszú, sárga köntösből, magas, tornyos, fehér süvegben. Az volt a főhadbíró. A 'csaznegírek', vagyis főtálatok és egyéb ételfogók követték, s az udvari testőrség csapata. Azokon már csillogott a sok arany. És szóltak már a török zenekarok. [...] A porfelhőkön át a 'janicsárok' hosszú sora fehérlik fel az úton. Fehér süvegük csakhamar összetarkállik a piros tiszti süvegekkel s a kék posztóruhával, amelyet viselnek.

– Messze van-e még a szultán? – kérdezte Gergely.

– Bizony még jó messze lehet – felelte Tulipán. – A janicsárok legalábbis tízezen vannak. Azok után jönnek a 'csauszok' meg mindenféle udvari méltóságok.

– Hát akkor húzódjunk hátra – szólt Gergely –, és falatozzunk.

A szikla eltakarta őket dél felől a seregtől. Az észak felé lejtő úton láthatták, mint ereszkedik le a völgynek a tömérdek katonaság.

– Akár alhatunk is egyet – szólt Tulipán. [...]

Hallgattak. Mintegy öt perc múlva megszólalt a diák:

– Mondja meg őszintén, Tulipán, nem kívánkozik vissza közibük?

– Nem én – felelte Tulipán határozottan. – Ha feleségem, gyermekem nem volna, még akkor se. De az én feleségem jó asszony; a két gyerekemet meg nem adnám Sztambulnak minden kincséért se. A kisebbik igen szép gyerek. A nagyobbik meg olyan okos, hogy a főmuftinak sincs több esze. A minap is azt kérdezte tőlem, hogy aszongya: miért nincs a lónak szarva?

– Tudja a tatár – felelte nevetve Gergely diák.

Aztán nem beszéltek többet. A diák egyre komolyabb arccal nézte a janicsároknak a hegyi úton való végtelen özönlését. A levegő portengerré vált már. Fegyverzörgés, lódobogás morajlása töltötte be a csendet, mikor egy-egy zenekar elmerült a völgyi kanyarulatban. A diák egyszer csak felkapta a fejét.

– Tulipán. Ez a sok ember nem jön hiába!

– Hát hiába nem jár soha.

– Ezek Budát akarják elfoglalni!

– Lehet – felelte Tulipán egykedvűen.

A diák színtelen arccal bámult reá.

– És ha a szultán véletlenül útközben meghal?

– Nem hal az meg.

– De ha mégis...

Tulipán vállat vont.

– Mindig magával hordja a fiait.

– Eszerint hétfejű sárkány.

– Mit mond?

A diák felelet helyett kérdezett:

– Mit gondol, mennyi idő alatt érkeznek Budára?

– Azt nem lehet tudni.

– Mégis mit gondol?

– Ha eső lesz, pihennek két-három napot; lehet, hogy egy hetet is. [...]

A banda harsogása elnyomta a beszédüket. A janicsárok hosszú menete valahára véget ért, és egy sárga zászlós, strucc tollas, pompás had következett. Egy méltóságos, ősz óriás magaslott ki a hadból. Előtte két hosszú, piros lófarkat vittek, s a lófarkas zászlók rúdja ragyogott az aranytól.

– Ez a szultán! – kiáltott megrendülve a diák.

– Dehogyan? – felelte Tulipán. – Ez csak a janicsáraga. [...]

Egy csapat ezüst- és aranybuzogányos, ijesztően magas turbánú csapat következett. A diákat egész testében remegés fogta el. Érezte, hogy a szultán következik.

– Mindenható Istene a magyaroknak – fohászodott –, légy velünk!

A sok arany- és ezüstoffegyver, a csillogó köntösök összehullámzottak a szeme előtt. Rá is tapasztotta a két kezét a szemére, és egy percre befogta, hogy jobban lásson. Tulipán oldalba bökte.

– Nézzen hát! – szólt remegő hangon. – Amott jön...

– Melyik?

– Aki előtt a dervis kereng.

Egy magánosan haladó, egyszerű köntösű lovas. Előtte egy dervis kereng gépiesen egyforma sebességgel. A dervis fején másfél könyök magas teveszőr süveg. A két keze széjjel. Egyik tenyere az ég felé, a másik a föld felé. A szoknyája harangként terüldözik a forgástól.

– Kerengő dervis – magyarázta Tulipán.

– Hogy bele nem szédül, vagy ő, vagy a ló!

– Megszokta mind a kettőt. A lónak csakugyan mindig szabad a menése. Másik hat fehér szoknyás dervis ott lépked kétoldalt, s várja, hogy fölválthassa a kerengőt.

– Ez a hét dervis így kereng a szultán előtt Konstantinápolytól Budáig – kiáltotta Tulipán a diáknak a fülébe.

Mert a trombiták, sípok, dobok, réztányérok zajától nem lehetett másképpen érteniük egymást. A szultán gyönyörű kis arab pej lovon ült. Mögötte két félmeztelen szerecsen öles hosszú pávatoll árnyékvetővel igyekezett a felséges urat a nap szűrő tüzétől megvédeni. A levegő különben is átfűlt volt a völgykanyarulatban, s őfelsége éppúgy szívta a port, mint a legrongyosabb katonája. Ahogy a szikla alá ért, lehetett látni, hogy veres atlaszdommány és ugyanolyan bugyogó van rajta. A turbánja zöld. Az arca sovány és horpadt. Hosszú, vékony, szinte lecsüngő orra alatt keskeny, ősz bajusz. Az állán rövidre nyírt, göndör, ősz szakáll. A szemei kiülő gurgula szemek. Ahogy Gergely még jobban megszemlélné, egyszer csak 'bumm!', eget-földet rázó dördülés. A szikla megremeg alattuk. A lovak visszatorpannak. A szultán a visszaugrott ló nyakába zökken. A zene eláll. Őrült kavargás. Por és kődarabok, testtagok, fegyverek és vércseppek esőként hullnak az égből. Zavarodás és ordítás a völgy felé a seregben.

– Végünk! – kiáltja a kezét összecsapva Gergely diák.

És a völgy felé mereszi rémült két szemét. A völgyben sötét füstoszlop emelkedik a fellegek közé. A levegőt elnehezíti a puszkaporbűdösség.

- Mi történt? – kérdi ijedten Tulipán.
- Az – feleli lekökadó fejjel a diák –, hogy nem a janicsárága a szultán!”

- b) Olvassátok hozzá, illetve elevenítsétek föl a részleteket magába foglaló fejezet egészét!
- c) Miért lenne ésszerű vagy hatásos, ha a regény a Magyarország ellen vonuló sereg bemutatásával indulna? Hozzatok érveket!
- d) Mi szól az ellen, hogy ezzel a seregszemlével induljon az *Egri csillagok*? Hozzatok érveket!
- e) Mi az előnye annak, hogy a diák, azaz a tizenhat éves Gergő éppen Tulipánnal, a házassága révén magyarrá lett törökkel nézi a török had vonulását?
- f) Mi a következménye annak, hogy Tulipán nem Gábor pappal nézi a sereg vonulását? Milyen tévedés, látszat áldozata lesz Gábor pap? Hogyan utal erre a fejezet (II. rész: *Oda Buda!*, 4.) zárósora?
- g) A fent idézett részletekből kihagytuk az előzményekre utaló mozzanatokat. Keressétek meg a kihagyott részeket a fejezet szövegében és készüljetez föl felolvasásukra! Magyarazzátok meg, hogyan kapcsolják ezek a részek a seregszemlét a regény cselekményének egészébe: egyfelől a Jumurdzsák-szállhoz, másfelől Gergely és Éva szerelmi regényéhez!

B) Kezdődjék a regény korrajzzal, eseménynap tárral!

- a) A csoport minden tagja olvassa el az alábbi részletet!

(EGER VESZEDELME [1])

„Ha van az égben könyv, amelybe a magyarok történetét írják, a következő nyolc évet így jegyezték bele:

1545: A töröké már Buda, Esztergom, Fejérvár, Szeged, Nógrád, Hatvan, Veszprém, Pécs – csaknem az egész ország.

1546: A török 15 szandzsákra osztotta Magyarországot. A magyaroké csak a Felföld maradt, és egy-két megye Ausztria mellett.

1547: A magyarokat nemcsak a török nyúzza, hanem az osztrák is.

1548: Luther és Kálvin vallása az egész országban terjedez. Nemcsak a török és az osztrák az ellenség, hanem egymásnak is ellensége a magyar.

1549: A török mindent szed adó címén, még gyermeket is.

1550: Erdély ellen oláh és török sereg indult. Fráter György néhány nap alatt ötvenezer embert állított talpra. Az oláht megverték. A török visszakotródott.

1551: Izabella királyné távozott Erdélyből. Fráter Györgyöt orgyilkosok megölték.

És következett az 1552. esztendő.

Már kéklett a soproni szilva, és nyílt a napraforgó, mikor egy napos, szeles délután ott állt Éva asszony a város egyik házának a tornácán. Valami külföldre utazó ifjúnak válogatott az ura ruháiból.”

- b) Mi az előnye ennek a regényindításnak? Soroljatok föl érveket mellette!

- c) Soroljatok érveket e regényindítás ellen!
- d) Ha a regény így kezdődne, milyen információkat kellene közölnötök utána az olvasóval?
- (1) Foglaljátok össze öt mondatban a folytatáshoz feltétlenül szükséges előzményeket!
- (2) Olvasóitokat eközben ne terheljétek olyan információkkal, amelyeket a további olvasáshoz nem szükséges ismerniük!
Azt azonban mondjátok el, amit a továbbolvasáshoz mindenképpen tudniuk kell!
- e) Meséljétek el röviden a soproni epizódot!
Ehhez lapozzátok át a regény negyedik részének első fejezetét!
- f) Milyen események következnek a regény hátralévő részében ebből a fejezetből?
Éva sorsát, cselekedeteit miképpen határozzák meg ennek a fejezetnek a történései?

C) Kezdődjék a regény Jumurdzsák soproni gyermekrablásával!

- a) A csoport minden tagja olvassa el az alábbi részletet!

„Amint ott beszélgettek [...], a kapun egy sötétkék mentés ember lép be, s hogy a kaput vissza behajtja, köszön valakinek.

– Ne fáradjon tovább – mondja –, bent már majd eligazodom.

Éva fölkelt. A hang ismeretlen neki. Az ember is. A tornácra három lépcsőn kell fellépni. Az idegen ott fölemeli a fejét. Félszemű, barna, testes ember. A bajusza huszáros. A kezében olyanféle bot van, aminővel a falusi bírák szoktak járni.

– Jó napot kívánok! – köszön fel az asszonynak. – Azt mondják, itt lakik tekintetes Bornemissza Gergely hadnagy uram.

– Itt lakik – feleli az asszony –, de nincs itthon.

– Hát csakugyan elment már?

– El, Egerbe.

– Ejnye, ejnye – csóváltgatja a fejét az ember –, de nagyon sajnálom! Beszélnem kellett volna vele...

De talán a felesége is...

– Én vagyok a felesége. Tessék bejönni.

Az ember föllép a lépcsőn. Leveszi a süvegét, és mély tisztelettel meghajol.

– Balogh Tamás a nevem – mondja. – Révfalusi nemes vagyok.

A meghajlásáról lehetett látni, hogy nem paraszt. Az asszony nyájas arccal vont ki egy széket az asztal alól, s közben bemutatta a diákokat:

– Réz Miklós diák. Külsőországi iskolába utazik. A bátyja a király hadában szolgál, és ismeri az uramat, hát erre jött egy vásári kocsin, és betért, hogy megpihenjen.

– Isten éltesen, öcsém – mondotta a félszemű anélkül, hogy kezet nyújtott volna a diáknak.

Leült, és megint ejnyézett.

– A lóvásárra jöttem – mondja a térdére csapva –, és sok mindenféle dolgom lett volna vele. Többek között pénzt is hoztam volna neki.

– Pénzt? – kérdi elcsodálkozva Éva.

– Azt mondták, pénzre van szüksége, hogy Egerbe megy, és hogy eladja egynémely arany- és ezüstmarháját.

– Nemigen van minékünk.

– Én igen szeretem a gyűrűket – mondta az ember a kezét fölemelve.
Tíz szebbnél szebb gyűrű ragyogott a bal kezén. A jobb kezén is lehetett, de azt hamvas bőrkesztyű borította. Folytatta:

– És hogy egy gyönyörű gyűrűje volna többek között.

– Van – felelte mosolyogva az asszony.

– Egy holdas.

– És csillagos.

– A hold topáz.

– A csillagok gyémántok. De honnan tudja ezt, bátyám?

– Láthatnám azt a gyűrűt? – kérdezte az ember. S hangja remegett.

– Nem – felelte az asszony. – Mindig a zsebében hordozza. Valami szerencsegyűrű az. Töröké volt.

A kis Jancsi megint ott csörtetett az udvaron. Egy szökkenéssel a lépcsőn termett, s hogy az idegent megpillantotta, a gyermekek szokott bámulásával nézett reá.

– Köszönj szépen a bácsinak – mondotta az asszony.

– Tán a hadnagy úr fia? – kérdezte az idegen. – De mit is kérdek, hiszen szakasztott mása!

S magához vonta a gyereket. Megcsókolta. Az anyán valami kellemetlen érzés hulláma csapott át. Ó, az anyai szív megérzi, ki milyen ember, mikor a gyermekéhez nyúlnak! De csak múló érzése volt. A következő pillanatban már el is feledte.

– Még nem vesszük meg a trombitát? – kérdezte a gyermek.

– Fordulok egyet a vásárban – mondotta a diák. – Elviszem Jancsit a szekeresemhez. Megmutatom neki a kicsikót.

– Jó – felelte az asszony –, itt egy denár. Vegyen neki trombitát. De vigyázzon rá, Miklós. Te is, Jancsikám... Tudod, mit mondott apád!

És Tamás úrhoz fordult. Szomorún mosolygott.

– Igen meghagyta, hogy a gyerekekre vigyázzunk.

A gyermek ugrált örömeiben. S elment a diákkal. Az anya még utánuk kiáltott:

– A templom közelében járjanak, Miklós! Mindjárt kimegyünk mink is. [...]

Tamás úr még egyszer felnézett a képre, s nézte hosszan, némán, összevont szemöldökkel, mintha sohase akarná többé azt az arcot elfelejteni. A fejével úgy integetett neki, mintha köszönne, aztán az asszonynak bólintott, s háttal ment ki az ajtón. Az asszonyon ismét az a rossz érzés ömlött végig, amely akkor fogta el, mikor Tamás úr a gyermekéhez nyúlt. Mindazonáltal kikísérte a tornác lépcsőjéig. Az ember mindig a jobbján ment. Ez parasztos volt. Meghajolva köszönt. Ez uras volt. Háttal ment ki az ajtón. Ez törökös volt. Az asszonyt nyugtalanság szállotta meg. De csakhamar korholta is érte magát:

– Nem illik rosszat gondolnom a szerencsétlenről – mondotta a varráshoz visszaülve. – Félszemű ember, azért rossz ránézni.

És hogy kiűzze a nyugtalanságot az elméjéből, dalba fogott. A cseléd dalolt a kertben, ő is azt dalolta, s eközben gyors ujjal igazgatta fel egymás után a meggyzín kamukaruhára a megtágult gombokat. Egy helyen féslés is volt. Arra piros selyemcárnát keresett. De az eszéből csak nem ment ki a látogató.

– Ki ez az ember? – kérdezte, a ruhát a térdére bocsátva. A gyűrű, az arcképnézés, Hajván emlegetése, a törökösen való távozás. Ki ez az ember? Színehagyott arccal bámult a bezárt kapura, s erőltette az agyát, hogy feleletet kapjon. Már ismerős volt neki az arc is, a hang is. De nem tudta, honnan. A gyűrű fordult az eszébe. Gergely azt mondta, elviszi, de a hétköznapi mellényébe tette. Elvitte-e a mellényt? Az asszony a ruhásszekrényhez sietett, és kiforgatta, kidobálta a ruhákat. A mellény benne van. Egy tapintás reá: valami keménylik benne. A gyűrű! A gyűrű! Még csak papirosba se takarta. S akkor, mint a felhőn átcikázó villám, egy név villant fel az agyában. A homlokára csapott:

– Jumurdzsák!

A cseléd akkor tért vissza a kertből. Látja az asszonyát, amint elhanyaglik a szétszórt ruhák között, a láda előtt. Az arca sápadt. A szeme ki van karikásodva.

– Tekintetes asszony!

Nem felel. A cseléd körülnéz. Befut a másik szobába is. Rablást sejt. Végre is kapja az ecetes üveget, és dörzsöli, szagoltatja az asszonnyal.

– Az uram veszedelemben van! – ez volt Évának az első szava. – Hol a gyermek? Igaz: elküldtem. Hamar a köpönyegemet, Luca! Gyerünk Jancsiért! [...]”

- b) Olvassátok hozzá, illetve elevenítsétek föl a részleteket magába foglaló fejezet egészét!
- c) Milyen előnyei lennének annak, ha a regény ezzel a részlettel kezdődne? Hozzatok mellette érveket!
- d) Milyen hátrányai lennének, ha ezzel a részlettel indulna a regény? Hozzatok ellenérveket!
- e) Ha a regény így kezdődne, milyen információkat kellene közölnötök utána az olvasóval? Foglaljátok össze három-négy mondatban a folytatáshoz feltétlenül szükséges előzményeket! Olvasóitokat ne terheljétek túl olyan információkkal, amelyeket a további olvasáshoz nem kell ismerniük! Azt azonban mondjátok el, amit a továbbolvasáshoz mindenképpen tudniuk kell!
- f) Milyen események következnek a regény hátralévő részében ebből a fejezetből? Éva sorsát, cselekedeteit miképpen határozzák meg az ebben a fejezetben történetek?

D) Kezdődjék a regény Eger majdani hadnagyának és szerelmének gyerekkori kalandjával!

- a) A csoport minden tagja olvassa el az alábbi részletet!

„A patakban két gyermek fürdik: egy fiú meg egy leány. Nem illik tán, hogy együtt fürödnek, de ők ezt nem tudják: a fiú alig hétesztendő, a leány két évvel fiatalabb.

Az erdőben jártak, patakra találtak. A nap tüzesen sütött. A víz tetszett nekik.

Először csak a lábukat mártogatták bele, azután beleereszkedtek térdig. Gergelynek megvizesedett a gatyácskája, hát ledobta. Aztán az ingét is ledobta. Egyszer csak ott lubickol meztelene mind a kettő.

Fürödhetnek: nem látja ott őket senki. A pécsi út jó messze van oda, s az erdő végtelen. Ha valaki meglátná őket, lenne is nemulass! Mert a fiúcska csak hagyján – az nem úrfi; de a leányka az a tekintetes Cecey Péter úr leánykája – kisasszony –, és úgy illant el hazulról, hogy senki se látta.

Még így csupaszon is látszik rajta, hogy úrleány: kövér, mint a galamb, és fehér, mint a tej. Ahogy ugrándozik a vízben, a két kis szöszke hajfonat ide-oda röppen a hátán.

– Derdó – mondja a fiúnak –, uttyunk.

A Gergőnek nevezett, soványka, barna fiú háttal fordul. A leányka belekapaszkodik a nyakába. Gergő megindul a part felé, a leányka meg a víz színén lebeg és rugódozik.

Azonban hogy a parthoz érnek, Gergő belefogódzik a kákabokor zöld üstökébe, és aggódalmasan néz körül.

– Jaj, a szürke!

Kilép a vízből, és ide-oda futkos, vizsgálódik a fák között.

– Várjon, Vicuska – kiáltja a leánynak –, várjon, mindjárt jövök!

S azon meztelenen elnyargal.

Néhány perc múlva egy vén, szürke lovon tér vissza. A ló fején hitvány madzag kötőfék. Össze volt az kötve a lábával, de eloldozódott.

A gyerek szótlanul csapkodja a lovat egy somfagallyal. Az arca sápadt. Hogy visszaérkezik a fürdőhelyre, a lónak a nyakába kapaszkodik, s lecsúszik, leugrik róla.

– Bújjunk el! – mondja dideregve. – Bújjunk el! Törököt láttam.

A lovat egy-két rántással fához köti. Felkapkodja a földről a ruháját. S fut a két meztelen kisgyerek egy galagonyabokornak. Megbújnak, meglapulnak a bokor mögött az avarban.

Abban az időben nem volt ritkaság a török az utakon. S te, kedves olvasóm, aki azt gondolod, hogy az a két gyerek most, ezen a nyáron fürdött a patakban, bizony csalódsz. Hol van már az a két gyerek, hol?

És hol vannak mindazok az emberek, akik ebben a könyvben eléd jönnek, mozognak, cselekszenek és beszélnek? Por az mind!

Hát csak tedd félre az idei kalendáriumot, tisztelt olvasóm, és vedd elő gondolatban az 1533-it. Annak az évnek a májusában élsz te mostan, s vagy János király az urad, vagy a török, vagy I. Ferdinánd.

Az a kis falu, ahova a két gyermek való, a Mecsek egy völgyében rejtőzködik. Valami harminc vályogház meg egy nagy kőház mindössze. Az ablakok olajos vászonból vannak minden házon. Az úri házon is. De máskülönben olyan házak, mint a mostaniak. A kis falut sűrű fák lombozzák körül, s a lakók azt gondolják, hogy a török sohase talál oda. Hogy is találna? Az út meredek, szekérnyom nincs. Torony sincs. Az emberek élnek, halnak a kis rejtékfaluban, mint az erdei bogarak.

A Gergő gyerek apja valamikor kovács volt Pécsen, de már meghalt. Az asszony Keresztesfalvára húzódott az apjával, egy ősz, öreg paraszttal, aki harcolt még a Dózsa György lázadásában. Azért is kapott menedéket a falu uránál, Ceceynél.

Az öreg néha átment az erdőn Pécsre, hogy kolduljon. Abból éltek télen is, amit az öreg koldult. Az uraság házából is csöppent olykor az asztalukra.

Hát azon a napon is a városból jött meg az öreg.

– Legeltesd meg a szürkét – mondotta az unokájának –, nem evett szegény reggel óta semmit. Így indult ki Gergő a lóval az erdőbe. Útközben, ahogy elment az uraság háza mellett, a kis Éva kibújt a kertajtón, és könyörgött neki:

– Derdó, Derdó, hadd menjek veled!

Gergő nem merte azt mondani a kisasszonynak, hogy maradjon odahaza. Leszállt a lóról, és vezette Évát, amerre az kívánt menni. Éva arra kívánt menni, amerre a pillangók. A pillangók befelé röpültek az erdőnek, hát ők is arra futottak. Végre, hogy a patakot meglátták, Gergő fűre bocsátotta a lovat. Így kerültek ők az erdei patakba és a patakból a galagonyabokor mögé.

Lapulnak. Reszketnek a töröktől.

És a félelmük nem árnyéktól való. Egynéhány perc múlva ropogás hallatszik a harasztban, és mindjárt rá egy strucctollas, fehér török süveg meg egy barna lófej jelenik meg a fák alatt.

A török ide-oda forgatja a fejét. Ránéz a szürkére. A maga sötét pej kis lovát kantáron vezeti.

Most már látni, hogy a török csontos arcú, barna ember. A vállán diószínű barna köpönyeg. A fején tornyos, fehér süveg. A fél szeme be van kötve fehér kendővel. A másik szeme immáron a fa mellé kötött szürkét vizsgálja. Nem tetszik neki, az látszik az arca fintorgásán. De azért eloldja.

Jobban tetszene neki a gyerek, akit a lovon látott. A gyerek jobban kél, mint a ló. A konstantinápolyi rabvásáron háromszor annyit is adnak érte. De a gyerek nincsen sehhol.

A török megnézi egynéhány fának a hátát, és felvizsgálódik a lombokra is.

Azután magyar szóval kiált:

– Hol vagy, fiúcska? Gyere elő, kis pajtás! Fügét adok! Gyere csak elő!

A gyerek nem jelentkezik.

– Gyere elő, te! Ne félj, nem bántalak! Nem jössz? Ha nem jössz, elviszem a lovadat!

És csakugyan összefogja egy kézbe a két ló vezetéket, és viszi magával el a fák között.

A két gyerek némán és sápadtan hallgatta eddig a törököt. A fügekínálás nem oldotta fel őket a rémület dermedtségéből. Sokkal többször hallották otthon a 'vigyen el a török' szidást meg a hajmeresztő török meséket, hogysen akármiféle édesgetésre előbátorodtak volna. Hanem mikor azt mondta a török, hogy elviszi a szürkét, a Gergő gyerek megmozdult. Ránézett Évicára, mintha tőle várna tanácsot, s olyan arccal nézett rá, mint akinek tüske szúrja a talpát.

A szürkét viszik! Mit szólnak otthon, ha ő a szürke nélkül tér vissza?

A kis Éva mindezekre a gondolatokra nem felelt. Holtszínnel kucorgott mellette. Nagy, kék szeme megnedvesült a rémülettől.

Azonban a szürke ment. Gergő hallotta a lépéseit. Nagy, lomha lépései vannak a szürkének. A száraz haraszt egyenletesen csörög a lába alatt. Hát viszi a török, csakugyan viszi!

– A szürke... – hebegi Gergő síróra torzult szájjal. És fölemeli a fejét.

Megy a szürke, megy. Csörög az erdei haraszt a lába alatt.

De most már elfeledkezik Gergő az egész világról: fölugrik, és utánairamodik azon csupaszon a szürkének.

– Bácsi – kiáltja reszketve –, török bácsi!

A török megáll, és elvigyorodik.

Jaj de csúnya ember! Úgy vigyorog, mintha harapni akarna!

– Bácsi, a szürke – rebegi sírva Gergő –, a szürke a miénk...

És megáll vagy húslépésnyire.

– Gyere hát, ha a tietek – feleli a török –, nesze.

Azzal elveti a kezéből a szürke kantárszárát.

A gyerek most már csak a szürkét látja. Ahogy a szürke nagy lomhán megindul, odaszökik, és megfogja a kantárt.

Ebben a pillanatban ő is fogva van. A török nagy, erős ujjai átkapcsolják gyöngye kis meztelen karját, s ő felrepül a másik lóra, a pejre, annak a nyergébe."

b) Olvassátok hozzá, illetve elevenítsétek föl a részleteket magába foglaló fejezet egészét!

c) Mi az előnye ennek a regényindításnak? Soroljatok föl érveket mellette!

d) Soroljatok érveket ez ellen a regényindítás ellen!

e) Mennyire következik ez a regényindítás a könyv címéből?

Milyen történetet vár az olvasó ezután a kezdés után?

f) Milyen elbeszélővel van dolgunk?

(1) Keressetek a most olvasott szövegben olyan részeket, ahol az elbeszélő a cselekmény és az olvasó közé lép, ahol magyarázó közvetítőként viselkedik!

(2) Mennyire jellemzőek ezek az elbeszélői kiszólások (vagy beszólások) a regény egészére?

(3) Milyen műfajú szövegben szoktunk ilyen magyarázó hangnemmél találkozni?

g) Hogyan előlegezi meg a részlet a történelmi cselekményszálát?

Az első rész (*Hol terem a magyar vitéz?*) további fejezetei milyen módon, milyen szereplők és milyen eszközök segítségével „ágyaznak meg” a történelmi regénynek?

- h) Az olvasott rész a későbbi szerelmi bonyodalmat milyen elemeivel készíti elő?
Gondoljatok a két szereplő itt megismert társadalmi helyzetére!
Miért lehet fontos, hogy Gergő és Vicska meztelenek ebben a jelenetben?
- i) Milyen hőstettel folytatódnak az itt idézett események, és hogyan befolyásolja ez a hőstett Gergely későbbi sorsát?
- j) Hány apafigura jelenik meg Gergő körül a regény ezen első részében?
Hányan fogadják így vagy úgy örökbe? A pontos válaszhoz valamelyiktek lapozza fel a rész utolsó (17.) fejezetének utolsó két oldalát!

E) Kezdődjék a regény Ahmed basa Dobó Istvánnak küldött levelével!

a) A csoport minden tagja olvassa el az alábbi részletet!

„– »Küldi Ahmed pasa Kálból, Dobó István egri kapitánynak üdvözet.

Én, aki vagyok az anatóliai Ahmed basa, a hatalmas, legyőzhetetlen császár főtanácsosa, megszámlálhatatlan és ellenállhatatlan hadának főkapitánya, izenem és írom, hogy a hatalmas császár ezen a tavaszon két sereget küldött Magyarországra. Az egyik sereg elfoglalta Lippát, Temesvárt, Csanádot és Szolnokot s minden várat és várkastélyt, amely a Körös, Maros, Tisza és Duna vidékén áll. A másik sereg elfoglalta Veszprémet, Drégelyt, Szécsént és az egész Ipoly mentét, s ezenkívül levert két magyar sereget. Nincs erő, amely nekünk ellenállhatna. És most ez a két diadalmas sereg Eger vára alatt egyesül. A hatalmas és legyőzhetetlen császár akaratából intelek titeket, hogy őfelségének ellene szegülni ti se merjete, hanem engedelemre hajoljatok, s amely basát én küldök, beeresszétek, Eger várát és városát neki átadjátok.«

– Hogy a fenébe ne! – zúgták mindenfelől.

– Ne olvasd tovább! Eb hallgassa. Dobó azonban csendességre intette őket:

– Csak hallgassátok a török muzsikát. Igen szép, mikor ilyen fennen szól. Olvasd csak tovább!

»Ha engedelmesek lesztek, hitemre mondom, hogy se magatoknak, se jószágotoknak bántódása nem lesz. A császártól minden jót nyertek, s olyan szabadságban tartalak benneteket, mint a régi királyaitok.«

– Nem kell török szabadság! – rikoltott közbe a fakezű Cecey. – Jó nekünk a magyar is!

Amire mindenki nevetett. Gergely folytatta:

– »És minden bajtól megoltalmazlak benneteket...«

– Azér gyűnnek, hogy oltalmazzanak! – rikoltott Pető Gáspár. Mindenki nevetett, maga a levél-olvasó is. Csak Dobó állott komoran. Gergely tovább olvasott:

– »Erre adom hiteles pecsétet. Ha pedig nem engedelmeskedtek, a hatalmas császár haragját vonjátok fejetekre, s akkor mind magatok, mind gyermekeitek valamennyien halállal pusztultok el. Azért hát nekem azonnal feleljetek!«

Haragos zúgás volt a felelet.

– A teremtésit a hatalmas császárnak! Iszen csak ide gyűjjön!... Az arcok megvörösödtek. A legjámborabb embernek a szeme is tüzet hányt. Gergely visszanyújtotta a levelet a kapitánynak. A zajgás elcsöndesült. Dobónak nem volt szüksége kőre állnia, hogy kilássék a csoportból. Magas, öles ember volt. Ellátott mindenkinek a fej fölött.

– Íme – mondotta acélos, de keserű hangon –, ez az első és utolsó levél, amely töröktől jött ebbe a várba, s el is olvasódott. Megérthették belőle, hogy mért jön. Szabadságot hoz karddal és ágyúval. A keresztény vérben fürdő pogány császár hozza ránk ezt a szabadságot. Nem kell? Ha nem kell szabadság, levágja a fejünket! Hát erre válaszoljunk. Ez a válaszom! Összegyúrta a levelet, és a parasztnak az arcába dobta

– Hogy merted idehozni, gazember?! És a katonákhoz fordult:

– Vasat a lábára! Tömlöcbe az alávalót!”

b) Miért lenne előnyös ez a regényindítás? Soroljatok föl érveket mellette!

c) Soroljatok érveket ez ellen a regényindítás ellen!

d) Mennyire következik ez a regényindítás a könyv címéből?
Milyen történetet vár az olvasó ez után a kezdés után?

e) Jellemezzétek Dobót a részlet alapján!

MEGOLDÁSOK

A)

c) Ez a kezdés a török sereg hatalmassága miatt kellőképpen félelmetes volna, és jól előkészítené Eger ostromának jelentőségét. Felkészítené a történelmi regény olvasására. A merényletterr miatt a nézelődésnek tétje is van, nem pusztán leírás. A seregszemle után a szultán elleni robbantásos merénylet kudarcra is igazán izgalmas, jól folytatható indítás.

d) (Ellenérvek) Ez az indítás elijeszthetné azokat, akik nem vonzódnak a történelmi regényekhez. A túl sok információtól visszarettenhetne az olvasó. Ha fontos, hogy először azonosuljunk egy hőssel, egy szereplővel, akkor egy ilyen tömegjelenet nem jó indítás.

e) Tulipán, a magyarrá lett török, szakértő kalauza Gergőnek és az olvasónak, mint egy „idegenvezető” mutatja be a török sereget. Szerencsés elbeszélői fogással élővé válik az ismeretterjesztés.

f) Mivel Gábor papot nem a törökügyi szakértő, Tulipán világosítja föl arról, hogy ki vonul el éppen, a merényletet tanítványa biztonsága érdekében magára vállaló pap a látszat áldozata lesz, s az egyszerű öltözetű szultán helyett a nagy pompával és díszkísérettel körülvett janicsáragát robbantja fel.

g) A felolvasandó részek részben a seregben vonuló Jumurdzsákról, részben Gergőnek Ceceyék Budára költözése miatti aggodalmairól szólnak.

B)

b) Azonnal a történelmi regénybe vinne bele, de tömörségével azokat sem rettentené el, akik a hosszadalmas történelmi tablótól, mondjuk, a seregszemlétől ódzkodnak. Utána az éles váltás rögtön a kalandregénybe vinné át az olvasót. Ha a regény döntően csak Eger ostromáról akar szólni, Vicusék szerelméről és Gergő nevelődéséről nem, elég lenne innen indítani azt.

c) (Ellenérvek) Ha a regény itt kezdődne, elvesztené a gyermekkori előtörténetet s ezzel talán a gyermekolvasók jó részét is. Gergővel való azonosulásunk csorbát szenvedne, hiszen már csak a kész hőssel találkoznánk. A szerelmi történet boldog kifejtéséért sem aggódhatnánk. Buda törökök általi elfoglalása és Török Bálint figurája pedig óhatatlanul kimaradna a regényből.

d) (Előzmények) Gergő és Éva asszony, azaz Vicus még kisgyerekkorukban választották egymást. Szerelmük Vicus apjának tiltakozása ellenére házasságban teljesedett ki. Jumurdzsáktól Gábor pap, a fiú későbbi nevelője még Gergely gyermekkorában vette el annak szerencsehozó amulettjét. A pap egy a szultán elleni sikertelen merénylet nyomán meghalt, de a gyűrűt előtte még odaadta Gergőnek. A magyarul is tudó félszemű janicsár már majd húsz éve próbálja visszaszerezni a gyűrűt, amely nélkül csupa csapás az élete: megsebesült, sztambuli háza leégett stb. Jumurdzsák már gyerekkorában elrabolta egyszer Gergőt és Vicust, és tíz évvel ezelőtt, a császár ellen megkísérelt merényletkor is találkozott a fiúval, csak akkor még nem tudta, hogy nevelője éppen neki adta oda a hajdan tőle elvett szerencsehozó gyűrűt.

e) (A soproni epizód röviden) Éva későn ismeri föl, későn azonosítja Jumurdzsákot, aki Balogh Tamásként mutatkozott be neki, s azt a bizonyos gyűrűt szeretné megvenni. Éva azt hiszi, hogy a gyűrűt Gergely magával vitte Egerbe. Elengedi fiát egy diákkal a vásárba, s mire észbe kap, a félszemű török már elrabolta a kis Jancsit. Az asszony azt is későn veszi észre, hogy az amulettet Gergely valójában nem is vitte magával Egerbe.

f) (Az epizódból következő események) Gergely Egerben rendszeresen hallja, hogy Jumurdzsák követeli tőle az amulettet cserébe a fiáért, a fia életéért. Sokáig nem ad hitelt a követelésnek, hisz úgy tudja, családjá Sopronban és biztonságban van. Éva a gyermekrablás után útnak indul Egerbe, hogy a gyűrűt odaadja Jumurdzsáknak, s ezzel megmentse férjét és fiát a veszélytől. Az úton Réz Miklós diák a kísérője, az a fiatalember, akitől Jumurdzsák Sopronban elragadta Jancsikát. Az asszony férfinak öltözve utazik, és Bornemissza Gergely öccsének mondja magát. A várba való bejutáshoz azt a földalatti rejtékutakat is tartalmazó térképet használja, amelyet Gergely még a szultán elleni merénylet után szerzett meg attól a babonás Hamván-Hassántól, aki akkor – jó tíz évvel korábban – babonás hiszékenységből segített neki megszökni. Miután bejut a várba, Dobó kérésére nem mutatkozik Gergő előtt, s nem meséli el neki a valós helyzetet, nehogy megzavarja „a vár eszét”.

C)

c) Mivel ez a regény egyik legizgalmasabb részlete, igen hatásos lenne ezzel indítani. Valódi gyermekrablásos krimikezdet, ami után nem szívesen tesszük le a könyvet. Ha itt kezdődne, feszesebb lenne a cselekménye, és így sem a történelmi háttér sokakat untató rajzával indulna a regény. Utólag – például Vicus Egerbe vezető útja kapcsán – föl lehetne vázolni a kort is.

d) (Ellenérvek) Lásd a B), b) megoldási javaslatot!

e) (Előzmények) Lásd a B), c) megoldási javaslatot! Fontos lenne megemlíteni, hogyan került Gergelyhez Eger várának térképe. [Ehhez lásd B), d)!] Valamiképpen érzékeltetni kellene a török had nagyságát, s azt, hogy az ország és fővárosa török kézben van, mert e nélkül az egrititűzés jelentősége nem domborodna ki.

f) Lásd B), d)

D)

c) Ez a regénykezdés nem a nagy történelemmel indít, hanem gyermekek idilljével, majd izgalmas gyermekrablással. A köznapis, de ugyanakkor izgalmas jelenet mintegy becsalogat a történelembe, a múltba. Az, hogy a főhőst kisgyermekként ismerjük meg, könnyebbé teszi a vele való teljes azonosulást.

d) (Ellenérvek) Túl távolról indít a regény. Aki az egri vár védelméről szóló hősi történetre kíváncsi, azt bosszanthatja, hogy először meztelen kisgyerekekkel kell megismerkednie. Ez a kisgyermekkel való indítás mintegy előrevetíti a regény széteső szerkezetét. Huszonegy évet kell még az egri vár ostromáig várnunk, s addig nagyon sok töltő- és kötőanyagot kell beépíteni. Jummurdsákok is sokszor fel kell léptetni, hogy a regény kezdete tartsa a kapcsolatot a közepével és a végével. Dobó itteni szerepeltetése is kicsit erőltetett.

e) (A cím és a kezdés) A cím után ez a regényindítás váratlannak tűnik. Nagyon sokáig nem derül ki, mi köze a fürdőző gyermekeknek Egerhez. A cím alapján aligha ezt az indítást várjuk. Ez után az indítás után inkább Gergő nevelődési regényére vagy egy szerelmi regényre várunk.

f) (Az elbeszélő) Mindentudó, felvilágosító-tájékoztató szándékkal megáldott elbeszélővel van dolgunk, aki mintegy közvetít az idők, a történések és az olvasó között:

„Abban az időben nem volt ritkaság a török az utakon. S te, kedves olvasóm, aki azt gondold, hogy az a két gyerek most, ezen a nyáron fürdött a patakban, bizony csalódsz. Hol van már az a két gyerek, hol?

És hol vannak mindazok az emberek, akik ebben a könyvben eléd jönnek, mozognak, cselekszenek és beszélnek? Por az mind!

Hát csak tedd félre az idei kalendáriumot, tisztelt olvasóm, és vedd elő gondolatban az 1533-át. Annak az évnek a májusában élsz te mostan, s vagy János király az urad, vagy a török, vagy I. Ferdinánd.

Az a kis falu, ahova a két gyermek való, a Mecsek egy völgyében rejtőzködik. Valami harminc vályogház meg egy nagy kőház mindössze. Az ablakok olajos vászonból vannak minden házon. Az úri házon is. De máskülönben olyan házak, mint a mostaniak.”

Az ilyen kiszólások, közbeszólások elég gyakoriak a regényben – néhol az elbeszélő tónusa az ismeretterjesztő újságcikkek stílusára emlékeztet.

g) (Történelmi cselekményszál) Egyrészt már itt is kirajzolódik a török–magyar ellentét, a török mint fenyegetés, másrészt a fogságba esés visszatérő motívuma a regénynek. (Pl. Török Bálint fogsága.)

(Az I. részben a regény egésze) A rész további fejezeteiben előkerülnek a regény később fontosá váló vagy legalábbis jellegzetes szereplői (pl. Dobó, Bálint pap, Sárközi, Varsányi, Mór László, Török Bálint – említés szintjén és levelével Fráter György). Cecey házának védelme révén a várvédelemből és a magyar vitézségből is ízelítőt kapunk. A nemzet megosztottságának (két király, Habsburg- vagy törökpártiság) ismétlődő motívumát megelőlegezi Cecey és Bálint pap vitája, amiképpen e megosztottság meghaladásának igényét és eredményét is megmutatja a két különböző királyhoz hű katonák együttes fellépése a falura támadó török ellen. Megismerkedünk Gergely bátorságával és eszességével, Dobó igazságosságával és döntésképeségével. A kalandregényben meghatározó szerepet játszó amulett is ebben a részben kerül Jummurdsáktól Gábor paphoz.

- h) A bonyodalom lehetősége eleve benne van eltérő társadalmi helyzetükben, abban, hogy Vicuska a falu nemes urának a lánya, Gergő pedig parasztivadék, illetve egy parasztkovács árvája. A meztelenség ugyanakkor az ember és ember közti társadalmi különbség felfüggesztése, jelképes cáfolata, ami majd az erdei esküvőben nyeri el megerősítését, kiteljesedését. Bőrszínükben ugyanakkor még meztelenül is jelen van az említett társadalmi különbség. Gergő pedig azzal, hogy lovat, kardot és pénzt szerez magának, elindul a társadalmi felemelkedés útján is.
- i) Gergő nemcsak megszőkteti Vicuskát, magát és a lovukat, hanem még egy török lovat is visz haza, melynek nyergében jó sok aranypénz van. Emellett a hősies szökés és szőktetés mellett még azzal is fontos tettet hajt végre, hogy Dobónak és Ceceynek beszámol róla, hogy a törökök Móré László biztatására meg fogják támadni a falut, illetve Cecey házát. Mindennek hatására Dobó vitéznek nevezi Gergőt, kardot ad neki, s – mivel édesanyja meghalt a törökök mostani faluostroma során – Gábor pappal Török Bálinthoz küldi, ahol majd együtt nevelkedik annak fiaival.
- j) Apafigurák: Cecey, ki visszatértükkor örömében fiává fogadja, Dobó István, Gábor pap, Török Bálint
- E)
- b) Rögtön a dolgok közepébe vágna: Eger ostromával indítana, a szemben álló felek és ezen belül Dobó, a várkapitány jellemzésével. A levél és fogadtatása jól mutatná az ellenfelek közötti feszültséget és a várvédők elszántságát és összeforrottságát. A szerelmesek közé emelkedő három gát közül csak a harmadikat ábrázolná a regény, így elkerülné a korábbi próbatételek kissé önisméltó jellegét.
- c) (Ellenérvek) Ezután már mind a nevelődési regény, mind a kalandregény java óhatatlanul kima-radna, s a szerelmi történet három akadályt legyőző három próbatétele közül is csak a harmadik maradhatna meg.
- d) Ez a kezdés illeszkedne legjobban, legközvetlenebbül a cím keltette elváráshoz. (Kérdés azonban, hogy a cím által okozott elvárás szinte azonnali beteljesítése nem fontos feszültségforrástól fosztja-e meg a regényt.)
- e) Dobó jellemzése a részlet alapján nagyon egyértelmű: eltökélt, szigorú, népszerű, tökéletes vezető, aki pontosan érzi, hogyan kell katonáihoz szólni, mikor kell komolyan, mikor metsző gúnnyal, iróniával beszélni!

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 4–5. feladat

További lehetséges regényindítások

T/4–5.

21. oldal

kb. 5–10 PERC

Az órán megoldható vagy házi feladat, melynek meghallgatására, megbeszélésére 10-15-20 percet számhatunk attól függően, hogy a tanulócsoporthoz mennyire hajlik az ilyen típusú kreativitásra. Ha jó megoldások születtek, akár harminc percet és a rákövetkező feladatok elhagyását is megérdemli. Ha nem születnek érdekes és a diákokból kikíváncszoló megoldások, akkor csak 5-10 percet szabad a feladattal tölteni.

Tanári instrukciók

- A feladat célja önálló indításvariációk alkotása.
- A feladat egésze vagy házi feladat, vagy alternatív feladat egy további csoport számára. Pontos időtartamot ezért sem jelölhetünk meg hozzá.
- A megoldások meghallgatására szánt időt a megoldások minősége és a diákok lelkesedése határozza meg.

Kiemelt készségek, képességek: kreativitás

Célcsoport – differenciálás: Értelemszerűen nagyobb kreativitásigényű csoportoknak adható, adandó a feladat. Akár a korábbi (T/3.) feladattal párhuzamosan is, akár annak utána. Akár az osztály minden tanulójának, akár csak az ilyen típusú kreatív szövegtervezési feladatokat előnyben részesítőknél.

Munkaformák: egyéni vagy csoportmunka

Módszerek, eljárások: nagy valószínűséggel házi feladat

4. További lehetséges regényindítások

- a) Még milyen szövegrésszel, eseménnyel, jelenettel, esetleg jellemzéssel indulhatna az *Egri csillagok* című regény?

Megjelölhetsz:

- (1) a regényben olvasható jeleneteket vagy
 - (2) olyan, az olvasott mű, illetve a címek alapján elképzelt szövegrészletet, jelenetet vagy jellemzést, amely az általad elképzelt formában nem szerepel ugyan a könyvben, de a te filmfeldolgozásodban, belső filmedben hatásos és jogosult indításnak számítana!
- b) Tekintsd meg Várkonyi Zoltán filmfeldolgozásának első három percét, illetve a Nagy Könyv (www.anagykonyv.hu) 25 perces filmesszéjét az *Egri csillagokról*. (A film teljes forgatókönyve elérhető a következő linken: <http://www.litera.hu/object.37d038ed-5dc6-4c31-a0db-ca57d7c11736.ivy>)
- c) Figyeld meg, hogy a két filmben hogyan alakul a történelmi háttér felvázolásának és a fürdőző gyermekek bemutatásának sorrendje! Mi indokolhatja ezt a sorrendet?

5. A lehetséges regényindítások összefoglaló mérlegelése

- a) Megismertél legalább öt (de saját ötleteitekkel együtt ennél több) regényindítási lehetőséget. Most számokkal rangsorold ezeket, s mindegyik mellé írd egy-egy érvet az adott indítás mellett és az adott indítás ellen.

AZ INDÍTÁS CÍME	MELLETE SZÓLÓ ÉRV	ELLENE SZÓLÓ ÉRV
A VONULÓ TÖRÖK SEREG		
KORRAJZ, ESEMÉNYNAPTÁR		
JUMURDZSÁK SOPRONBAN		
A FÜRDŐZŐ GYEREKEK		
AHMED LEVELE DOBÓNAK		

- b) Képzeld magad Gárdonyi, a regényíró helyébe!
Indokold két-három mondatban, hogy miért épp az általunk *Fürdőző gyerekek* címmel ellátott részlettel indul az *Egri csillagok*!

MEGOLDÁS, illetve a forgatókönyv/film vonatkozó részének szövege: 4. feladat

Háy János kisfilmjében – ahogy Várkonyi nagyjátékfilmjében is – előbb ismerkedünk meg a történelmi háttérrel, mint a fürdőző gyermekek kalandjával. A kisfilmben az utóbbit még az Egerbe induló Gergely és a férjét eleresztő Éva asszony párbeszéde is megelőzi, majd flashbackben jelenik meg a pataparti jelenet. Íme a forgatókönyv vonatkozó részlete.

Sebestyén Márta:

El kell mennem – mondta a férfi –, nem hagyhatom magára Dobót. – Tudom – válaszolta a fiatalasszony, és könny csillant meg a szemében. – De itt van a gyermek, mi lesz, ha apa nélkül... – Inkább ne legyen neki apja, mint legyen olyan, aki gyáva – mondta a vitéz hadnagy, s megölelte az asszony. – Ne félj, a távolság a kis tüzeteket oltja, de a nagyokat fellobbantja. Emlékszel, mennyi mindent túléltünk, mennyire kicsik voltunk, mikor a török karmai közé keveredtünk, s megmenekültünk. Emlékszel?

– Hát persze – mondta az asszony, és belenézett a férfi melegbarna szemébe, és a férfi is belepillantott az asszonyéba. Olyanok voltak akkor azok a szemek, akár a tükrök, ahol a múlt kezd el játszódni.

Egy patak jelent meg először a szemekben, aztán két kicsi gyermek, fiú és lány, hat- vagy hét-évesek. A szüleiknek persze fogalmuk sincs, hol vannak, mert megszöktek otthonról, s most önfelédten játszanak a vízben, fröcskölnek egymást. Minden olyan szép, mint egy babaszappan reklámja, tiszta és száraz érzés, ha lehet ezt két vizes gyerekre mondani. Ám a bokrok réseiben szörnyábrázat jelenik meg. Őskaján vigyor egy kampósorrú török arcon. Olyan ábrázat ez, amitől az ördög is összevizenne magát, ha nem volna nedvességtartó pelenkája, olyan ábrázat, amit csak a börtönmagazinban lát az ember vagy legfeljebb a körözött személyek listáján.

Tanári kérdés a filmrészlet megtekintése s a korábbi kérdések megfogalmazása után:

- Hogyan tudnátok egy filmes feldolgozásban megőrizni az eredeti sorrendet?
- Hogyan valósítanátok meg azt, hogy Gergőék fürdése megelőzze a korbemutatót, de valamilyen módon belopózzon a fürdésbe a kor légköre?

2. A KALANDOK, A FŐHŐS ÉS A REGÉNYSZERKEZET

AZ OSTROM ELŐTTI HÁROM NAGY RÉSZ

A FESZÜLTSGFOKOZÁS ESZKÖZEI – NYELVI ISMÉTLÉS: A SZEREPLŐK KIFEJEZÉSE

5 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Gergő, a középpont

T/1.

23. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok a grafikus segédeszköz segítségével felidézzék, milyen nagyobb epizódok, cselekményszálak alkotják a regényt, s hogy a keretes részben előre bocsátott következtetést, általánosítást hitelesítsék, illetve ellenőrizzék.
- Az előre bocsátott általánosításhoz elégséges alapot nyertek már az első modulban, tehát az itt alkalmazott deduktív logika nem nélkülözi az előzetes indukciót. Itt a feladat egyik része lényegében a regény nagyszerkezetének belső felidézése, másik része lényegkiemelő-sűrítő címadás.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, kapcsolatok felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka

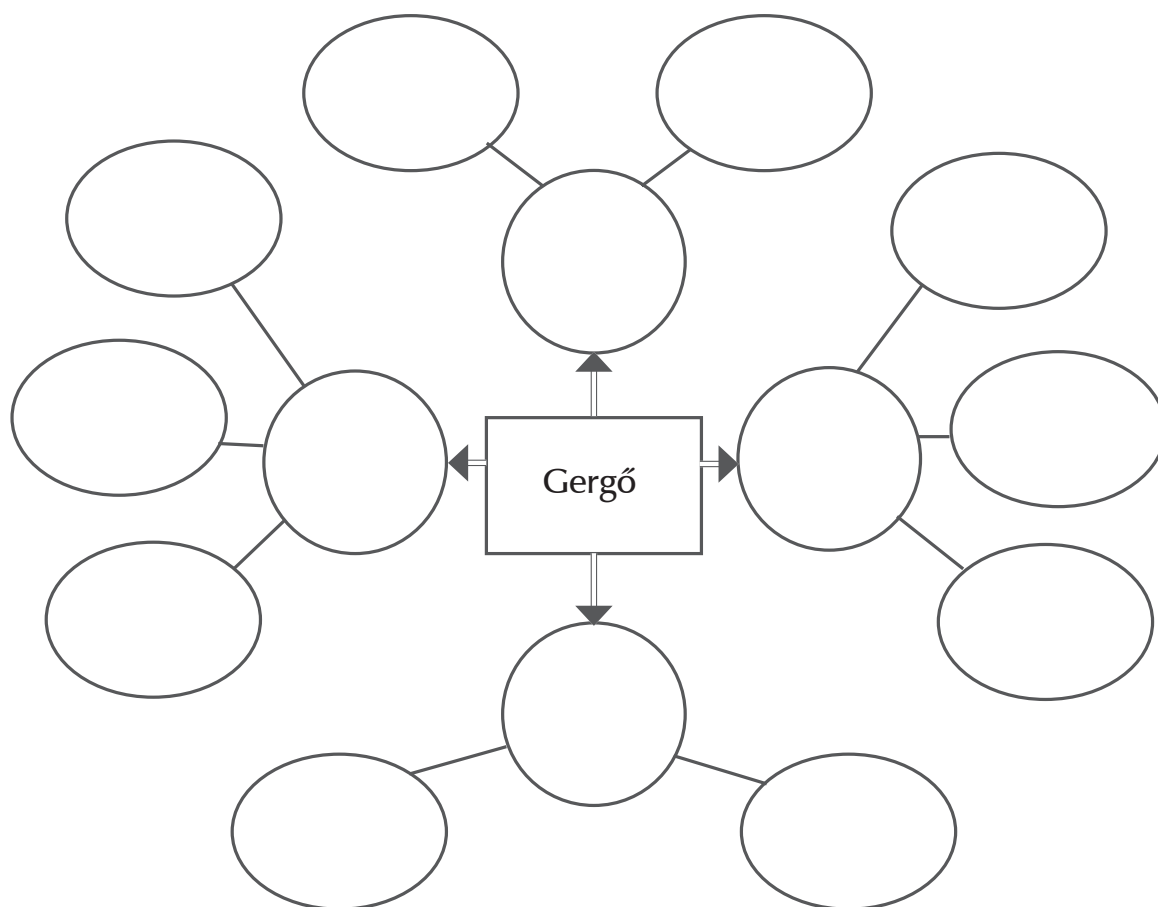
Módszerek, eljárások: csillagábra

Az eddigiekben a regény címével és lehetséges indításaival foglalkoztunk. Megtapasztalhattuk, hogy az Egri csillagok TÖBBRÉTEGŰ, TÖBB SZÁLON FUTÓ, SOKFÉLE ANYAGBÓL ÉS TÖRTÉNETBŐL SZÓTT ELBESZÉLÉS. A következőkben azzal foglalkozunk, hogy a talizmán köré épülő KALANDREGÉNYT, A SZERELMI REGÉNYT, GERGŐ NEVELŐDÉSI REGÉNYÉT ÉS A TÖRTÉNELMI REGÉNYT – ezt a sokfelé futó anyagot – MI IS TARTJA EGYBEN. Megelőlegezett válaszunk erre a kérdésre az, hogy a szálakat a főhős, Bornemissza Gergely személye tartja össze, tehát hogy A HŐS NEM EGYSZERŰEN VONZÓ, ÉRDEKLŐDÉSŰNKET LEKÖTŐ FIGURA, HANEM SZERKEZETI ELEM IS A REGÉNYBEN, legalábbis abban a regénytípusban, amelybe az Egri csillagok is tartozik.

1. Gergő, a középpont

- Írjátok be a következő oldalon található csillagábra belső köreibe, hogy Gergő milyen cselekményszálakhoz kötődik!
- A külső körökbe az kerüljön, hogy kik, milyen főbb szereplők kapcsolódnak még az adott cselekményszálhoz! Természetesen egy-egy szereplő több regényszálhoz, regényepizódhoz is kapcsolódik.
- Az ábrát szükség szerint módosíthatjátok.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Az első fejezet: cseppben a tenger – avagy: hogyan terem a főszereplő

T/2.

25. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak felismertetése, hogy miért Bornemissza Gergely a többszálú, többműfajú regény ideális főhőse, középponti alakja. Ezt a gondolatot ebben a feladatban és a későbbiekben is ellenpróbák sorával hitelesítjük, támasztjuk alá.
- A feladat második része azt teszi vizsgálat tárgyává, hogy az öt közül a regény első nagy része miképpen készíti elő a többi, hogyan jelennek meg benne a későbbi szereplők, motívumok és cselekményszálak kezdeményei.
- Ez a feladatrész átfedésben van az előző modul 3. feladatának a D) csoport által végzett részével. Itt választhatunk két, illetve három eljárás között: vagy a D) csoport(ok) tagjainak, szövivőinek adunk kulcsszerepet, s így mintegy a reciprok tanítás egy változatát alkalmazzuk. Ez esetben az előző modulban őket a közzétételnél türelemre kérjük, s megoldásuk ismeretetését mostanra halasztjuk (1), vagy e csoport tagjainak más munkát adunk, s a többiekkel végeztetjük a feladatot (2), vagy mindenkivel külön, illetve pármunkában elvégeztetjük a feladatot (3), csak felhívjuk a figyelmet arra, hogy részben rendszerező-rendező ismétlés az, amit csinálnak. Ezt a harmadik megoldást kell választanunk, ha az előző modulban a D) csoport munkájának eredménye vagy annak közzététele nem volt eléggé hatékony.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, kapcsolatok és összefüggések felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

Eszközök: a regény

2. Az első fejezet: cseppben a tenger – avagy: hogyan terem a főszereplő?

a) Az *Egri csillagok* című, Eger ostromában tetőző regénynek elvben Dobó István, a várkapitány is lehetne főhőse.

(1) Miért előnyösebb, hogy nem ő, hanem a vár egyik majdani hadnagya a regény főszereplője?

(2) Miért előnyös, hogy Bornemissza Gergelyt nem felnőttként, hanem hétéves kisfiúként ismerjük meg?

b) A kisközösségi összetartozás kalandja megelőlegezi a nagyközösségi összetartozás regényét. Az első nagy részben hogyan vannak jelen ezek a motívumok, illetve ez a rész hogyan készíti elő a regény majdani cselekményszálait, főmotívumait?

A feladat részben ismétlés, különösen azoknak, akik az előző órán a D) csoportban dolgoztak. Lapozzatok hátra bátran, s emeljétek át ide, amit lehet! Tudásotokat így most egy áttekinthetőbb táblázatban is rögzíthetitek.

A szerelmi szál és az ebben rejlő bonyodalom forrása	
Gergő vitézsége, eszessége	
A törökkel való harcok motívuma, a Habsburg (osztrák) befolyás, a magyarság megosztottsága, ill. az ezen végül győztes összetartozás	
A kalandregény kulcsmotívuma: a talizmán	
Gergő nevelődésének, kiemelkedésének, kiválasztódásának okai	
A regény későbbi fő- és mellékszereplőinek bemutatása (ki mindenki jelenik meg itt jó előre?)	
A későbbiekben ismétlődő események, motívumok	

c) A Nagy Könyv honlapjáról fejezetünk elejére másolt cselekmény-összefoglaló meglehetősen pontatlan.

„Akkor vesztette el [Jumurdzsák a talizmánját], amikor a foglyul ejtett Gergő – még gyermekként – megszökik tőle, s Dobó katonái rajta ütnek.”

Ezt a tömörítés során hamissá vált mondatot négy-öt mondatban pontosítsátok úgy, hogy ne legyen ellentmondásban a regény cselekményével!

- (1) Írjátok le, hogy valójában Jumurdzsák hol, hogyan és kivel keveredik harcba a regény első részében (7–8. fejezet)!
- (2) Ki és milyen körülmények között veszi el a félszemű török amulettjét (10. fejezet vége, 11. fejezet)?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) (Dobó mint főhős)

(1) Dobót 31 éves felnőtt férfiként ismeri meg az olvasó: nevelődése, ifjúkori magánélete nem

kerülhet a középpontba. Buda elfoglalásának évében (1541) sem köthetők már nevéhez kamaszkalandok. Dobó nem jobbágyivadék, ezért felemelkedés-történet hőse sem lehet, és a nem azonos társadalmi osztályba tartozók közötti szerelem témája sem kapcsolható hozzá. Ráadásul, mivel történelmileg ismertebb figura, kevesebb kitalált kaland kapcsolható a nevéhez, valóságossága, viszonylagos ismertsége jobban megköti az író kezét. Dobó a várvédelem során szükségképpen afféle apafigura, hadnagyainak és az egész várnépnek atyja. Az ifjú olvasónak pedig valószínűleg főhősként nem ilyen atyafigurára van szüksége.

- (2) Azért előnyös, hogy Bornemissza Gergelyt nem felnőttként, hanem hétéves kisfiúként ismerjük meg, mert így könnyebben azonosulhatnak vele a gyermek- és kamasz olvasók: nyomon követhetjük gyermekkori és kamaszkori kalandjait; színesebb, változatosabb, többretű regénycselekmény szervezhető a hős életkorának különböző szakaszai köré. A magyar történelem egyik különösen sötét lapja, Buda törökök általi elfoglalása sokkal érdekesebb egy, az eseményeknek nem a centrumában, hanem peremén álló apród tudatlan-kíváncsi nézőpontjából. Ráadásul a komor eseményeket mintegy ellensúlyozza a szerelmi bonyodalom ellentétes hangulati íve.

b)

A szerelmi szál és az ebben rejlő bonyodalom forrása	Együtt fürdik Gergő és Vicuska, szeretik egymást. Megtudjuk, hogy Gergő alacsonyabb származású, mint a falu urának lánya.
Gergő vitézsége, eszessége	Megszöki a török fogságból, Vicust is megszökteti, sőt lóra és pénzre is szert tesz. Figyelmezteti Ceceyt és Dobót a török Móré László által sugallott támadására.
A törökkel való harcok motívuma, a Habsburg (osztrák) befolyás, a magyarság megosztottsága, ill. az ezen végül győztes összetartozás	Török csapat vonul magyar foglyokkal. Cecey és Bálint pap (illetve Dobó) vitája az ország helyzetéről, a két királyról, németről és törökről. Cecey falvának védelmében azonban itt is végül az összetartozás érvényesül: a Zápolya- és Ferdinánd-pártiak együtt küzdenek.
A kalandregény kulcsmotívuma: a talizmán	Jumurdzsáktól itt (12. fejezet) veszi el Gábor pap az amulettjét.
Gergő nevelődésének, kiemelkedésének, kiválasztódásának okai	Bátorságával, talpraesettségével megszökteti Vicust, lovat és pénzt szerez – mindezzel felhívja magára Dobó figyelmét, aki vitézévé, apródjává fogadja és kardot ad neki. Ekkor válik árvává, s az előbbiekkal együtt ez indokolja, hogy Dobó Török Bálint udvarába küldje.
A regény későbbi fő- és mellékszereplőinek bemutatása (ki mindenki jelenik meg itt jóelőre?)	Gergely, Vicus, Jumurdzsák, Ceceyék, Dobó István, Varsányi, Bálint pap, Gábor pap, Sárközi, Margit néni, Móré László, Török Bálint és fiai – említés szintjén és levelével Fráter György. Dobó a falu védelmében majd a Kászon utócsapatán való rajtaütés tervében (11. fejezet) hadvezéri erényeit: bátorságát, határozottságát és eszességét csillantja meg.
A későbbiekben ismétlődő események, motívumok	Fogság és szabadulás, kard, csillagok, várvédelem(!), Gergő eszessége, Dobó bátorsága és eszessége, Jumurdzsák galádsága, Móré László árulása stb.

Érdeemes hangsúlyozni, hogy míg itt egy falu, egy udvarház védelméről, a regény második felében egy vár és ezen keresztül az ország védelméről van szó. Tehát a regény a falu védelmével a

kisközösségi összetartozás regényeként indul, későbbi cselekményével és Eger védelmével a nagyközösség összetartozásának regényévé válik.

c) (Helyesbítve:) Jumurdzsák akkor veszi el amulettjét, amikor a törökök, akiktől Gergő megszökött, Móré László biztatására, hatalmas kincs reményében megtámadják az öreg Cecey faluját. Cecey falubéli és Dobó saját, illetve Pécsről kölcsönzött emberei azonban sikeresen legyőzik a támadókat. A Cecey-ház ostromakor Jumurdzsák is megsebesül, és fogságba esik. Jumurdzsák kivégzését a törökök által a fogságban forró vízzel megkínzott Bálint papra bízzák, aki azonban elengedi a félszemű törököt, csak amulettjét veszi el, hogy mintegy ezzel erősítse meg annak esküjét, mely szerint azontúl nem árt a magyaroknak.

3. lépés: 3. feladat

Török Bálint regénye?

T/3.

26. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak vizsgálata, hogy a regény második és harmadik nagy része milyen helyet foglal el a kompozíció egészében, kihagyásával mit nyerne a regény (feszesebb, kevésbé epizodikus szerkezet) s mit vesztené (kevesebb kaland, kevesebb szerelem, kevesebb szín).
- Megemlíthetjük, hogy a regény történelmileg távolról sem hiteles, illetve az események valós mozgatórugóiról elég kevés derül ki belőle. Az elsőre példa, hogy Török Bálint a történelmi források szerint nem törökellenessége miatt került a Jedikulába, hanem mert 1541-ben török fennhatóság alatt (!) ő akart lenni Magyarország kormányzója, a szultán pedig ezt külpolitikailag-taktikailag nem tartotta szerencsésnek. A pálfordulások (pl. Ceceyé, Török Bálinté) háttéréről, Szapolyai János, Ferdinánd vagy Martinuzzi (Fráter György) politikájáról nem sokat lehet a könyvből megérteni, pedig e neveket gyakorta emlegetik. Azt sem igen érthetjük, hogy a Habsburg miért is ostromolja Budát azelőtt, hogy a szultán egy kardcsapás nélkül beveszi. Az *Egri csillagok* valójában olyan történelmi kalandregény, ahol a történelem mozgatórugóinak elemzése nem cél, a történelem inkább csak színes háttér, a hőstettek díszlete.

Kiemelt készségek, képességek: kompozíciós összefüggések érzékelése, rész és egész viszonyának érzékelése, cselekményszálak elkülönítésének képessége, érvelési képesség, kritikai gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

Eszközök: a regény

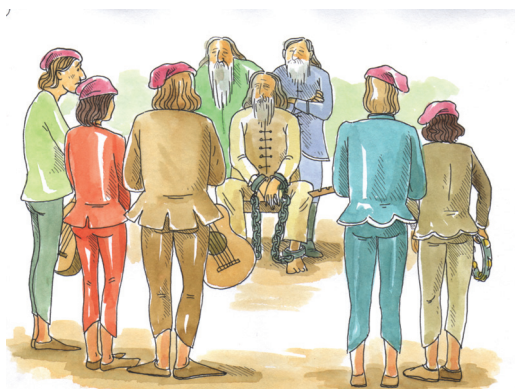
3. Török Bálint regénye?

a) A török hódoltságról, Buda elestéről is szóló regénynek Török Bálint lehetne a főszereplője.

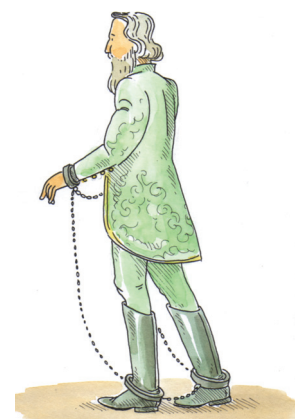
- (1) Miért nem ő lesz a főszereplő?
- (2) Hogyan alakulna át a regény, ha az ő sorsa állna a középpontban?

b) Kihagyható-e a regényből az *Oda Buda!* és *A rab oroszlán* című két nagy rész, melyekben Török Bálint fontos, meghatározó szerepet játszik?

c) Szükségesek-e ezek a részek a történelmi regény vagy Gergely nevelődése szempontjából?

Írjátok be az alábbi táblázatba az érveket és az ellenérveket!

Oda Buda!

SZEMPONTOK	A RÉSZ ELHAGYHATÓ, MERT...	A RÉSZ NEM HAGYHATÓ EL, MERT...
A TÖRTÉNELMI REGÉNY SZEMPONTJÁBÓL		
GERGŐ NEVELŐDÉSI REGÉNYE SZEMPONTJÁBÓL		
A KALANDREGÉNY, ILLETVE A SZERELMI TÖRTÉNET SZEMPONTJÁBÓL		

A rab oroszlán

SZEMPONTOK	A RÉSZ ELHAGYHATÓ, MERT...	A RÉSZ NEM HAGYHATÓ EL, MERT...
A TÖRTÉNELMI REGÉNY SZEMPONTJÁBÓL		
GERGŐ NEVELŐDÉSI REGÉNYE SZEMPONTJÁBÓL		
A KALANDREGÉNY, ILLETVE A SZERELMI TÖRTÉNET SZEMPONTJÁBÓL		

MEGOLDÁSOK

a) Ha ő lenne a főszereplő, a regény nem szólhatna Eger ostromáról, nem adhatná a magyar győzelem és hősiesség példáját. A könyv a hódoltság, a reménytelenség – és az elvhűség – regényévé válna, a nagypolitika komor eseményeit csak kevésbé ellensúlyozhatná a szerelmi, a nevelődési és a kalandregény.

b)–c)

Oda Buda!

SZEMPONTOK	A RÉSZ ELHAGYHATÓ, MERT..	A RÉSZ NEM HAGYHATÓ EL, MERT..
A TÖRTÉNELMI REGÉNY SZEMPONTJÁBÓL	Eger ostroma nélküle is ábrázolható.	A török veszedelem súlyát és az ország helyzetét a szultáni sereg vonulása és Buda eleste nélkül kevésbé érzékelnénk. Az egri hősiesség várvédelem elvesztése jelentőségét fokozó ellenpontjait.
GERGŐ NEVELŐDÉSI REGÉNYE SZEMPONTJÁBÓL	Bátorságát és eszességét a korábbi és a későbbi részekből is megismerhetjük. Eredeti környezetéből már az első részben kiszakadt, s a majdani várvédő Dobót is megismerte már.	A kamaszkori (15-16 éves) fiú ismerkedése a török sereg nagyságával és a politikai intrikával fontos része nevelődésének. Ugyanakkor ebben a részben olvasható álmlából ismerjük meg Török Bálint udvarában töltött tanulóéveit.
A KALANDREGÉNY, ILLETVE A SZERELMI TÖRTÉNET SZEMPONTJÁBÓL	Jumurdzsák amulettjét már korábban elvesztette, gyermekrablásra pedig csak később vetemedik érte – tehát a kalandregény e rész nélkül is megmarad. Azt pedig, hogy Vicust Ceceyék másnak szánják, későbbi fejezetből, a Fürjessel való esküvő előtt is elég lenne Gergőnek megtudnia.	Az amulett regénye szempontjából fontos itt megtudni, hogy miért keresi Jumurdzsák olyan elszántan a gyűrűjét. (Igaz, ez később is elmondható lenne.) Cecey hideg és Vicus hűséges viselkedése fontos eleme a szerelmi regénynek. A gyermekszerelem itt válik komollyá, itt van az első csók, az akadály a rács legyőzése.

A rab oroszlán

SZEMPONTOK	A RÉSZ ELHAGYHATÓ, MERT..	A RÉSZ NEM HAGYHATÓ EL, MERT..
A TÖRTÉNELMI REGÉNY SZEMPONTJÁBÓL	Országos jelentőségű vagy a várvédelmet előkészítő esemény nem történik benne.	A szultán Török Bálintnak tett ajánlatából láthatjuk, hogy hol tart az ország. A rab oroszlán ajánlatot visszautasító hűsége pedig az egriek hűségének, megtörhetetlen hazaszeretetének előképe, mintája.
GERGŐ NEVELŐDÉSI REGÉNYE SZEMPONTJÁBÓL	Új képességekre és példaképekre Gergő itt nemigen tesz szert.	Ravaszsága, bátorsága számos próbában edződik.

A KALANDREGÉNY, ILLETVE A SZERELMI TÖRTÉNET SZEMPONTJÁBÓL	Jumurdzsák ugyan itt is feltűnik, de a rész kimaradásával, a talizmánért folytatott hajsza még folyamatos maradna. A leányszöktetés és az esküvők miatt a rész a szerelmi szál szempontjából meghatározó, de a konfliktus, az akadály legyőzése tulajdonképpen csak ismétlése az előző fejezet hasonló részének.	A könyvnek ez a leginkább (legtisztábban) kalandregény jellegű része: leányszöktetés, utazás álruhában, a fogolyszöktetés kudarca, üldözések. A leányszöktetés és az esküvők miatt pedig a rész a szerelmi szál szempontjából meghatározó.
---	--	--

REFLEKTÁLÁS

4. lépés: 4. feladat

T/4.

28. oldal

kb. 35 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a korábban végiggondolt érvek vitában való kipróbálása, megméretése.
- Az eljárás a disputának egy módosított változata. A módosítás egyrészt abban áll, hogy az érvkészletet a diákok az előző feladat során már előállították, tehát a háromfős csapatok kialakítása után csak két-három percet kapnak a felkészüléshez, azaz az érvek felelevenítéséhez és a csapaton belüli szerepek (1. a tétel kifejtője, az érvelés elindítója, 2. vitazáró tanuló 3. kérdező tanuló) kiosztására, másrészt abban, hogy az ellenfelet itt nem húzzák, hanem a csapatok álláspontjaiból adódóan előre kijelöljük. [Először a B) és a C) csapatok, azután az A) és a D) csapatok szerkesztőségi vitája zajlik le.]
- Egy stopperes időmérőre és három bíróra is szükség van. (A disputa eredeti formájának részletes leírását és a bírók értékelő szempontsorát lásd Pethőné Nagy Csilla módszertanának 211–213. oldalán!)
- Fázisok a csapatok felkészülése után:
 1. Álláspont [pl. B) kifejtése 2 percben]
 2. A C) csoport kérdezője két percben kérdésekkel vitatja a B) csoport érvelését. Rövid válaszok adhatók (2 perc)
 3. A C) csoport álláspontjának kifejtése 2 percben
 4. A B) csoport kérdezője tesz fel keresztkérdéseket. Rövid válaszok adhatók (2 perc)
 5. Mindkét csoport visszavonul kupaktanácsra (3 perc)
 6. A B) csoport vitazáró tanulója érvel és összegez (2 perc)
 7. A C) csoport vitazáró tanulója érvel és összegez (2 perc)

Kiemelt készségek, képességek: kompozíciós összefüggések érzékelése, rész és egész viszonyának érzékelése, cselekményszálak elkülönítésének képessége, értékelés képessége, érvelési képesség, kooperációs képesség, vitakultúra

Célcsoport – differenciálás: valószínűleg az A), B) és C) csoportokba kritikusabb szemű

diákok, illetve a kevésbé lelkes olvasók kerülnek, míg a D) csoportba a leglelkesebb olvasók, a mű legjobb ismerői, illetve – másfelől – a legkonformistább, legtiszteletudóbb tanulók kerülnek majd

Munkaformák: csoportmunka álláspont szerinti homogén csoportokban

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, disputa

Eszközök: szempontsor a bíró munkájához, stopperóra

4. Disputa a könyvkiadó szerkesztőségében

a) Alkossatok háromfős csoportokat: szigorúbb vagy elnézőbb szerkesztőségeket!

A) Az egyik csoport azt az álláspontot képviselje, hogy a szerzőnek az *Egri csillagoknak* úgy a második, mint a harmadik fejezetét el kell hagynia!

B) A másik csoport a második részt meghagyná, csak a harmadikat húzátná ki a szerzővel.

C) A harmadik csoport a harmadik részt hagyná meg, de a másodikat kihagyná.

D) A negyedik csoport Gárdonyi kéziratát ismert, csonkítatlan formájában adná ki.

b) Természetesen több A), több B), több C) és több D) csoport is alakulhat.

A disputa során sorsolással választjuk ki az azonos jelű csoportokból a vitázókat, de a tartalék csapat is segíthet a küzdő csapatnak.

Először egy B) és egy C) csoport vitázzon, majd egy A) és egy D) jelű csoport.

c) A vitában kövessétek a disputa szabályait, pl. a B) és C) csapat vitájában!

(1) Először B/1 tanuló fejt ki álláspontját – szigorúan két percben.

(2) Ezután C/3 tehet fel keresztkérdéseket, melyekre a B) csapat válaszolhat (kérdés és válasz 2 percben!).

(3) Ezután C/1 fejt ki nézeteit két percben.

(4) Utána B/3 kérdései és a válaszok, mint korábban (max. 2 perc).

(5) Ezután három percen kupaktanácsot tartanak a csapatok, majd a két záró érvelés hangzik el 3-3 percben B/2-től, majd C/2-től.

d) Használjátok az előző feladatban elkészített érvtáblázatokat!

RÁHANGOLÓDÁS

5. lépés: 5. feladat

T/5.

29. oldal

kb. 10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja egyrészt a lapozgató-rákereső olvasás gyakorlása, másrészt a korábbi boncolgatás után a regény nagy részeinek együttes láttatása, harmadrészt annak érzékeltetése, hogy a regény vonzerejéhez hozzátartozó epizodikus szerkezet, a hosszú előkészítés milyen idő- és térkezelés révén valósul meg.

Kiemelt készségek, képességek: rákereső olvasás, ténykiemelés, rendszerezés, kompozíciós összefüggések (epikai tér- és időkezelés) felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály; az alábbi munkaformák közötti választásban valósulhat meg a differenciálás

Munkaformák: A feladat végezhető pármunkában, ha a diákok nagyon biztosan mozognak már a regényben. Ha ez nem így van, akkor kétféle csoportmunka közül választhatunk. I.: Az ötfős csoport egy-egy tagja egy-egy fejezettel dolgozik, abból keresi ki a szükséges információkat. II.: Egy-egy négyfős csoport kap egy-egy fejezetet, s ők abban a fejezetben keresnek, ez esetben mozaik rendszerű csoportmunkát végeznek.

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, esetleg mozaik rendszerű csoportmunka

Eszközök: a regény

5. Idő és tér, nagyvonalúság és részletezés az *Egri csillagokban*

- a) A regény öt része négy időszakot nagyít ki a főhősök, elsősorban Bornemissza Gergely életéből. Válaszoljatok a szempontok szerint!

SZEMPONTOK	A RÉSZ CÍME				
	Hol terem a magyar vitéz?	Oda Buda!	A rab oroszlán	Eger veszedelme	Holdfogyatkozás
MELYIK RÉSZ MELYIK NAP-TÁRI ÉV MELY ÉVSZAKÁBAN, HAVÁBAN JÁTSZÓDIK?					
MELYEK A FŐBB HELYSZÍNEK?					
MENNYI IDŐS GERGELY?					

- b) Foglajátok össze, hogy mire is jó ez a – várostrom felől tekintve – igen hosszadalmas előkészítés!
A választ a közös megbeszélés után írjátok be az alábbi, tanulnivalót rögzítő keretbe!

Az osztály közös válasza:

MEGOLDÁSOK

a)

SZEMPONTOK	A RÉSZ CÍME				
	HOL TEREM A MAGYAR VITÉZ?	ODA BUDA!	A RAB OROSLÁN	EGER VESZEDELME	HOLDFOGYATKOZÁS
Melyik rész melyik naptári év mely évszakában, havában játszódik?	1531 nyara	1541 nyara	1544 tavasza, nyara	1552 szeptembere	1552 októbere
Melyek a főbb helyszínek?	Keresztesfalva, Gábor pap faluja, Szigetvár	Keresztesfalva, a Mecsek völgye, Buda	a Berettyó partja, Szigetvár, Gyalu, egy karavánszeráj Drinápoly felé, Konstantinápoly (Isztambul)	Sopron, Sirok, Eger	Szarvaskő, Eger
Mennyi idős Gergely?	7 múlt	15 múlt, 16 lesz	18 éves	26 éves	26 éves

- b) A hosszú előkészítés lehetőséget teremt a főhősökkel való azonosulásra, azok számára is érdekessé teheti a csata, a várvédelem rajzát, akik a „háborús-hazafias” regényeket nem szeretik. Másfelől nézve a hosszú előkészítés az egeri vár védelmének, illetve az ott aratott győzelemnek a jelentőségét is megemeli, felfokozza.

JELENTÉSTEREMTÉS

6. lépés: 6. feladat

Az *Oda Buda!* című fejezet első fele – tartalom-összefoglaló mondatokból

T/6.

30. oldal

10–15 PERC

kb. 10–15 perc az órán + 20 perc házi feladat

Tanári instrukciók

- A feladat célja egyrészt a szövegértés gyakorlása a regényről szóló, de abban így nem szereplő mondatok, állítások segítségével, másrészt a történetemlékezet gyakorlása, harmadrészt mondat- és szövegszerkesztési gyakorlat kész mondatelemekből: azaz a törlés, a névmással való helyettesítés, a betoldás, az összevonás, a mondatba más mondat beágyazásának, a szereplők (figurák) különféle képpen való jelölésének, illetve jelöletlenül hagyásának gyakorlása.
- Ezzel a feladattípussal a tanulók már az *Emil és a detektívekről* szóló modulban (*Kapcsolatok* című fejezet) is találkozhattak. A helyes és a helytelen állítások kiválasztása és a mondatok szöveggé szerkesztése még lehetőleg az órán kezdődjék el, a fogalmazás befejezése lehet házi feladat.
- Fontos, hogy az összeépítésre, „beágyazásra” adott példákra föl hívjuk a figyelmet, esetleg további példákat is adjunk.

Kiemelt készségek, képességek: történetemlékezet, szoros olvasás és hibakeresés, szövegszerkesztés mondatokból

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd a fogalmazás végigírásában egyéni munka

Módszerek, eljárások: feleletválasztás (igaz/hamis állítások)

6. Az *Oda Buda!* című fejezet első fele – tartalom-összefoglaló mondatokból

a) Az alábbi mondatok közül melyik igaz, melyik nem?

A hibás mondatokat N, a helyeseket I betűvel jelöljétek meg!

- A török császár 1541 augusztusában seregeivel Buda felé vonul.
- Gábor pap és Gergely merényletet készítenek elő a török császár ellen.
- A merénylet ötlete Gergelytől származik.
- Gábor pap Török Bálint szolgálatában áll.
- A merénylet Török Bálint tudtával és beleegyezésével történik.
- Gergely hét éves kora óta Török Bálint udvarában nevelkedett – a nagyúr fiaival együtt.
- A Török fiúk és Gergő nevelését Gábor pap és Dobó István felügyelte és irányította.
- Gergő a merénylet után fogságba kerül.
- Gergő álmot lát a fogságban töltött első éjszakán.
- Gergő álmából tudjuk meg, hogy egy idő után mondattan, történelem, földrajz és növénytan helyett Gábor paptól csak török és német nyelvet tanult, meg gyakorlati kémiát, hogy értsen a puszkapor készítéséhez.

- Gergő álmában Zrínyi Miklós, Török Bálint és Tinódi Lantos Sebestyén is szerepel.
- Mivel a török sereg derékhadához képest korán érkeztek a Mecsek völgyébe, a merénylet előtt Gergelyék elmennek Keresztesfalvára meglátogatni Ceceyékét és Gergely menyasszonyát, Évát.
- Ceceyékét nem találják otthon, csak a részeges, magyarrá vált török, Tulipán és neje fogadja őket a Cecey-házban.
- Gergely és nevelője, Gábor pap Tulipánnal hármásban nézik a török sereg vonulását.
- A pap véletlenül a díszes ruházatú janicsár agát robbantja föl az egyszerű öltözetű szultán helyett.
- A robbanás után mindhármojukat elfogják a törökök.
- Gábor pap még a merénylet előtt Gergelyre hagyja Jumurdzsák amulettjét.
- Tulipán Gergely rabtartójának adja ki magát.
- Gergely Tulipán segítségével szökik meg a török rabságból.
- Jumurdzsákot az amulett elvesztése óta sok szerencsétlenség érte: leégett a palotája, a bal keze szinte nyomorékká vált. Ezért mindenképp vissza akarja szerezni a holdas-csillagos gyűrűt.
- Jumurdzsák Gergelytől a haldokló Gábor paphoz jut gyűrűjét keresve.
- Jumurdzsákot csak Gábor pap érdekli, Gergelytől csak az ő kiléte és holléte felől érdeklődik, pedig az amulett a beszélgetés közben a fiú zsebében lapul.
- Gergő Hajvánnak (Hasszánnak) akarja adni az amulettet.
- Hajván egy hatalmas testű, buta teheráni tevehajcsár.
- Gergő lóvá teszi a babonás Hajvánt, aki apró részekre szabdálja és ruháiba varrja a magyarországi várak titkos tervrajzait.
- Hajván azt hiszi, hogy a „szent pergamenek” sérthetetlené, golyóállóvá teszik majd.
- Gergely egyedül Eger várának alaprajzát őrzi meg s viszi magával.
- Az egri vár alaprajza teknősbékához hasonlít.
- Tulipán és Gergő szökésük után találkoznak, Tulipán visszamegy a Cecey-házba, Gergő pedig Budára siet, hogy figyelmeztesse Ceceyékét a török közeledésére.

b) A fenti mondatokat építsétek össze a regény második részét összefoglaló elbeszéléssé!
(A hibás részleteket ne használjátok!)

(1) A mondatok sorrendjén itt-ott célszerű változtatni.

(2) Több mondatból érdemes (és célszerű) egy jelzői vagy határozói módosítókkal bővített bonyolultabb mondatot is alkotni!

Példák a lehetséges átalakításokra:

1. A vár alaprajza halhoz hasonlít. Péter megőrzi a vár alaprajzát.

→ Péter megőrzi a vár halhoz hasonlító alaprajzát.

2. Jumurdzsák egy félszemű török. Kevesen tudnak túljárni Jumurdzsák eszén. Jumurdzsák az amulettjét keresi.

→ Kevesen tudnak túljárni az amulettjét kereső félszemű török eszén. Vagy: Kevesen tudnak túljárni a félszemű török, Jumurdzsák eszén, aki az amulettjét keresi.

MEGOLDÁSOK

a)

A török császár 1541 augusztusában seregeivel Buda felé vonul. (I)

Gábor pap és Gergely merényletet készítenek elő török a császár ellen. (I)

A merénylet ötlete Gergelytől származik. (I)

Gábor pap Török Bálint szolgálatában áll. (I)

A merénylet Török Bálint tudtával és beleegyezésével történik (N)

Gergely hétéves kora óta Török Bálint udvarában nevelkedett – a nagyúr fiaival együtt. (I)

A Török fiúk és Gergő nevelését Gábor pap és Dobó István felügyelte és irányította. (N) Dobó ugyanis eltávolodott Török Bálinttól, mert az Ferdinándtól Zápolyához (Szapolyai Jánoshoz) pártolt. Az állítás egyébként igaz.

Gergő a merénylet után fogságba kerül. (I)

Gergő álmot lát a fogságban töltött első éjszakán. (I)

Gergő álmából tudjuk meg, hogy egy idő után mondattan, történelem, földrajz és növénytan helyett Gábor paptól csak török és német nyelvet tanult, meg gyakorlati kémiát, hogy értsen a puskafor készítéséhez. (I)

Gergő álmában Zrínyi Miklós, Török Bálint és Tinódi Lantos Sebestyén is szerepel. (I)

Mivel a török sereg derékhadához képest korán érkeztek a Mecsek völgyébe, a merénylet előtt Gergelyék elmennek Keresztesfalvára meglátogatni Ceceyéket és Gergely menyasszonyát, Évát. (I) Ceceyéket nem találják otthon, csak a részeges, magyarrá vált török, Tulipán és neje fogadja őket a Cecey-házban. (I)

Gergely és nevelője, Gábor pap Tulipánnal hármásban nézik a török sereg vonulását. (N) Gábor pap nincs velük, korán elment, hogy a veszélyt egyedül vállalja.

A pap véletlenül a díszes ruházatú janicsár agát robbantja föl az egyszerű öltözetű szultán helyett. (I)

A robbanás után mindhármójukat elfogják a törökök. (I)

Gábor pap még a merénylet előtt Gergelyre hagyja Jumurdzsák amulettjét. (I)

Tulipán Gergely rabtartójának adja ki magát. (I)

Gergely Tulipán segítségével szökik meg a török rabságból. (N) Ugyan van ilyen terv, de végül Gergő saját eszének, nyelvtudásának és Hajván babonás butaságának köszönhetően szökik meg.

Jumurdzsákot az amulett elvesztése óta sok szerencsétlenség érte: leégett a palotája, a bal keze szinte nyomorékká vált. Ezért mindenképp vissza akarja szerezni a holdas-csillagos gyűrűt. (I)

Jumurdzsák Gergelytől a haldokló Gábor paphoz jut gyűrűjét keresve. (I)

Jumurdzsákot csak Gábor pap érdekli, Gergelytől csak az ő kiléte és holléte felől érdeklődik, pedig az amulett a beszélgetés közben a fiú zsebében lapul. (I)

Gergő Hajvánnak (Hassánnak) akarja adni az amulettet. (I)

Hajván egy hatalmas testű, buta teheráni tevehajcsár. (I)

Gergő lóvá teszi a babonás Hajvánt, aki apró részekre szabdalja és ruháiba varrja a magyarországi várak titkos tervrajzait. (I)

Hajván azt hiszi, hogy a „szent pergamenek” sérthetlenné, golyóállóvá teszik majd. (I)

Gergely egyedül Eger várának alaprajzát őrizi meg s viszi magával. (I)

Az egri vár alaprajza teknősbékához hasonlít. (I)

Tulipán és Gergő szökésük után találkozik, Tulipán visszamegy a Cecey-házba, Gergő pedig Budára siet, hogy figyelmeztesse Ceceyéket a török közeledésére. (I)

7. lépés: 7. feladat

A fogalmazás koherenciája és a névszói szerkezetek

T/7. 32. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat részben a nyelvi ismétlést célozza: tudják-e a tanulók produktívan alkalmazni és hasznosítani az általuk már ismert nyelvtani fogalmakat. Részben pedig folytatása az előző feladatban elvégzett szövegalkotási gyakorlatnak.
- A gyakorlat elhagyható, ha jól sikerült elvégezni az előző feladatot, de ha voltak fogalmazási problémák, érdemes elvégeztetni.

Kiemelt készségek, képességek: önreflexió, önkorrekción

Célcsoportok – differenciálás: azok a tanulók, akiknek gondjuk volt a fogalmazással

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

7. Vedd elő a fogalmazásodat, és olvasd át újra!

- a) Húzd alá és számold össze a figurákra utaló kifejezéseket!

A NÉVSZÓI SZERKEZETEK SZÁMA AZ ELŐZŐ FELADAT MONDATAIBAN	A NÉVSZÓI SZERKEZETEK SZÁMA A FOGALMAZÁSOMBAN

- b) Fogalmazd meg, miért kevesebb az ugyanarra a figurára utaló névszói szerkezet a fogalmazásodban!
- c) Válaszd ki a fogalmazásod legkevesbé jól sikerült, legkevesbé összefüggő bekezdését, illetve részletét!
Fogalmazd meg, mi lehet az oka annak, hogy nem megfelelően összefüggő a szöveg!
- d) Alakítsd át úgy az előbb átnézett részletet, hogy összefüggőbb legyen!

8. lépés: 8. feladat

Szálváltogatás és feszültségfokozás (felfüggesztések) az *Oda Buda!* című rész második felében

T/8.

34. oldal

kb. 20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak megtapasztaltatása, hogy a szálváltogató technika hogyan járul hozzá a feszültségfokozáshoz, a regény hatásosságához, a különböző regényrétegek egymást kölcsönösen izgalmasabbá tételéhez.
- A feladatot pármunkában és csoportmunkában is végezteshetjük. Ehhez lásd a Célcsoport – differenciálás alcímet!
- Időtakarékossági okokból a pármunkás megoldás esetén is célszerű a fejezetek áttekintését a párban szétosztani (pl. 11–15. vagy 16. és 16. v. 17–24. megosztásban).

Kiemelt készségek, képességek: szoros olvasás és rákereső olvasás változtatása, lényegkiemelés, tömörítés, általánosítás

Célcsoport – differenciálás

(1) Az egész osztály.

(2) Hozunk létre négyfős csoportokat, melyekben két inkább nagyvonalúan, mint precízen olvasó diák kapja a kétfelé osztja a vonatkozó rész fejezeteit. Így gyorsabban haladhatnak a c) feladat elvégzésével. A nagyobb szövegrészekkel nehezebben bánókat kérjük meg a g) részfeladat párhuzamos elvégzésére, az értelmezést, konklúzió levonását igénylő d), e) és f) feladatokat pedig a csoport nehezebben általánosító, következtetést nehezebben levonó tagjaira bízunk.

Munkaformák: egyéni, majd pármunka, a feladat végezhető négyfős, megadott belső szereposztású csoportokban is

Módszerek, eljárások: szövegalkotás, feladatmegoldás

Eszközök: a regény

8. Szálváltogatás és feszültségfokozás (felfüggesztések) az *Oda Buda!* című rész második felében, a 11. és a 24. fejezet között.

a) Meséld el külön-külön a két történetet: a magánéleti és a közéleti, történeti-politikai esemény-sort!

(1) Gergely és Vicus története

(2) Buda bevételének és Török Bálint foglyul ejtésének története

b) Az elbeszélő a fenti két történetet nem különválasztva, egymás után mondja el, hanem a szálakat váltogatva.

(1) Az alábbi fejezetszámok mellett egy-egy – akár többemű felsorolásból álló, akár mondatszerű – címben foglald össze a fejezet cselekményét!

- (2) Írd a cím mellé, hogy az adott részben inkább a magánélet (M) vagy inkább a politika (P) a meghatározó!
- (3) Ahol a másik mozzanat is szerepel, ott használd a következő jeleket:
 Magánélet is szerepel: (m)
 Politika is szerepel: (p)
 Sok magánélet, némi politika: (M), (p)
 Sok politika, némi magánélet: (P), (m)
- (4) A címnek, témalistának nem kell a fejezet minden mozzanatára kitérnie, csak a legfontosabba(ka)t, a későbbiek felé mutató mozzanatokot emeld ki!

11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.

- c) Jobb-e ez a szálváltogatás, mint a magánéleti és a politikai eseménysor külön-külön összegzése?
 Ha igen, miért, ha nem, miért nem?
- d) Vizsgáld meg, hogy a szerelmi szál csúcspontja, a csók és a hűségeskü hol helyezkedik el!
 Miért épp ott?
- e) A 23. fejezet tanúsága szerint a szerelmesek sorsát miképpen befolyásolja a politika, a közélet?
- f) Keresd a regény más-más nagy részeiben két példát a szál- és a helyszínváltásra!
 Add meg a szálváltó fejezetek számát! (A nagyobb részt, a könyvet római, a fejezetet arab számmal jelöld!)

A SZÁLVÁLTOGATÁS – a filmben párhuzamos montáznak nevezetthez hasonló technika, amelyvel az *Emil és a detektívek* filmfeldolgozása kapcsán találkozhattál – növeli a feszültséget azért, hogy az egyik eseménysort újból és újból FELFÜGGESZTI. Az olvasó a felfüggesztések miatt mohón várja a másik szál folytatódását. Az író ezzel az elbeszélői technikával eléri, hogy talán azt is érdekelni kezdi a történeti szál, aki csak a szerelmire lenne kíváncsi – és megfordítva.

MEGOLDÁSOK

b)

11. Szökés a török fogságból, találkozás Tulipánnal, út Budára, Gergely látja Török Bálintot és György barátot (M, P)
12. Gergely Ceceyéknél, „öcsém” „fiam” helyett, hírek Vicus felemelkedéséről, a trónörökös mellett betöltött dajkaszerepéről, Cecey hűvössége (M)
13. A történelmi helyzet, Török Bálinték a szultán sátrában (P)
14. Gergely boldogtalansága Ceceyéknél, látogatása Bálint papnál (M), (p)
15. Gergely a palota kertjénél találkozik Vicussal. Kedvessége, ígérete a rácson keresztül (M)
16. Gergő Török Bálintnál, ahol Werbőczyvel vitázik; megismerkedés Meczseyvel és Zoltayval, a szultán meghívása a királynő és a főurak számára (P) (m)
17. Török Bálint álláspontjával egyedül marad: Werbőczy, Fráter György és a többiek a meghívás elfogadása, Bálint úr ellene van. Megzsarolják (P)
18. Gergely és Vicus találkozása a palotában: ígérete és az első felnőtt csók (M)
19. Török Bálint Örökre elbúcsúzik a legényeitől (P), (m)
20. A szultán sátrában (P)
21. Török zászlók Buda tornyain, Gergely elmaradt párbaja és új barátsága Meczseyvel (P), (m)
22. A szultán követe közli ura döntéseit az országról és a királynő sorsáról (P)
23. Gergely és az elutazó Ceceyék búcsúja, Gergely urával, Török Bálinttal marad (M), (p)
24. Indul haza a szultán, Török Bálintot rabláncon viszi (P)

c) Mindkét szál eseményei izgalmasabbá válnak, a felfüggesztés miatt jobban várjuk a folytatást.

d) A 18. fejezet, a fogadalom és a csók idilli ellenpontját alkotja a politikai történésnek. A 17. fejezetben Török Bálint összecsap az ország vezetőivel, de álláspontjával egyedül marad, s a zsarolásnak kénytelen engedni: ő is elmegy a szultán sátrába. A szerelmi jelenet ezt a nyomasztó helyzetet ellensúlyozza és függeszti fel, utána azonban az események a 19. és a 20. fejezetben rohannak a tragikus végkifejlet felé: a 19.-ben Bálint úr végső búcsút vesz a legényeitől, a 20.-ban pedig a szultán sátorában kiderül, ő mérte föl jól a helyzetet: csapdába estek, foglyok.

e) Hiába szeretik egymást Gergőék, a politika elszakítja őket: Vicusnak a királynővel kell Erdélybe mennie, Gergely pedig várja, hogy mi történik urával, Török Bálinttal.

f) Pl. I/11.: A Gábor pap és Jumurdzsák közötti jelenetbe beékelődik Dobó döntése, mely a Kászon utócsapatára való rajtaütésre vonatkozik. Pl. míg a III. rész 2. és 8. fejezete az isztambuli Héttoronyban játszódik, addig az első jelenet a Berettyónál, a harmadik Szigetváron, a negyedik Izabella udvarában, Gyalun stb.: tehát hol Török Bálint fogságáról, hol a szabadítás Bálint úr udvarában előkészített tervéről, hol Vicus Fürjessel tervezett esküvőjéről olvasunk. Pl. IV/1. és IV/2.: Az 1. fejezetben arról olvasunk, hogy Jumurdzsák Sopronban hogyan lopja el Bornemissza Jancsit, majd a rákövetkező fejezetekben Gergely és Dobó egri előkészületeiről olvasunk, tehát az amulett történetét és a gyermekrablási szálát az elbeszélő hosszú időre FELFÜGGESZTI. A gyermekkel való zsarolás majd csak a IV/12.-ben bukkan föl, az amulettet hozó Évával pedig majd csak az V. könyv 1. fejezetében találkozunk újra.

9. lépés: 9. feladat

A feszültségfokozás egy másik eszköze: leírás és megnevezés viszonya

T/9.

36. oldal

kb. 10 PERC

Házi feladat

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak megtapasztalása és tudatosítása, hogy a megnevezés mint személyazonosító eszköz rendszeresen késleltetve van a regényben: a névkésleltetés mint feszültségfokozó eszköz működik.
- A feladatot pármunkában és csoportmunkában is végeztethetjük. A csoportmunka ez esetben időmegtakarítással jár (csak így lehet csupán tíz perc), mivel ebben az esetben egy-egy névkésleltetési példa megkeresése egy-egy csoport feladata.

Kiemelt készségek, képességek: szoros olvasás, leírás és néven nevezés viszonyának érzékelése; a szereplők (figurák) megnevezésének módja mint izgalom- vagy feszültségforrás

Célcsoport – differenciálás

(1) Az egész osztály.

(2) Egy-egy csoportnak adunk egy-egy betűjeles feladatot. Ez esetben tehát négyfős csoportokat hozunk létre, ahol A) csoport feladata az a) gyakorlat, B) csoporté a b), s így tovább E)-ig. Az E) feladatot adjuk a gyorsabb tanulóknak, hisz az nagyobb munka! Az f) feladatot inkább házi feladatnak adjuk.

Munkaformák: pármunka vagy csoportmunka alapján heterogén csoportokkal

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: a regény

9. A feszültségfokozás egy másik eszköze: leírás és megnevezés viszonya

Figyeljétek meg, hogy az elbeszélő milyen módon él a szereplők megnevezésének eszközével! (A számtalan példa közül az alábbiakban csak néhányra kérdezzük rá.)

- Hol jelenik meg Gergő és Vicus először a regényben, hol olvashatjuk először a nevüket?
- Hol jelenik meg Jumurdzsák először a regényben, mikor olvashatjuk először a nevét?
- A második könyv (nagy rész) első fejezetében hogy említi sokáig Gábor papot és Gergelyt az elbeszélő, hol olvashatjuk először néven nevezésüket?
- A harmadik könyv 2. fejezetében hogyan nevezi, írja körül Török Bálintot és Maylád Istvánt az elbeszélő, hol található az első néven nevezésük?

- e) Nézzétek meg és mutassátok be, hogy hogyan jeleníti meg és mikor nevezi néven Jumurdzsákot a III. 5. és a IV. 2. fejezet!
- f) Hozzatok a személyazonosítás késleltetésére, a névkésleltetésre legalább két további példát!

MEGOLDÁSOK

Az a), b), c), d), e) példák a megadott helyeken könnyen visszakereshetők. Mindenütt előbb jön a leírás s csak később a néven nevezés. a): Előbb csak a két gyerek életkora és neme olvasható, keresztnévük viszonylag gyorsan következik, de a Bornemissza nevet csak a 10. fejezetben látjuk leírva, amikor Dobó kardot ad Gergelynek. b) 1. fejezet: „csontos arcú, barna ember,.... fél szeme be van kötve fehér kendővel” – neve csak a 4. fejezetben lesz, akkor is először „Gyamarzsák”. c) Először: „sovány ember, bizonyosan pap, hosszú hajú úrifiú”. d) Először csak „két ősz ember”, azután egymást néven szólólgatják, de a két teljes név csak fokozatosan kerül elő, sőt a fejezet zárata éppen a két teljes formájában kiírt név. e) A III. 5. és a IV. 2. a legfrappánsabb példák. A III. 5.-ben végig egy „dervisről” esik szó, és mintegy *csattanóként* hangzik el Jumurdzsák neve; IV. 2.-ben is csattanó, éles felismerés a név, ha kimondása után még következnek is egy számozatlan, de tipográfiaileg elkülönített alfejezet.

f) Pl. „delik és rabjaik” a karavánszerájban (III/5.); „olasz énekesek” a III/11.-ben; „apród”, „halvány arcú legény”, később „Bornemissza ... főhadnagynak az öccse” az V/1.-ben.

10. lépés: 10. feladat

A regény szereplőinek azonosítása

T/10. 36. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a feladat az előző folytatása. Ha az előzőt csoportban végezték a tanulók, akkor ezt is végezzék ugyanazokban a csoportokban.
- A feladat célja a nyelvtanból ismert fogalmak (figurák, névszói szerkezetek) ismétlése, gyakorlása és alkalmazása bizonyos problémák megoldásában. Hangsúlyozzuk, hogy a szerkezetet nem feltétlenül kell tudni megnevezni!

Kiemelt készségek, képességek: nyelvtani fogalmak tudatos használata és alkalmazása problémák megoldásában

Célcsoport – differenciálás: az előbbi csoportok szerint

Munkaformák: csoport- vagy pármunka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: a regény

10. Vizsgáljátok meg alaposan a kikeresett részleteket!

- a) Keressétek ki azokat a névszói szerkezeteket, amelyek az adott szereplőre utalnak a neve kimondása nélkül!
- b) Írjátok fel tízet a táblázatba, és ha tudjátok, írjátok le, milyen a szerkezetük!
Például:

NÉVSZÓI SZERKEZETEK	A SZERKEZET FELÉPÍTÉSE
halvány arcú legény	jelzői módosító + főnévi fej

NÉVSZÓI SZERKEZETEK	A SZERKEZET FELÉPÍTÉSE
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	

REFLEKTÁLÁS

11. lépés: 11. feladat

Játék a leírásokkal

T/11.

37. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a feladat játékos folytatása az előző feladatban tapasztaltaknak.
- A játékban alakítsunk új csoportokat. Minden csoportban mindenki húzzon egy-egy kártyát, amelyen a regény egyik hősének a neve szerepel. A feladat szerint a soron következő diáknak az adott szereplőt úgy kell körülírnia, hogy kizárólag névszói kifejezéseket használhat, és nem mondhatja ki sem a kártyán levő nevet, sem pedig más tulajdonnevet. A többiek feladata, hogy kitalálják, ki lehet az adott szereplő.
- Valószínűleg a játék igen gyorsan megy, nem valószínű, hogy szükséges külön mérni az időt.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvtani fogalmak tudatos használata és alkalmazása, kreativitás

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: heterogén csoportok

Módszerek, eljárások: játék

Eszközök: szereplőkártyák

11. Húzzon a csoportból mindenki egy-egy kártyát! (Ne mutassátok meg egymásnak!)

- a) Írjátok körül az adott szereplőt úgy, hogy csak névszói szerkezeteket használtok, de nem mondjátok ki egyik szereplő nevét sem!
- b) A többiek találják ki, hogy ki lehet a szereplő!

12. lépés: 12. feladat

T/12.

37. oldal

kb. 10 PERC

(alternatív feladat)

Gergő és az öreg Cecey – egy kapcsolat története: a megszólítások

Tanári instrukciók

- A feladat célja egy kapcsolat történetének kinagyítása különös figyelemmel a megszólításokra mint kommunikációs-kapcsolattartási és kapcsolatalakítási eszközökre.
- A feladat elvégezhető házi feladatként is.

Kiemelt készségek, képességek: kommunikációs helyzet és megszólítási formula kapcsolatának érzékelése

Célcsoport – differenciálás

(1) Az egész osztály.

(2) Párhuzamos csoportmunka olyan tanulók számára, akik a megszólítások, a nyelvi illem kérdéseire nem elég érzékenyek.

Munkaformák: pármunka vagy csoportmunka alapján homogén csoportokkal

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka, információkeresés a szövegben

Eszközök: a regény

12. Gergő és az öreg Cecey – egy kapcsolat története: a megszólítások szerepe

- a) Vessétek össze Cecey Gergő iránt tanúsított magatartását (I. rész 7., II. rész 12. és 14., III. rész 4. fejezet)!

Gyűjtsétek össze a két embernek a másakra alkalmazott (többször dőlt betűvel is kiemelt) megszólításait és minősítéseit!

I. 7.:

II. 12., 14.:

III. 4.:

- b) Az alábbi események közül soroljátok be a táblázat megfelelő helyére azokat, amelyek Gergőt és Ceceyt közelítik egymáshoz, s azokat, amelyek távolítják őket egymástól!

- (1) Gergő apja Dózsa György seregében harcolt.
- (2) Gergő anyai nagyapja paraszt, apja is falusi kovács volt.
- (3) Gergő megmentette Vicust a török fogságból. Lovat, pénzt, kardot szerzett magának, Dobó és Török Bálint rokonszenvét vívta ki magának már hétévesen.
- (4) Gergő Török Bálint udvarában nevelkedett Török úr fiaival.
- (5) Vicus a királyné kegyeltje, akit udvarhölgynek bevitt a palotába, hogy kisleányára, János Zsigmondra ügyeljen.
- (6) Maga Izabella királyné akarja Vicust Fürjeshez, a „királyné hadnagyához” adni.
- (7) Gergő Dobó szavára Eger és az ország védelmére siet.

ESEMÉNYEK, AMELYEK GERGŐT ÉS CECEYT KÖZELÍTIK EGYMÁSHOZ	ESEMÉNYEK, AMELYEK GERGŐT ÉS CECEYT TÁVOLÍTJÁK EGYMÁSTÓL

MEGOLDÁSOK

- a) Az I/7.-ben Cecey Gergőt fiának fogadja. A II/12.-ben kapcsolatuk hűvössé válását mutatja előbb az atyai csók hiánya, majd a „fiam” helyett a kurzivált „öcsém” megszólítás, a II/14.-ben „kegyelmednek” szólítja Gergely Ceceynét, a III/4.-ben aztán „Tisztelt uramnak” szólítja Gergely Ceceyt, az meg később „Te cenk!” és „Jobbágy kutya!” nevekkkel illeti egykori fogadott fiát.

b)

ESEMÉNYEK, AMELYEK GERGŐT ÉS CECEYT KÖZELÍTIK EGYMÁSHOZ	ESEMÉNYEK, AMELYEK GERGŐT ÉS CECEYT TÁVOLÍTJÁK EGYMÁSTÓL
(1), (3), (4), (7)	(2), (5), (6)

13. lépés: 13. feladat

(alternatív/kiegészítő feladat)
A szerelmi regény

T/13.

38. oldal

kb. 10 PERC

A szövegalkotási feladattal együtt 25 perc, ha ez utóbbi nem házi feladat

Tanári instrukciók: A feladat célja a szerelmi regény vizsgálata, benne a variációs ismétlés felismertetése.

Kiemelt készségek, képességek: helyzetek hasonló és eltérő vonásainak felismerése, értékelő-véleménymondó szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: adható házi feladatnak vagy párhuzamos csoportmunkának olyan tanulók számára, akik különösen a regény szerelmi szálát kedvelik

Munkaformák: pármunka vagy csoportmunka alapján homogén csoportokkal

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

Eszközök: a regény

13. A szerelmi regény

a) Milyen akadályok választják el egymástól a szerelmeseket, Gergőt és Vicust összeházasodásuk előtt és összeházasodásuk után?

(1) Gyermekként:

(2) Kamaszként, amikor Gergő Budára megy Évák után:

(3) A 18 éves Gergőt és a Gyalun szolgáló udvarhölgyet:

(4) A fiatal feleséget és anyát, aki Sopronban él családjával:

(5) Az egri várba belopózott fiatalasszonyt:

b) Milyen közös vonást találhatunk a regényt nyitó fürdési jelenet és Gergő és Éva „első esküvője” (III/6. fejezet) között?

c) Fogalmazd meg saját szavaiddal Gergelynek a pap és templom nélküli, rendhagyó esküvő mellett szóló érveit! Érvelj álláspontjának igaza mellett vagy ellen!

MEGOLDÁSOK

a)

(1) Gyermekként: társadalmi különbség, Cecey a falu ura, Gergő nincstelen parasztgyerek és félárva.

(2) Kamaszként, amikor Gergő Budára megy Évák után: Éva bekerült az udvarba, a trónörökös

dajkája. Szülei ezért Gergőnél magasabbra néznek, hiába emelkedett közben Gergő rangban, tudásban és vagyonban.

- (3) A 18 éves Gergőt és a Gyalun szolgáló udvarhölgyet: maga a királyné választott számára vőlegényt, ő akarja a házasságot, ez Ceceyék számára túl hízelgő.
- (4) A fiatal feleséget és anyát, aki Sopronban él családjával: férjének kötelességtudata, mely Egerbe hívta az ország védelmére – és az ebből adódó földrajzi távolság.
- (5) Az egri várba belopózott fiatalasszonyt: a honleányi felelősség- és kötelességtudat, amit Dobó parancsa fogalmaz meg: apai gondokkal, fiáért és feleségéért való aggodással nem szabad Gergelyt, a vár esztét gyöngíteni, megzavarni. Itt tehát az akadály nem külső, hanem belső, erkölcsi jellegű, nem kívülről kényszerítik Vicuskára. A kívülről kényszerítetteken mindig könnyedén átlépett.

b) Mindkét esetben a természet a környezet. Ez jelképesen a társadalmi különbségek semmissé válását, az ember és ember közötti – természet és Isten, természetisten – előtti egyenlőséget jelképezi.

14. lépés: 14. feladat

Szövegalkotási feladatok

T/14.

40. oldal

kb. 45 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a cselekmény egy-egy szálának, epizódjának összefoglalása egy-egy szereplő szemszögéből.
- Fontos, hogy az átlagosan egyoldalas fogalmazás a kommunikációs helyzet tényezőire, a beszélőre és a címzettre, a befogadóra, illetve a műfajra fordított kitüntetett figyelemmel íródjék.
- Semmi nem kerülhet a szövegbe, amit a regény cselekménye, világa kizár, illetve közvetve vagy közvetlenül nem említ meg, ugyanakkor a téma és a feladó érdeke, célja és a befogadó szempontja szerint fontos mozzanatok egyike sem hagyható el.
- A szövegalkotást a diákok ötperces vázlatkészítéssel kezdjék, amit a padtárs véleményez, illetve további ötletekkel egészít ki.
- Olyan diákok üljenek egymás mellé, akik egyazon témát választották. Ugyanakkor kérjük meg a padtársakat, hogy hasonló kommunikációs helyzetben két különböző fogalmazást írjanak. Az ötleteken osztozzanak, ne a végleges nyelvi megfogalmazáson.

Kiemelt készségek, képességek: a megismert regényvilág tényeinek, a megadott feladónak, címzettnek, beszédhelyzetnek és műfajnak megfelelő kreatív szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: adható házi feladatnak vagy párhuzamos csoportmunkának olyan tanulók számára, akik különösen a regény szerelmi szálát kedvelik

Munkaformák: pármunka vagy csoportmunka alapján homogén csoportokkal

Módszerek, eljárások: vázlatkészítés, kölcsönös vázlatkritika, vázlatrevízió és ötletbörze a padtársak között, az ötletbörze esetleg a hasonló témát választók nagyobb körében is történhet

Eszközök: a regény

14. Szövegalkotási feladatok

a) Válasszatok a témák közül egyet!

- (1) Jumurdzsák emlékirata
- (2) Gergő levele Ceceynek azt követően, hogy feleségül vette Évát
- (3) Gergő Dobóhoz írt életrajzi levele, melyben egri hadnagyi kinevezéséért folyamodik
- (4) Egy diák (pl. Kristóf diák) krónikája Gergő egri hősiességéről és furfangjairól
- (5) Egy török kém jelentése Dobó és négy főtisztje (Mekcsey, Pető, Zoltay, Bornemissza) feladatairól, viszonyáról és hőstetteiről

b) Gondoljátok át a mintegy egyoldalas fogalmazás beszédhelyzetét!
(Pl. mikor s miért ír emlékiratot Jumurdzsák?)

c) Írjatok kb. öt perc alatt vázlatot!

d) A vázlatot beszéljétek meg azonos témát választó padtársatokkal, esetleg tématársaitokkal!

e) Ezután a vázlatot bővítsétek, javítsátok!

f) A végső szöveget egyedül alkossátok meg!

- (1) Semmi nem kerülhet a szövegbe, amit a regény cselekménye, világa kizár, illetve közvetve vagy közvetlenül nem említ meg, ugyanakkor a téma és a feladó érdeke, célja és a befogadó szempontja szerint fontos mozzanatok egyike sem hagyható el.
- (2) Mindig tartsátok szem előtt, hogy ki ír, kinek s miért!

3. EGER OSTROMA (A 4–5. RÉSZ)

A TÖRTÉNELMI REGÉNY ÉS A KALANDSZÁL ÖSSZESODRÁSA

3 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Mitől lehet érdekes egy háborús regény?

T/1.

42. oldal

kb. 10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok felidézzék a háborús regényekről, filmekről szerzett tapasztalataikat, s ezeket néhány ponton már most összevessék az *Egri csillagok* olvasása során szerzett élményeikkel.
- A feladat egyéni és pármunkában végzendő, közös megbeszélése nem szükséges. Attól azonban ne zárkózzunk el, ha valamelyik állítás értelmezéséhez segítséget kérnek tőlünk a gyerekek.

Kiemelt készségek, képességek: a meglévő tudás, olvasói, nézői tapasztalatok, elvárások előhívása, mérlegelés, döntés, állásfoglalás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

1. Mitől lehet érdekes egy háborús regény?

- Milyen háborúról, csatáról szóló regényeket, filmeket ismersz?
Sorolj föl néhányat! Miért szereted vagy nem szereted az ilyen alkotásokat?
- Mi tehet érdekessé, izgalmassá egy háborús regényt?

Ami igen, az elé tégy egy pipát, ami az *Egri csillagokra* is jellemző, a mellé tégy egy csillagot (is)!

- A döntő összecsapást hosszú előkészítés előzi meg.
- A történet egyetlen, jól előkészített csatát mutat be.
- A cselekmény több csatát mutat be, benne vereség és győzelem váltakozik.
- A szemben álló felek ereje egyenlő.
- A szemben álló felek ereje egyenlő, de másból fakad, hisz létszámuk különböző.
- A szemben álló felek létszáma és ereje első látásra nagyon nem egyenlő, az egyik fél sokkal hatalmasabb.
- Egyszer vagy többször a későbbi győztes helyzete már teljesen kilátástalannak látszik.
- A harcnak újabb és újabb fegyverek, találmányok bevetése ad új lendületet.
- A rokonszenvesebbik fél táborát árulás gyengíti meg.
- Az ellenszenves ellenfél erejét újabb és újabb leírások (képsorok) teszik félelmetesebbé.
- Mindkét tábor vezetőinek belső vitáiba belelátunk.
- A harc elsősorban a két vezető, esetleg a két főserég között zajlik.
- A harcnak több színtere, vezetője van legalább az egyik oldalon, közöttük egyfajta verseny folyik.
- A harcnak több színtere, vezetője van legalább az egyik oldalon, közöttük teljes az egyetértés és az együttérzés, hibátlan a munkamegosztás.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

(alternatív, illetve egyszerűsíthető feladat)
Szigeti veszedelem – Eger veszedelme

T/2.

43. oldal

kb. 35 PERC

25 perc munka, két ötperces prezentáció

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok felismerjék: Gárdonyi regénye részben egy nagy klasszikusból merít, és abból átvett elemeket fordít a népszerűbb irodalom közérthetőbb nyelvére.
- Egyúttal cél az is, hogy a hetedikes *Komikus eposz* fejezet előtt majd előhívható előzetes olvasói tapasztalatot szerezzenek a diákok az eposzról, jelesül az enumeráció kellékéről.
- Másfelől cél az is, hogy gyakorolják a részleteknél le nem ragadó, áttekintő-átfutó olvasást, azt, hogy szavak meglehetősen nagy részének nem értése esetén is szerezhetünk képet a globális jelentésről.
- Az érthetetlen és a ma másképp mondott szavak halmaza a különböző tanulóknál más és más lesz. Itt egymástól is tanulhatnak a diákok, de differenciálásra is adhat módot, hogy ha a globális értelmezési feladatot adjuk a gyengébb szövegértőknek, míg a keresgélést, aláhuzigálást az értőbben olvasókra bízunk. (Adott esetben fordítva is dönthetünk!)
- A szövegek nehézsége, időigényessége miatt két csoport két különböző szövegrészlettel dolgozik, s egymásnak adják át vizsgálódásuk eredményét. 15 perc munka után a hasonló betűjelű csoportok vessék össze eredményeiket!

- Ha úgy érezzük, csak kudarcot eredményezne a Zrínyi-szöveg feldolgozása, akkor a feladattól csak a Dobó esküjére vonatkozó részt tartjuk meg!

Kiemelt készségek, képességek: Párhuzamok felfedezése az összehasonlítás során. Pásztázó-átfutó globális olvasás, a szöveg archaizmusainak, megértést gátló mozzanatainak azonosítása, problémamegoldás.

Célcsoport – differenciálás: A B) csoport feladata egy fokkal nehezebb, ezért ügyeljünk rá, hogy oda jobb szövegértők is kerüljenek. A csoporton belüli differenciálásra lehetőséget nyújt az érthetetlen szavak aláhúzásának feladata.

Munkaformák: Öt-hatfős heterogén csoportok dolgozzanak, de mindegyikből több is, hisz itt csak A) és B) típusú csoportfeladatok vannak. 15 perc után a kettő megy, kettő marad eljárással folytassuk a munkát. 25 perc kétlépcsős csoportmunka után a két nagycsoport tartson öt-ötperces prezentációt!

Módszerek, eljárások: kooperatív tanulás bővülő csoportokban; megértési akadályok azonosítása

2. Szigeti veszedelem – Eger veszedelme

Már a regény IV. részének címe is utal nagy előzményére, Zrínyi Miklós XVII. században (1648–51) írt eposzára, hőskölteményére, amely Szigetvár 1556-ban (tehát Eger ostroma után négy évvel) zajlott ostromáról szól. Maga az eposz főhőse is megjelenik Gárdonyi regényében.

- Milyen formában jelenik meg Zrínyi a regényben (II/9.)?
Milyen szállóigészerű mondatokat mond „Miklós bácsi” Gergelynek és Török Bálint fiainak?
- Idézzük két részletet a *Szigeti veszedelemből*. Az *Egri csillagok* milyen két jelenetének előzménye ez a két részlet? (Az első részlet az elbeszélő költemény [eposz] első, a második részlet az ötödik énekéből származik.)

A) Olvassátok el az összes idézett szakaszt!

- Először megállás nélkül olvassátok el a szakaszokat! Ne álljatok le, ne ragadjatok le az érthetetlen részleteknél, az egész szöveg jellegét próbáljátok megérteni!

76.

Az tatárok után öt roppant seregek,
Azt tudnád távulrul, hogy sivó ördögök.
Ezek is Drinápolyban elérkezének;
Sok harcokban forgott vitéz szerecsenek.

77.

Mindenikben vala hat-hat ezer ember;
Mindenik hárommal megverekedni mér,
Lova mint egy madár, maga mint egy tündér,
Mert oly könnyen fordul, mint esti denevér.

79.

Ezek előtt mégyen vitéz Amirassen,
Maga is fekete, lova is szerecsen.
Az ű kedves lova Karabul, kényessen
Mellyet ű jártatott had előtt s kevélyen.

82.

Siriai király, az okos Menethám
Küldte másodikat, ez volt szép Hamviván;
Szerecsenek közül jött ez Siriában;
De vala harmadik kegyetlen Demirhám.

83.

Demirhám, az erős, melynél erősb nem volt
Sohul, valamelyre Szulimán parancsolt,
Mert ez gyökerébül nagy tölgyfát kirántott;
Ökölrel agyonvert egy nagy elefántot.

91.

Ellepték az földet ezek, mint az hangyák,
Avagy szélös mezőben az sok kalangyák.
Mindenütt villámnak csak nyilak és szablyák
És mindent rettentnek lobogós kopiák.

92.

Ezek soha oly helyre nem fordultanak,
Az mellyet fegyverrel nem hódítottanak,
De inkább azt mondom, hogy elpusztítottak,
Valamerre ezek világban jártanak.

97.

Négy táborban ezek járának ékessen,
Mindenikben vala huszezer tegzessen;
Eggyiknek parancsol fekete szerecsen,
Hármának Uldair, Lehel és Turancsen.

98.

Ki számlálhatná meg az tenger örvényét,
Vagy Herciniának számtalan levelét?
Az megszámlálhatná Szulimánnak népét,
Az is irhatná meg roppant seregeket.

101.

Jaj! hova ez az nagy folyhő fog omlani?
Mely világszegletre fog ez leszakadni?
Mely nagy haragját Istennek fogja látni,
Az ki ezt magára jünni fogja látni.

102.

Mint eget az folyhő, ellepte az földet
Az sok roppant sereg és idegen nemzet.
Még meg nem számláltuk asiai népet,
Sem europai hadakozó sereget.

<http://mek.oszk.hu/01100/01136/01136.htm#1>

- b) Két-három szakaszban húzzátok alá egyenes vonallal az érthetetlen szavakat, szókapcsolatokat (a neveket ne)!
- c) Hullámos vonallal húzzátok alá a talán érthető, de ma máshogy hangzó szavakat!
A hullámos vonallal aláhúzottak közül öt szót, szókapcsolatot írjatok át mai magyarrá!
- d) Ez a kihagyásokkal idézett részlet a regény melyik jelenetéhez (fejezetéhez) hasonlít?
- e) Gárdonyi a modernebb nyelvhasználaton kívül még mivel segíti legyőzni az olvasó ismerethiányát, idegenségét?
A regény hasonló jelenetében az elsődleges elbeszélő mellé még milyen másodlagos elbeszélőt helyez?
- B) Olvassátok el az összes idézett szakaszt!**
- a) Először megállás nélkül olvassátok el a szakaszokat! Ne álljatok le, ne ragadjatok le az érthetetlen részleteknél, az egész szöveg jellegét próbáljátok megérteni!

1. Egyfelől Szulimán van nagy készüllettel,
Másfelől horvát bán várta gondot visel,
Megtölt szorgos füle már császár hírével,
Hogy jön romlására minden erejével.
2. Áll rettenthetlenül Zrini nagy gondokon,
Mint nagy tornyos küszklák magas Késmárkon;
Heába küszködnek nagy szelek azokon,
Erejeket vesztik heában ostromon:
3. Ugy Zrinit nem ijesztheti gond, sem rettentés,
Ha Atlas leromlik, ha az nagy ég leés;
Mert állhatatosra az félelem nem és,
Az ki igaz ügyel s jó szüvel fegyveres.
4. Hadnagyokat, vajdákat előhivatá,
Az vitézlő rendöt mind elől állatá;
Mikor együtt lenni őket mind meglátá.
Ily szókkal hozzájok bölcs száját megnyitá:
5. „Nem véletlen dolgot szerencse ránk készít,
Nem teszi váratlanul ránk, az kit épít;
Kit nagy szüvel vártunk, vitézek, vagyon itt,
Had, fegyver előttünk, mellyet pogány készít.
6. Hatalmas török császár szultán Szulimán
Huzza ránk haragját, mint dühös oroslán,
Minket elveszteni és rontani kíván,
Vagyon reménsége szántalan sok hadán.
7. Minden reménsége az sereg sokaság,
Hatalma, ereje szántalan jancsárság;
Biztatja veszélyünkre sok számu lovasság,
Sok világszegeletről özsvegyült pogánság.
23. Előbb elfogy éltem, oh, erős vitézek,
Hogysem kimondhassam kegyelmét Istennek.
Most sem hágy el nagy hatalmu keze tiktek:
Ti is ő szent nevéjért serénkedjete.
24. Mindenfelől ránk néz az nagy keresztyénség,
Mi vitéz kezünkön van minden reménség;
Soha még mireánk nem jött rut szégyenség;
Azért rakva hirünkkel föld, tenger és ég.
25. Mostan megnevelnünk kell az mi hirünket,
Avagy tisztességgel végeznünk éltünket;
El nem rontja üdő cselekedetünket,
Valamig világ lesz, és lát ember eget.
27. Harcolnunk peniglen nem akarmi okért
Kell, hanem keresztény szerelmes hazánkért,
Urunkért, feleségünkért, gyermekinkért,
Magunk tisztességéért és életünkért.
28. Előbb halva lássa pogány eb testünket,
Hogysem elveszessük megszámolt kéncsünket,
Hogysem ő porázon hordozzon bennünket,
Szabadságunkkal együtt rontván hirünket.
34. Ez a' hely s ez az vár legyen dicsőségünk,
Avagy madár gyomra mi koporsóhelyünk.
Mindenképpen emberek s vitézek legyünk,
Ugy marad meg örökkén az mi szép hirünk.
35. Fejem fennáltáig lések én veletek,
Esküszem seregek élő Istenének!
Kivánom, hogy ti is így cselekedjete,
Éles szablyát kézben tartván esküdjete.”
36. Vitéz Zrini szavával megbátorodtak,
Az egész szigetvári vitéz leventák
Előtte megrendelt seregben állottak,
Mezételen fegyvert kezekben tartottak.
37. Mint mikor az főlészél Késmárkbul kiszakad,
Ama sűrű fenyő s erdő közben akad,
Támaszt zugást nagyot, nem reked s nem lankad,
Hajol előtte lágy, és kemény ág szakad:

38.

Illyen nagy zöndülés esék ő közikbe,
Mert fölforr az haragos vér mindenikbe,
Kivánja mindenik: ellenség vérébe
Hamar kezét fösthesse, és az szüvébe.

<http://mek.oszk.hu/01100/01136/01136.htm#5>

- b) Két-három szakaszban húzzátok alá egyenes vonallal az érthetetlen szavakat, szókapcsolatokat (a neveket ne)!
- c) Hullámos vonallal húzzátok alá a talán érthető, de ma máshogy hangzó szavakat!
A hullámos vonallal aláhúzottak közül öt szót, szókapcsolatot írjatok át mai magyarrá!
- d) Ez a kihagyásokkal idézett részlet a regény melyik jelenetéhez (fejezetéhez) hasonlít?
- e) Miben hasonlít és miben különbözik a két szemben álló fél? (Például milyenek a két sereg közti számbéli erőviszonyok? Ki a törökök vezére Zrínyinél?)
- f) Keresd Dobó esküje és Zrínyi esküje között közös gondolatokat!
- g) Sorold fel az alábbiakban a várvédők esküjének Dobó által pontokba szedett öt elemét!
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)

MEGOLDÁSOK

A) és B)

a) Zrínyit Gergely fogságban látott álma (I/9.) idézi föl. Az emlékezetes mondatok: „nem a kar ereje a fő, hanem a szív ereje: a bátorság. Egy agár megkerget száz nyulat is.”

A)

d) Természetesen mindkettő a török sereg bemutatása, a seregszemle, seregszámla (enumeráció).
A regényben ez a vonulás a II. rész 4. fejezetében található.

e) A seregszemlét Tulipán, a magyarrá lett török közvetíti, tolmácsolja, magyarázza.

B)

d) A várbeliek és Dobó esküjéhez: V. 4.

e) Mindkét esetben százezres török sereg áll szemben alig kétezres magyar sereggel. Zrínyi ellenfele maga a szultán, míg Dobóé Ahmed.

f) Mindketten Istenre és a kereszténységre esküsznek, mindketten úgy gondolják, hogy a tét

egész Magyarország sorsa, mindketten a halálig való harcot, életük feláldozását is vállalják, mindketten megfogadják, hogy mindvégig kitartanak a várvédők, azaz legénységük mellett.

g) Sorold fel az alábbiakban a várvédők esküjének Dobó által pontokba szedett öt elemét!

- (1) Töröktől levelet el nem fogadnak, olvasatlanul elégetik.
- (2) Senki ne kiáltson ki a várból, ne válaszoljanak a bekiabálásokra.
- (3) A várban a megszállás után semmi csoportosulás, beszélgető csoportosulás ne legyen.
- (4) Az altisztek, hadnagyok tudta nélkül, a hadnagyok a két kapitány tudta nélkül a csapatokról ne rendelkezzenek.
- (5) Aki a vár megadásáról beszél, bármiképp a vár megadását akarja, halál fia legyen.

3. lépés: 3. feladat

A vár az ostrom kezdetekor

T/3.

48. oldal

kb. 15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok érzékeljék, hogy amikor Dobó és mások is (akiktől, mint pl. Sukán bácsitól maga Dobó tájékozódik) részletesen tájékoztatják a később érkezett Gergőt a vár felépítéséről, állapotairól, készleteiről, akkor vele együtt észrevétlenül az olvasó is tájékozódik, rálátást nyer a várbeli helyzetre. Mégpedig valahogy úgy, ahogy egy eszközigenyes, nagy társasjáték (pl. Gazdálkodj okosan!, Monopoly, Rizikó, Telepések, Hotel) kezdetekor felállítjuk a táblát és számba vesszük a készleteinket, lehetőségeinket.
- A készlet- és terepfelmérés mintegy minket is a várvédők közé helyez, ráadásul mindezt (a leltárt) Gárdonyi mesterien dramatizálja, teszi dialógusok részévé.
- A szempontokkal vezérelt fogalmazási feladat ugyanígy kommunikációs helyzetbe teszi a magában élettelen leírást vagy leltárt.

Kiemelt készségek, képességek: figyelmes rákereső olvasás, szempontok alapján merderben tartott fogalmazás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka

Módszerek, eljárások: félig reprodukció, félig kreatív írás

Eszközök: szempontlista

3. A vár az ostrom kezdetekor

- a) Az ostrom kezdete előtt pontosan megismerjük a vár felépítését, erős és gyenge pontjait, élelmi-, hadianyag- és fegyverkészletét, illetve védelmének vezetőit és Dobó által meghatározott beosztásukat (V/4.).

Az olvasó szempontjából mire jó ez?

- b) Török kém vagy.

Készíts pontos jelentést, leltárt a vár felépítéséről, erősségeiről és gyengéiről, élelmiszer- és hadianyag-készletéről, fegyver- és emberállományáról!

A vár bástyái, részei és sajátosságai – a védelmükkel megbízott hadnagyok nevével és legfontosabb sajátosságaival:

A várban található fegyverek:

A várban fellelhető lőszerkészlet:

A vár élelmiszerkészlete és ivóvízkészlete:

A csapategységek aszerint, hogy honnan jöttek, ill. ki vezeti őket:

A vár gyenge pontjai:

A védelem emberi szempontból gyengébb pontja:

MEGOLDÁSOK

a) A készlet- és terepfelmérés minket is mintegy a várvédők közé helyez, a várvédelem „társasjátéknak” szemlélő résztvevőjévé tesz: ettől kezdve mi is gazdaként tekintünk az egriek felszerelésére, izgulunk, hogy kitartson. Ráadásul a leltárt Gárdonyi mesterien dramatizálja, teszi dialógusok részévé: vagy Dobó avatja be – házigazda idegenvezetőként – Gergelyt, vagy például az öreg Sukán tájékoztatja Dobót.

b) A regény V/2–3–4. fejezete alapján könnyen összeszedhető. Figyeljünk rá, hogy a török kém tárgyilagos legyen, illetve érzelmi reakciói (aggodalom vagy öröm) beszédhelyzetének megfelelőek legyenek, azaz gyakran a magyar szereplőkével épp ellentétes.

4. lépés: 4. feladat

Az ideális várkapitány és a várvédelem gépezete

T/4.

49. oldal

kb. 20-25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja részben Dobó jellemzése, részben annak vizsgálata, hogy a várvédelem éppen mint az együttműködés, a jó munkamegosztás, a „csapatjáték” példája lesz érdekes és tanulságos olvasmány.
- Itt érdemes *A Pál utcai fiúkkal* és az *Emil és a detektívekkel* párhuzamot vonni. Mindhárom műnek „kollektív hőse” is van, mindhárom az összetartás erejéről szóló példázatként is értelmezhető. (Ha valójában *A Pál utcai fiúk* végkicsengése és világgépe sokkal komorabb, reménytelenebb is, mint a másik két regényé.)
- Az *Egri csillagok* ifjúsági regény jellege abban is kiviláglik, hogy Gergely Dobó mellett mindvégig fiúfigura maradhat, s a regény egyszerre szól az ifjú olvasó apaigényéhez és fiatal hőssel való azonosulási vágyához. Gergő hiába apa maga is, a regényben mindvégig furfangos fűr-faragó kamaszként gondolhatunk rá.

Kiemelt készségek, képességek: jellemzés, általánosítás, ill. alátámasztó példák keresése az általánosításhoz; rákereső olvasás, rajzkészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

A b) és a c) feladat közül lehet választani: aki tud rajzolni, annak az V/19. alapján kínáljuk föl a táblázat kitöltése helyett a rajz lehetőségét.

Munkaformák: egyéni, majd pármunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

4. Az ideális várkapitány és a várvédelem gépezete

a) Milyen erényekkel rendelkezik Dobó?

Az alábbi számok mellett sorold föl egy-egy erényét, magatartásának egy-egy jellegzetes mozzanatát!

Mindegyik tényezőhöz hozz legalább egy, de ha lehet, több példát is!

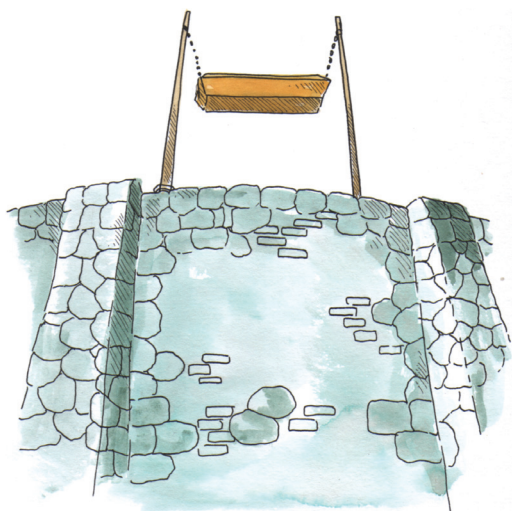
(Jelöld meg az „apai” vonásokat!)

Egy-egy tulajdonságát – félig vagy egészen – előre beírtuk. Természetesen tíznél több erényét, jellegzetes cselekvési formáját is felsorolhatod.

- (1)
- (2)
- (3)
- (4) Példát mutat állóképességből, fáradhatatlanságból.
- (5) Példát mutat bátorságból, ezáltal bátorít másokat.
- (6) Tud dicsérni és jutalmazni, ha...
- (7)
- (8) Bizonyos híreket visszatart a védők fülétől, hogy ne keserítse, ne gyengítse őket.
- (9) Kíméletlen, ha...
- (10) Elnéző és megértő, ha...
- (11)
- (12)

b) Dobó ideális csapatkapitány, nem magányos „játékos”.

(Reméljük, ezt valamilyen formában a korábbi feladatban is jelezted és példáztad!)

(1) Sorold föl öt főtisztjét, a másodkapitányt és a négy főhadnagyot!
(Segít például a IV. rész 2. vagy 4–5. fejezete.)

(2) Keresd meg az V. rész 19. fejezetében, hogy ki hogyan, milyen öltözékben jelenik meg a főtisztek közül a végső csata előtti ünnepi misén!

(3) Az alábbi táblázatba írd be a neveket, ha lehet, valamilyen – esetleg Dobót kiegészítő – tulajdonságukat, feladatkörüket, munkájuk helyszínét s a végső csata előtti leírásuk egy-egy jellemző részletét!

A FŐTISZT NEVE	VÁRBELI TISZTSÉGE, FELADATA, HELYE (HA EZ MEG VAN ADVA)	MEGKÜLÖNBÖZTŐ ERÉNYE, KÉPESSÉGE, JELZŐJE, JELLEMZŐJE	ÖLTÖZÉKE A VÉGSŐ HARC ELŐTTI MISÉN

- c) Rajzold le az V/19. fejezet leírása alapján az ünnepi misére készülő öt főtisztet és Dobót!
- d) Hozz példát a regényből arra, hogy a küzdelem elbeszélése a kapitányok és a főhadnagyok tevékenységének vagy éppen állapotának leírását követi, az elbeszélő az ő tevékenységükön „zongorázik” végig! (Jelöld meg legalább két ilyen fejezet sorszámát!)

MEGOLDÁSOK

a) Dobó erényei

- (1) Rendkívül határozott és következetes: az első után minden török levelet olvasatlanul eléget, a levélhordókat tömlöcbe vetteti. (Ugyanakkor, ha kell, szabályt is szeg: Gergely fia miatt levelet ír „Dervis bégnek” – igaz, Mekcseyvel írhatja alá.)
- (2) Bízik embereiben: pl. hagyja, hogy Gergely kicsapjon Maklárra. Később nem kérdi, hogy mire kell neki régi puska vagy máskor bögre, hordó vagy puska. Vakon megbízik a fegyvergyártó Bornemisszában, minden kelléket azonnal a rendelkezésére bocsát. („A” = atyai vonás)
- (3) Előre világossá teszi a játékszabályokat, magatartási követelményeket. (Lásd az eskü pontjait.)
- (4) Példát mutat állóképességéből, fáradhatatlanságából. Szinte alig alszik, folyton a bástyák között járkal.
- (5) Példát mutat bátorságából, ezáltal bátorít másokat. Pl. a nyelv kihallgatása közben meg se rezdül a beeső ágyúgolyóktól. Az első sikeres török ágyúzás idején a golyók által leginkább veszélyeztetett helyeket járja be.
- (6) Tud dicsérni és jutalmazni, ha ez a sereg elszántságát növeli, lásd a négy saját erszényből megjutalmazottat az első ostrom után. („A”)
- (7) Ravasz és tapasztalt katona. Pl. eleinte nem lő vissza a török ágyúzásra, hagyja, hogy közelebb hozzák az ágyukat, csak akkor lövet. Később is kíméli a puskaport, csak oda enged lövetni,

ahol biztos lehet a találat. A török sereg két gyengéjére épít: az élelmiszer-utánpótlás végeségére és a beálló hidegben való harcképtelenségükre.

- (8) Bizonyos híreket visszatart a védők fülétől, hogy ne keserítse, ne gyengítse őket. Pl. azt, hogy nem jön császári segítség, vagy hogy tényleg Jumurdzsáknál van Bornemissza Jancsika, vagy később, hogy a várban van Éva. („A”)
- (9) Kíméletlen, ha a helyzet úgy kívánja: pl. a levélhordókkal, a kocsmárosokkal, Hegedűsékkel.
- (10) Elnéző és megértő, ha a tiltásnak csak a betűjét sértik meg. Pl. a törökkel káromkodva ugyan, de szóba elegendő vitézekkel, Sárközi emberi gyarlóságaival.
- (11) Képes a múlt elemzésére, következtetések levonására (Mohácsról, Temesvárról, Szolnokról beszél, óv az ezeken a helyeken elkövetett hibáktól).
- (12) Remek szónok. Pl. beszéde az eskü előtt (IV/4.) vagy a végső csata előtt (V/19.). Van érzéke a közösségteremtő szertartásokhoz: eskü utáni fogadás a tisztjeinek, ünnepi mise az V/19.-ben.

b)

- (3) (Dobó tisztjei, „vezetői kollektívája”)

A FŐTISZT NEVE	VÁRBELI TISZTSÉGE, FELADATA, HELYE (HA EZ MEG VAN ADVA)	MEGKÜLÖNBÖZTETŐ ERÉNYE, KÉPESSÉGE, JELZŐJE, JELLEMZŐJE	ÖLTÖZÉKE A VÉGSŐ HARC ELŐTTI MISÉN
Mecsek István	másodkapitány, az álló, azaz átcsoportosítható sereg kapitánya	Mecsek, „a bika”: a legszívósabb, a legálóképesebb főtiszt, ráadásul Dobón kívül ő látja meg legjobban másokban az értéket. (Erre lásd Dobó és Gergő dicséretét az V/5.-ben)	Testhez simuló acéling, oldalán két kard.
Pető Gáspár	az Ókapu védője	a várvédők közül a legtüzesebb szónok	Sisak és szarvasbőr dolmány. Lóháton jön, mert sebesülése miatt nem tud járni.
Zoltay István	a Szegletbástya védője az első ostromban		Harci bőrdolmányban, két karddal oldalán, rostély nélküli drótfátyolos szpáhi sisakban.
Fügedy János			Talpig vasban, szeme zavaros, foga fáj.
Bornemissza Gergely	a Keleti bástyáért felelős	A furfang, a találékonyosság, a hadi találmányok embere, a vár esze.	Hegyes acélsisakban, három fehér darutollal, piros bőrdolmányban, aranyhímzésű, kihajtott gallérban.

d) Pl. IV/17. és V/17.

5. lépés: 5. feladat

Lépések és ellenlépések

T/5.

53. oldal

kb. 15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a tanulók a szemponttáblázat segítségével rekonstruálják a várostrom elbeszélésének belső dinamikáját. Eközben nagy terjedelmű szövegben kell tájékozódniuk, majd a megkeresett részből a lényegot kiemelniük.
- A feladat a diákoktól egyrészt szövegemlékezetük működtetését, másrészt a szöveg nagyobb egységeiben – az utolsó két nagy részben – való tudatos keresést kívánja meg.
- A gyerekek ismét a részek nagyobb egészbe való rendeződéséről szerezhetnek olvasói tapasztalatot, reflektáló tudást.

Kiemelt készségek, képességek: részek és nagyobb egészek belső összetartozásának felismerése előre megadott logikai séma szerint; nagyobb szövegegységekben való tájékozódás, majd a megtalált részből a lényeg kiemelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, illetve négyfős heterogén csoportok

Módszerek, eljárások: T-táblázat

5. Lépések és ellenlépések

A várostrom leírásának izgalmasságát részben lépéseknek és ellenlépéseknek, kihívásoknak és válaszoknak egyfajta lüktetése, ritmusa adja.

a) Vizsgáljuk meg ezt a mozgást!

b) Az alábbi táblázatba írjátok be a törökök lépéseire adott magyar válaszokat, ill. néhol azt, hogy a magyarok az említett tettel, eszközzel milyen kihívásra válaszoltak!

A TÖRÖKÖK LÉPÉSEI	AZ EGRI VÉDŐK ELLENLÉPÉSEI
A félelmetes had körülveszi a várat; fenyegető, megadásra szólító levél érkezik Ahmedtől.	
Kétszázezer fős sereg készül az ostromra.	
A török ágyúzni kezdi a várat.	
A török közelebb hozza az ágyúkat.	
Új kasok, új ágyúk, majd behatolás a városba.	
	Időhúzás, segélykérő levelek, várakozás a királyi segítségre és az októberi hidegre, dérre, hóra
A külső vár és a tömlöcbástya lövetése.	
Újabb levél, fekete koporsó felmutatása.	
Az első nagy ostrom (Szent Mihály napján), kísérlet a zászlók megkaparintására.	
A törökök megadásra szólító bekiabálásai, lélektani hadviselés, árulásra biztatás.	
	Forró leves
Árokásás.	
„Tárgyak” alatti mozgás, földmunkák és támadások.	
Hordófal építése.	
Földbástya építése.	
A második nagy ostrom.	
Az utolsó nagy ostrom.	

MEGOLDÁSOK

A TÖRÖKÖK LÉPÉSEI, EREJE	AZ EGRI VÉDŐK ELLENLÉPÉSEI
A félelmetes had körülveszi a várat; fenyegető, megadásra szólító levél érkezik Ahmedtől.	Dobó felolvastatja és gúnyosan kommentálja a levelet, tömlöcbe záratja hozóját, beszédet mond, esküt tesz és tétet. A seregek és a tisztek beosztása: védelmi terv
Kétszázézer fős sereg készül az ostromra.	Kiváló tisztek, Mekcsey elmékedése, majd Dobó és Pető beszéde a magyarok erőforrásairól, Mohács és Temesvár tanulságairól; kicsapás Maklára, pontos kémjelentés; a város védelmi célzatú fölgújtása
A török ágyúzni kezdi a várat.	Dobó nem lövet vissza
A török közelebb hozza az ágyúkat.	Az ágyúállások szétlövetése
Új kasok, új ágyúk, majd behatolás a városba.	Kicsapás a városba hatolt gyaloghadra, „nyelv-szerzés”, a „nyelv” kihallgatása
Ali ágyúí, folyamatos ágyúzás.	Időhúzás, segélykérő levelek, várakozás a királyi segítségre és az októberi hidegre, délre, óra
A külső vár és a tömlöcbástya lövetése.	Felkészülésként: palánkmagasítás, tömítés földdel, gyúlékony anyagok eltüntetése, nedvesítése. Az ágyúzás elkezdése után: Dobó a legveszedelmesebb helyeken mutatkozik
Újabb levél, fekete koporsó felmutatása.	Dobó ostrom előtti imája
Az első nagy ostrom (Szent Mihály napján), kísérlet a zászlók megkaparintására.	Gergő durrogó bombái, a négy hadnagy hősie helytállása; négy hős kitüntetése, háromé a zászlók visszaszerzéséért
A törökök megadásra szólító bekiabálásai, lélektani hadviselés, árulásra biztatás.	Az áruló Hegedűsék elfogása és kivégzése
Ostromdomb emelése.	Forró leves
Árokásás.	Mecsey kitör az ásókra
„Tárgyak” alatti mozgás, földmunkák és támadások.	Tárgyfelgyújtás szurkos szalmakarikkal
Hordófal építése .	Gergő robbanó-gyújtó bögréi felgyújtják a fatöltést
Földbástya építése.	Gergő hordóbombái
A második nagy ostrom.	Hordóbombák és Gergő tűzkereke
Az utolsó nagy ostrom.	Előtte mise és beszédek, közben már az aszszonyok is harcolnak. Okt. 16-án le hull a hó

6. lépés: 6–7. feladat

A cselekmény nyelvi szerkezete

T/6–7. 55. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

- A lépés két feladata az előző feladat folytatása. Azt várja a tanulóktól, hogy most nyelvi szempontból vizsgálják meg a fent elkészített cselekményvázlatot, és reflektáljanak rá. Cél, hogy segítségével tapasztaltabbá és tudatosabbá váljanak a vázlatkészítésben,
- A feladat alkalmat nyújt a ragozott igealakok és az -ás/-és-sel képzett igealakok használatbeli különbségének felelevenítésére.
- A feladatot úgy szervezzük meg, hogy a T/6. megoldásához 4 fős heterogén csoportok alakuljanak. Az a) feladatot együtt végezzék el a gyerekek; a tíz legfontosabb cselekményelemet közösen válasszák ki.
- A b) és a c) feladatot párosával oldják meg.
- A T/7. feladatot ismét közösen beszéljék meg, de a válaszok egyénileg eltérhetnek, ahogyan ezt az instrukcióban is jeleztük. Ha szükséges, beszéljük meg frontálisan a T/7.-ben látható szempontok alapján a vázlatokat.

Kiemelt készségek, képességek: vázlatkészítés, nyelvi tudatosság

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pár-, csoport-, majd egyéni munka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

6. Dolgozzatok az előző feladatban kitöltött táblázattal!

Azt láthatjátok, hogy a táblázatban megadott, illetve általatok kitöltött részek hol teljes mondatokat, hol csak „címszavakat” (névszói szerkezeteket) tartalmaznak.

- Válasszátok ki közösen a 10 legfontosabb eseményt a fenti táblázatból!
(Jelöljétek csillaggal!)
- Írjátok le a törökök lépéseit és a várvédők ellenlépéseit úgy, hogy egységesen csak „címszavakat”, azaz névszói szerkezeteket használtok!

A TÖRÖKÖK LÉPÉSEI	AZ EGRI VÉDŐK ELLENLÉPÉSEI

- c) Írjátok le a törökök lépéseit és a várvédők ellenlépéseit úgy, hogy egységesen csak teljes mondatokat használtok!

A TÖRÖKÖK LÉPÉSEI	AZ EGRI VÉDŐK ELLENLÉPÉSEI

- 7. Hasonlítsátok össze a kétféle cselekményvázlatot! Beszéljétek meg a válaszaitokat!**
(A táblázatot mindenki egyénileg töltsé ki, nem kell megegyeznetek a válaszokban!)

SZEMPONTOK	CSELEKMÉNYVÁZLAT NÉV- SZÓI SZERKEZETEBŐL	CSELEKMÉNYVÁZLAT TELJES MONDATOKBÓL
Melyik a teljesebb? Melyikben van több információ?		
Melyik a rövidebb?		
Melyik az áttekinthetőbb?		
Mi az, ami hiányzik az egyikből, és mi ennek az oka?		
Melyik vázlatfajtát mikor érdemes használni?		
Melyikből könnyebb tanulni?		

7. lépés: 8. feladat

A kalandszál és a történelmi szál összesodrása

T/8.

57. oldal

kb. 10+25 PERC

A 25 perc az f) és/vagy a g), azaz a szövegalkotási, illetve a rajzos feladatra kell.

Tanári instrukciók: A feladat célja, hogy a tanulók felismerjék: a várostrom elbeszélését is átszővi a kalandregényszál. Igaz, nagyobb késleltetésekkel, hosszabb szünetekkel, az eddig megismerttől némileg eltérő módon.

Kiemelt készségek, képességek: memória, visszakeresés a szövegből, szerkezeti elemzés, kódváltás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, kreatív írás, rajz

Eszközök: a g) feladathoz csomagolópapír, vastag filcek vagy zsírkréta

8. A kalandszál és a történelmi szál összesodrása (újabb összekapcsolódása)

Eger ostromáról a regény öt könyvéből csak az utolsó kettő szól, addig tehát a kalandregény szála könyvnyelben előtérben lehet. Az utolsó két könyvben viszont ez a szál – egy nagyon erős, érdeklődéskeltő indítás, szálfelvétel után – egy időre háttérbe szorul.

- a) Hol található ez a nagyon erős kalandszálindítás?
Miért nevezhető nagyon erőteljesnek?
Mi mindennel kelti fel, köti le az olvasó figyelmét?
- b) Hol bukkan föl újra az amulett és a gyermekrablás témája?
(Hány fejezeten át van háttérben?)
A két rész között hogyan biztosítja az elbeszélő, hogy el ne feledkezzünk Jancsikáról és Jurmurdzsákról?
- c) Jelöljétek meg a IV. és az V. könyv azon fejezeteit, melyekben folytatódik a kalandregény!
- d) Melyik fejezetben fut majdnem teljesen össze a két szál, azaz mikor válik Vicus akciója a várostrom cselekményének részévé?
Mi fokozza Éva várba való bejutásának izgalmait?
Mi segíti és mi akadályozza az asszonyt terve keresztülvitelében?
Milyen cselekménysorral szövődik véletlenül össze a várba való földalatti belopódzás története?
- e) Miért nem találkozhat egymással a várban Éva és Gergely?
Milyen hatása van ennek az Éva által is elfogadott tiltásnak?
- f) Nagymamakorú Vicuskaként meséld el tízéves unokádnak hajdani kalandod „Balogh Tamás” soproni föltűnésétől Gergellyel való egri összeölekezésedig!
(A „mesét” az unoka kérésére foglalja írásba is a nagymama, hogy az unoka is felolvashassa unokáinak! Egyikőtök legyen az unoka, a másik Vicuska, az unoka is kérdezzessen!
Az írásos rögzítést közösen készítsétek el!)
- g) Készítsetek legalább hat-nyolc képből álló képregényt Éva asszony történetéből a soproni gyermekrablástól a Gergellyel való összetalálkozásig!
A képek alatt lehetnek aláírások, de választhatjátok a szereplők szájába adott szó buborékos megoldást is – vagy akár a kettő ötvözetét.

MEGOLDÁSOK

- a) A IV. könyv 1. fejezetében. Azért nagyon erőteljes, mert az izgalom tetőpontján függesztődik fel: Éva gyors egymásutánban tesz két felfedezést: Gergely nem vitte magával az amulettet, Jurmurdzsák viszont elrabolta Jancsit, hogy Gergelytől Egerben a gyermekért cserébe visszakapja a gyűrűt. Éva, az anya és feleség iszonyú cselekvési kényszerben van, hiszen hibájából kerültek veszélybe szerettei. Várjuk, mit fog lépni.

b) Éva egészen az V. könyv első fejezetéig nem bukkan fel, tehát egy teljes részen át háttérben marad a kalandszál. Közvetett jelenlétét azonban egyrészt az elbeszélő jajveszékélő kommentárjai, Gergelyt megszólító mondatai, másrészt Jumurdzsák Gergely által sokáig komolyan nem vett üzenetei biztosítják. Az üzenetek súlyát Gergely attól kezdve veszi komolyabban, hogy a várba a félszemű török beküldi Jancsi bársonyhüvelyű kardját.

c) Pl. IV/12., V/1., 2., V/5., V/8–9–10.

d) Vicus akciója az V/8.-ban válik a várostrom cselekményének részévé. Ugyanis ekkor a törökök is követik az alagútban. Csak a nagy robbanás akadályozza meg bejutásukat. Éva várba való bejutásának izgalmait egyrészt az fokozza, hogy Hegedűséknek szintén az alagútrendszerrel összefüggő árulási tervét fizikailag keresztezi, azzal térben akaratlanul is összekapcsolódik az ő útja, terve; másrészt az izgalmakat növeli, hogy a térképe nem egészen az aktuális helyzetet mutatja, hisz van alagút, amelyet időközben járhatatlanná tettek. Az is feszültségfokozó tényező, hogy akaratlanul utat mutat a törököknek a várba való bejutásra.

e) Éva és Gergely azért nem találkozhatnak, mert Éva jelenléte és a hír, hogy Jancsika valóban Jumurdzsák fogságában van, Dobó szerint megzavarhatná „a vár eszét”. A tiltás miatt Éva rejtőzik Gergely elől, és Baloghné szobájában tartózkodik. Ez a rejtőzés ismét feszültségfokozó tényező, s alkalmat ad majd a végső ostrom során való találkozásra.

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 9. feladat

T/9.

61. oldal

kb. 25 PERC

Sarkok vitája: Kik melyik részt szeretik jobban?

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy eszmecsereben is megfogalmazódjék az a régi tanári tapasztalat, hogy bármennyire eggyé, egységgé szövődik is a regény, az olvasók egy jó része azért határozottan jobban kedveli a szerelmes-kalandos vagy a háborús részt.
- Ennek – hipotézisünk szerint – többnyire köze van az olvasók neméhez is. Általában a várostrom leírásáért rajongók között több a fiú, míg a szerelmi regény és a kalandos utazás kedvelői között több szokott lenni a lányolvasó. (Ha az adott osztályban, csoportban a kedveltség megoszlása nem így alakulna, a tanulókat akkor is érdemes megkérdezni ennek a tapasztalatnak az érvényességéről.)
- Természetesen a két olvasat, a két preferencia között a tanárnak nem szabad „igazságot” tennie, még csak azt a bölcs konklúziót sem érdemes itt levonni, hogy az egész együtt jó, mert talán épp annak jogosultságát célszerű tudatosítani, hogy egy regényben különböző olvasók mást és mást kedvelhetnek, s hogy valószínűleg az olvasó neme sem lényegtelen ebből a szempontból.

- A vita, illetve előkészületei során feltétlenül érdemes az ostrompárti olvasók figyelmét az eddigi feladatokban nem kellőképpen exponált Gergő-féle haditechnikai találmányokra terelni. Már csak azért is, mert a fiúolvasók nem csekély része éppen ezeket kedveli legjobban a regényben.

Kiemelt készségek, képességek: érvelési készség, vitakészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály, ill. a regény két nagy része (I–III. és IV–V.) közötti ízlésválasztás alapján.

Munkaformák: heterogén csoportok

Módszerek, eljárások: sarkok (egyszerűsített változatban)

Eszközök: csomagolópapír, színes filctollak

9. Sarkok vitája

- Az osztályterem egyik sarkába álljanak azok, akik az *Egri csillagok*ból a KALANDREGÉNYT szeretik jobban (tehát az első három könyvet).
- A másik sarokba azok, akik az utolsó két könyvet, tehát a HÁBORÚS REGÉNYT szeretik jobban.
- Öt perc felkészülés után a két sarok szóvivője mondjon két-három perces álláspontrögzítő-érvelő, érényeket kiemelő beszédet a csoportja által jobban kedvelt részről.
- Utána a másik sarok szóvivője mondja el hasonló vitaindítóját.
Ezután öt-öt percben mindkét csapat tagjai kiegészíthetik saját szóvivőjük érveit, illetve vitahatják a másik sarok szóvivőjének vagy hozzászólóinak érveit.
- Egyszerre csak egy ember beszéljen.
- A vita mederben tartására mindkét csoport válasszon egy-egy belső karmestert.
- Az osztály egésze állapodjon meg egy diák vitavezető személyében, aki az önisméltéseket, túl hosszú monológokat leállítja, s 20 perc elteltével a vita egészét lezárja.
- Mint a sarkok vitáiban általában, itt is lehet a másik sarokba átállni vagy egy harmadik sarokba vonulni, mintegy a semleges vagy közbülső álláspont jelzéséeként.
A vita kezdetekor azonban mindenki csak a jelzett két sarok közül választhat.
- Míg a sarkok vitája folyik, egy-egy sarokban legalább egy-egy tanuló csomagolópapíron rögzítse, illetve képileg illusztrálja csoportja főbb érveit.

4. A REGÉNY MOTÍVUMRENDSZERE

4 ÓRA

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Az ismétlődő motívumokról általában

T/1.

62. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy felidézze a diákokban, hogy az eddig tanult művekben is előfordultak ismétlődő motívumok, s ezek gyakran önmaguknál többet jelentettek.
- A feladat előkészíti az *Egri csillagok* motívumrendszerének vizsgálatát, s ezzel szolgálja a ráhangolódást.

Kiemelt készségek, képességek: olvasói tapasztalat felidézése és részleges általánosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

1. Ismétlődő motívumok

- a) Hol találkoztatok az alábbi motívumokkal?
Melyik tanult irodalmi műben kerültek elő többször is?

AZ ISMÉTLŐDŐ MOTÍVUM	A MŰ, AMELYBEN TALÁLKOZTATOK VELE	ESETLEGES JELKÉPES TÖBBLETJELENTÉSE
GITT		
GRUND		
RÓZSA		
AUTÓDUDA		

- b) Soroljatok fel jellegzetes (nép)mesei motívumokat: számokat, szófordulatokat, ismétlődő cselekményfordulatokat!

ISMÉTLŐDŐ MOTÍVUMOK

Duda, grund, gittegylet, rózsza – ezek olyan, az elmúlt években tanult irodalmi művekben előforduló tárgyak, amelyek az adott műben TÖBBLETJELENTÉSSel rendelkeznek. E többletjelentésre ISMÉTLŐDÉS által tesznek szert. Az ilyen ismétlődő tárgyakat, mozzanatok (eseményeket) MOTÍVUMOKnak szoktuk nevezni. Előfordul, hogy egy ismétlődő vagy pontosabban az ismétlődés által létrejövő motívum nem telítődik jelképes (szimbolikus) többletjelentéssel, de az ismétlődés miatt akkor is jobban odafigyelünk rá. Önkéntelenül, nemegyszer öntudatlanul összevetjük korábbi előfordulásaival, egyszerűen az ismerősség érzése ad valamiféle többletet.

ISMÉTLŐDŐ MOTÍVUMOK AZ ELBESZÉLŐ MŰBEN

Az ismétlődő motívumok az elbeszélő (epikai) művek különböző részei között egyfajta kapcsolatot, összeköttetést, összetartást is létesítenek, ami különbözik a cselekmény egymás után következő elemeinek időrendi és/vagy ok-okozati összeköttetésétől. Az epikai művekben általában ez az időrendi és ok-következmény kapcsolat a meghatározó. Ugyanakkor az epikai mű egységének és jelentésének megteremtésében gyakran szerepet játszik a MOTÍVUMKÉPZÉS elve, amely egymástól távolabb található részeket is összekapcsolhat, s így mintegy kiemelhet a mese időrendjéből, előrehaladásából: másfajta olvasást, az olvasottakon való másfajta elgondolkodást téve lehetővé. Ilyen motívumrendszer az *Egri csillagokban* is felfedezhető.

MEGOLDÁSOK

a)

AZ ISMÉTLŐDŐ MOTÍVUM	A MŰ, AMELYBEN TALÁLKOZTATOK VELE	ESETLEGES JELKÉPES TÖBBLETJELENTÉSE
gitt	Molnár Ferenc: <i>A Pál utcai fiúk</i>	A gittegyletet összetartó eszköz, értelmetlen rágása ugyanakkor az egylet hiábavaló áltevékenységét is jelenti.
grund	Molnár Ferenc: <i>A Pál utcai fiúk</i>	A fiúk játszótere, a képzelet, a gyermekkor, a szabadság, a haza, a veszendő érték jelentését is fölveszi.
rózsza	Petőfi Sándor: <i>János vitéz</i>	Iluska metaforikus megszólításából, a sírján nőtt virág révén földi maradványa, emléke, jelképe, majd újjászületésének forrása is lesz.

autóduda	Erich Kästner: <i>Emil és a detektívek</i>	Gusztáv dudája a grundhoz hasonlóan a közösségi összetartozás jelképes jelentését is fölveszi.
.....		

b) Mesekezdetek: pl. Hol volt, hol nem volt... Egyéb fordulatok: „Szerencséd, hogy öregapád-nak szólítottál.”. Mesebefejezések: pl. Boldogan éltek, amíg meg nem haltak. Meseszámok: három, hét stb. Szereplők, fordulatok: a legkisebb fiú útnak indul, próbatételek, varázseszközök használata, segítők, akadályozók, az ellenfél legyőzése, a mesezáró esküvő, stb. Érdemes megemlíteni, hogy a mesemotívumok általános morfológiai sajátosságai a műfaj műveinek, míg a korábban említett motívumok egy művön belüli ismétlődések (Vladimir Propp: *A mese morfológiája*, Osiris, Bp. 2005.).

2. lépés: 2. feladat

Ötletroham a regény motívumairól

T/2.

63. oldal

kb. 10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok pillanatnyi emlékezetükre hagyatkozva felidézzék, milyen ismétlődések vésődtek emlékezetükbe az *Egri csillagok* olvasása nyomán.
- A szakirodalomban ötletrohamnak (brainstorming-nak) nevezik ezt a módszert. Munkaszervezési szempontból ez azt jelenti, hogy maximum két perc egyéni, illetve pármunka után az egymáshoz közel ülő négy-öt tanuló összeadja tudását, s azután egy szóvivő ismerteti az eredményeket.
- A tanár – vagy egy erre felkért diák – írja a motívumokat a táblára.
- A szóvivők csak egészítsék ki az elhangzottakat, ne olvassák fel egész listájukat!
- Aláhúzással emeljük ki a minden (vagy legalábbis a legtöbb) listán szereplő motívumot. A legtöbb ismétlődő motívumot összegyűjtő csoport tagjait jutalmazhatjuk.
- Vigyázzunk, hogy az ötletroham először zárt könyvvel történjék, nehogy a gyerekek a későbbi feladatok címéből merítsenek!
- Tíz perc reális munkaidő, hiszen ezt a feladatot „kapásból”, nem pedig vizsgálódás, elmélyülés vagy vita alapján oldják meg a gyerekek. Az utóbbiak később következnek.

Kiemelt készségek, képességek: nem lineáris szövegmélekezet, az ismétlődések érzékelésének képessége

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka, azután csoportmunka négyfős heterogén csoportokban, az eredmények közzététele a szóvivő révén

Módszerek, eljárások: ötletroham

Eszközök: tábla, „flipchart”, esetleg csomagolópapír

2. Ismétlődő motívumok az *Egri csillagokban*

- Sorolj föl ismételten és nyomatékkal említett tárgyakat, képeket az *Egri csillagokból*!
- Sorolj föl ismétlődő eseményeket, cselekvéseket az *Egri csillagokból*!
Olyanokat, amelyek nemcsak egy nagy részben, hanem több könyvben is előfordulnak!
- Listádat beszélj meg padtársaddal, majd együttműködő csoportoddal!

MEGOLDÁS: az alábbi motívumvizsgáló feladatokban előkerülő tárgyak, események

JELENTÉSTEREMTÉS

3. lépés: 3. feladat

Csillagok a regényben

T/3.

63. oldal

kb. 15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok néhány szövegrészlet, előismereteik, illetve a Jelképtár segítségével értelmezzék a regénycím jelentését.
- Tudatosuljon bennük, hogy milyen sokszor jelenik meg a könyvben a csillag szimbóluma, és milyen módon rendelkezik többletjelentésekkel.
- A Jelképtárral folytatott munka házi feladat is lehet.

Kiemelt készségek, képességek: konnotatív jelentések érzékelése és megfogalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd közös megbeszélés

Módszerek, eljárások: másfajta tördelés esetén a kettéosztott napló eljárását is lehet alkalmazni

Eszközök: Jelképtár

3. Csillagok

A regény címe eleve a csillagokra irányítja a figyelmünket. Mik is, kik is azok az egri csillagok? Egyszerűen az Eger egén látható csillagok? Ne akarjunk jelképes többletet belelátni a címbe? Csak-hogy sok minden elősegíti, hogy a csillagokat ne csupán távoli égitesteknek lássuk. Ott van mindjárt

a tény, hogy Jumurdzsák amulettjén is öt gyémántcsillag ragyog. De még mielőtt ezt megtudnánk, kétszer is nyomatékka van szó csillagokról.

- a) Ismerve Gergőék adott helyzetét (fogságban vannak, a foglyokat Törökországba viszik), mit jelenthetnek a csillagok?
A népdalokban milyen szerepük van gyakran a csillagoknak?

„Gergő fölnez az égre. Szakadozott felhők. Itt-ott átragyog egy-egy csillag. Egy helyen a hold fehér sarlója átlóg a felhőn.” (I/5.)

- b) Mire utalnak az alábbi két idézetben a csillagok? Ki, mi a galamb?
Mi az, ami a jóslat adott részéből még szó szerint igaznak bizonyul a regény második felében?

„– Galamb kísér az egész életen... Fehér galamb, csak a szárnya rózsás. De tűz és tűz környékez. Kezedből is tüzes kerek indulsz... A galamb aztán maga marad, és búsan keres egész életén át...

Egy percre elhallgatott. Arcát a megirtózás kígyóvonalai vonaglották át. Elbocsátotta a fiú kezét, és tenyereit is az ég felé tartva rebegte:

– Két csillag száll fel az égre. Egyik a börtönből. Másik a tengerparton... Ragyognak örökké... S elirtózva takarta tenyerét a szemére.” (I/10.)

„Szegény jó dalia, te kedves szép csillaga a magyar dicsőségnek, nem fogsz te megőszülni soha! Vajon milyen arccal néznél a jövődő tükörébe, ha most előtted föllebbentené valami égi kéz, s te látnád magadat rabbilincsből, éppen ezen a helyen; s látnád a török hóhért, amint azon a rozsdás lámpavason neked bokrozza a kötelet!...” (III/12.)

- c) Mit fürkészhet Török Bálint és Dobó István a csillagokban az alábbi részek tanúsága szerint?

„De Török Bálint azokból [a dal hangjaiból] sem hallott sokat. Az eget nézte, amely már el volt borítva lassan vándorló sötét és rongyos felhőkkel. A rongyokon áttünedeztek a csillagok.” (III/2.)

„Holdatlan, felhős ég. Csak egy kis tisztáson ragyog egynéhány fehér csillag. Dobó levette a süvegét, és térdre ereszkedett. Az égre emelte a szemét. [...] Az a kis tisztás az égen mintha az ég ablaka volna, s benne a csillagok fehér gyertyalángok...” (IV/16.)

A két idézett részlet között Dobó Istenhez, Máriához, Magyarország védőszentjéhez és Szent István királyhoz fohászkozik.

- d) A regény egyik címváltozata *Hold és csillagok* volt, az V. nagy rész (könyv) címe *Holdfogyatkozás*.

Ebben az összefüggésben kikkel, mivel kapcsolódnak össze a csillagok, milyen helyi többletjelentést nyernek? (Ez persze akkor válik világossá, ha tisztázzuk, kikkel, mivel kapcsolódik össze a hold.)

- e) Olvasd el az alábbi részletet is, azután pároddal foglaljátok össze, hogy mi mindent jelenthetnek a csillagok a regényben! Három-négyféle jelentés is megélhet egymás mellett.

„Mikor Éva felocsúdott a kábulatából, csend volt körülötte. Hol van? – nem tudta. Néz. Eszmélkedik. Düledező gerendaépület... A gerendák között tiszta, holdas ég s fehéren ragyogó csillagok...” (V/21.)

- f) Keresd ki a könyvtárban a *Jelképtár* című (Hoppál – Jankovics – Nagy – Szemadám) könyvből a csillagok néhány jelentését!

(1) Mi az, amit a csillagok az ott felsoroltakból ebben a regényben is jelenthetnek?

(2) Mi az, amit biztos nem jelentenek itt?

(3) Mi az, amit csak itt jelentenek, jelképeznek?

A CSILLAGOK JELENTÉSE (HÁROM JELENTÉSSSEL MINDENÜTT ELÉGEDJ MEG!)		
A JELKÉPTÁRBAN ÉS A REGÉNYBEN IS	CSAK A JELKÉPTÁR- BAN, EBBEN A RE- GÉNYBEN NEM	A JELKÉPTÁRBAN UGYAN NEM, DE A REGÉNYBEN IGEN

- g) Mi a közös a csillagok és az amulett jelentése, jelentősége között?
Milyen elvont fogalomhoz van mindkettőnek köze?
Mivel kapcsolják hagyományosan össze az emberek a csillagokat?
Mi van a csillagokban „megírva”?

MEGOLDÁS

- a) Alighanem, ahogy a népdalokban is, Gergőnek is a reményt, a hazavezető utat megmutató jeleket jelentik a csillagok.
- b) Itt a csillagok alighanem a hősök jelölői, jelképei, Gergőt magát is csillaggal azonosítja a jóslat. A galamb nyilván Vicuska. A jóslatból még az Eger ostromában szerepet játszó, Gergő által megalkotott és bevetett tüzes kerékkel találkozunk majd. A börtönből és a tengerpartról felszálló csillagok bizonyára a szereplők mennybe szálló lelkére utalnak. Az egyik Török Bálint, a másik Gergő lehet.
- c) Török Bálint, illetve Dobó István az idézett jelenetekben alighanem a sorsot, a jövőt fürkészi a csillagokban.
- d) Az adott címvariánsban a hold (félhold) nyilván a törököket, az ő hadiszerencséjüket, míg a csillagok a velük küzdő magyar hősokeket jelölhetik.
- e) A fehéren ragyogó csillagok itt, ebben a szöveggörnyezetben talán a magyar győzelmet, a sötétség, a török veszedelem – átmeneti – elmúlását jelenthetik. A regény egészében a magyar főszereplők sorsát, küzdelmeit, hősiességét, szerencséjét jelenthetik a csillagok. Talán a felettük őrkdő gondviselést is, ami jutalmazza hősiességüket. Mind a hold, mind a csillagok vallási szimbólumok is, hisz a törökök és magyarok közti háború az iszlám és a kereszténység közti háború is. A csillagok – pl. Zrínyi nyomán – Szűz Mária glóriájának csillagai is lehetnek.

g) A csillagok mind az amuletten, mind a regény teljesebb kontextusában a sorsot, szerencsét, gondviselést jelölik, jelentik, jelképezik.

4. lépés: 4. feladat

Jóslatok, előreutalások

T/4.

66. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok tudatosítsák az előreutalásnak e regényre jellemző két különös fajtáját: a jóslatot és a direkt elbeszélői közbeszólást. Mindkét eszköz általában megragadja az olvasók figyelmét. Egyik problematikusságát sem kell titkolnunk.
- Feladat természetesen az előreutalások feszültségkeltő, érdeklődésfokozó szerepének tudatosítása is.
- Érdekes röviden szót ejteni az elbeszélőnek a fikció valósághitelét növelő törekvéséről, s arról, hogy ennek a retorikai eszköznek az alkalmazásától a regényben megjelenített világ tényeinek természetesen nem lesz sem több, sem kevesebb köze a regényen kívüli valóság tényeihez.
- A gyakorlat házi feladatként is adható, ha az előző feladatok nyomán nem maradt idő. Akkor viszont a következő óra elején biztosítandó öt perc a megbeszélésére.

Kiemelt készségek, képességek: az elbeszélői magatartás, látókör (beszédhelyzet) jellemzése, az előreutalások érzékelése, összevetése a megismert cselekménnyel

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka (ha házi feladat, akkor egyéni munka), majd közös megbeszélés

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés vagy házi feladat

4. Jóslatok és előreutalások a regényben

A motívumoknak többnyire van bizonyos SEJTETŐ, ELŐREUTALÓ ÉS VISSZAUTALÓ szerepük. Az utóbbit egyszerűen azzal érik el, hogy az olvasóban felidézik a motívum előfordulásával kapcsolatos korábbi emlékeket. Előreutaló szerepük nem feltétlenül van, csak ha megjelenésük a szereplő további cselekvéseit helyezi kilátásba. Például, *ha Jumurdzsák amulettjéről szó esik, bizonyosak lehetünk benne, hogy a félszemű török nem marad tétlen, hanem ismét tenni fog valamit gyűrűje visszaszerzése érdekében. Így például, amikor megjelenik Sopronban, és Éva aszszonytól érdeklődik a gyűrű felől, bizonyosak lehetünk benne, hogy baj fog történni, alighanem azt is sejtjük, hogy Jancsikával.*

Az a tény, hogy Gergő éppen Eger térképét őrzi meg a Hajván által birtokolt kémtérképek közül, egy regényben, amelynek *Egri csillagok* a címe, nyilvánvaló előreutalás: sejtjük, hogy a térképnek még szerepe lesz. Utólag Jancsi török nyelvtanulása és kémiai tanulmányai is előreutalásként értelmezhetőek.

Ebben a regényben az előreutalásoknak két sajátos, nagyon direkt formájával is találkozhatunk: ilyen a cigányasszony jóslata a regény első nagy részében, s ilyenek az elbeszélő gyakori jóslatszerű, a szereplő majdani sorsára vonatkozó előreutalásai.

a) Olvasd el a cigányasszony jóslatát a regény I. részének 10. fejezetében, és sorold fel annak elemeit saját szavaiddal!

- (1) A regény cselekményében megvalósuló jóslatelemek
- (2) A regény világán, cselekményidején túlmutató mozzanatok
- (3) Mire jó egy ilyen jóslat? Hogyan hat az olvasóra, az olvasásra?

b) Olvasd el a két alábbi elbeszélői közbeszólást!

„Milyen furcsa volna, ha most a kocsis így felelne a kérdésre: Hej, szegény Gergely úrfi, majd megtudja egyszer tekegyelmed, hogy hol van az a Keresztes. Majd mikor szép szakállas ember lesz kegyelmed, majd mikor nagyságos úr lesz tekegyelmed, ott ejti törbe a gonosz török, ott verik majd a vasat kezére-lábára! S le nem bontja azt a vasat, csak a halál (...)” (III/6.)

„Szegény jó dalia, te kedves szép csillaga a magyar dicsőségnek, nem fogsz te megőszülni soha! Vajon milyen arccal néznél a jövődő tükörébe, ha most előtted föllebentené valami égi kéz, s te látnád magadat rabbilincsből, éppen ezen a helyen; s látnád a török hóhért, amint azon a rozsdás lámpavason neked bokrozza a kötelet!...” (III/12.)

- (1) Mire jó és milyen hatást kelt, hogy az elbeszélő a regény cselekményidején túl megtörténő eseményekre is utal?
- (2) Szerinted elhagyhatóak lennének-e ezek az utalások? Ha igen, miért, ha nem, miért nem?

c) Keresd meg a IV. rész 8. és a V. rész 2. fejezetének zárómondatát!

Miben különböznek ezek a közbeszólások az előbb idézettektől?
Milyen a hatásuk, mi a szerepük?

d) Olvasd el az előző öt feladatban található megtanulandó szövegeket.
Olvasás közben alkalmazd a szokásos marginális jeleket!
Aláhúzással emeld ki bennük a legfontosabb tudnivalókat!

MEGOLDÁSOK

a)

- (1) Dobó 18 év múlva feleségül vesz egy Sára nevű asszonyt. (Ebből csak annyit tudunk meg később, hogy Eger ostromakor már valóban nős, de a feleségét a testvéreihez küldte.) Eger

ostroma előtt valóban esik három erős magyar végvár. A negyedik várát Dobó 1533 nyara után 19-20 évvel (tehát 1552 őszén) valóban megtartja, megvédi. Gergő életét végigkíséri Vicus, a fehér galamb. Bornemisszának sok dolga lesz tűzzel és tűzkerekkel. Lásd robbantásait, tűzszerészeti találmányait a Török Bálint szabadítását megkísérlő úton, majd Eger védelme során.

- (2) A cigányasszony megjósolja Dobó és Gergő a regény cselekményében nem szereplő fogságba esését, ill. börtönhalálát.
- (3) A jóslat valószínűleg fokozza az olvasó kíváncsiságát: szeretnénk tudni, hogy a homályos utalásokból mi és hogyan valósul meg a cselekmény során. Tehát a jóslat feszültségkeltő, érdeklődésfokozó hatáselem.

b)

- (1) A regény cselekményvilágán túlmutató elemek hangsúlyozzák az elbeszélő mindentudását. Ez egyfelől erősíti az olvasónak azt az érzését, hogy amit olvas, az „valóság”, ha egyszer a regényen túl is lehet a szereplők sorsáról tudni. Másfelől a győzedelmes egri várvédelmet az ilyen elbeszélői kiszólások – ahogy a regény kurta-furcsa *Befejezés* című fejezete is – egy komorabb történet (történelem) részévé teszik, ezzel mintegy a „történelmi hűségnek” kíván a diadalmas kalandregény megfelelni.
- (2) Természetesen nem biztos, hogy ezek az elemek szerencsések, művészileg értékesek. (Esetleg itt is utalhatunk arra, hogy míg a magyarok hősiességéről sokat, a politikusok céljairól, a történelmi tettek mozzatáról keveset lehet megtudni a regényből.)

- c) Az ilyen elbeszélői közbeszólások abban különböznek a korábban idézettektől, hogy olyasmire utalnak, amit az olvasó tud, csak a gondolatban megszólított szereplő nem. Az ilyen megjegyzések segítik ébren tartani az éppen háttérbe szoruló olvasói emlékeket, mintegy felidéznek az átmenetileg elejtett cselekményszálakat.

5. lépés: 5–6. feladat

Motívumok I.

T/5.

68. oldal

kb. 40-45 PERC

Párhuzamosan a 6. feladattal vagy külön. Az első esetben a közzététel nélkül csak 30-35 perc. Közzétételre 15 perc, ha külön történik.

Tárgyi motívumok (amulett, vár, térkép, zászló stb.) (5. feladat)

Tanári instrukciók

- Az ötödik és a hatodik feladat célja a regény motívumszerkezetének feltárása tanulói csoportmunkában, gyűjtő- és értelmező tevékenység során.
- A motívumkeresés-motívumértelmezés egyrészt a regény nem lineáris kohézióját, másrészt esetleges többletjelentéseit, metaforikus jelentéstöbbleteit segít feltárni.
- A két feladat végezhető egymás után, ez esetben két órára lesz szükség a gyűjtő- és értelmezési munkához, illetve az eredmények közzétételére.

- A két feladatsor párhuzamosan is végezhető. Ez esetben mintegy 45 perc kell a csoportmunkára és bő 20 perc a közzétételre.
- Az előző megoldás előnye az, hogy egy-egy motívumot több (általában kettő) csoport is vizsgálhat, tehát az eredmény feltehetőleg teljesebb, megbízhatóbb lesz, míg a második megoldás előnye az időtakarékoság és a két hasonló feladat végzéséből fakadó esetleges monotonitásérzet elkerülése. Ez esetben az egymástól tanulás is intenzívebb. Az időmegtakarításra akkor kell szavaznunk, ha az előző négy feladat eredményes elvégzése az adott csoportban a tervezett időnél tovább tart.

Kiemelt készségek, képességek: gyűjtőmunka, rákereső olvasás, motívumértelmezés, jelentésszintű kohéziót megteremtő eszközök megfigyelése a nagyformában; kooperációs készség

Célcsoport – differenciálás

4-5 fős heterogén csoportok tárgyválasztás alapján.

Vagy homogén csoportokban: A) csoport: akikben még nem állt össze maradéktalanul a regény cselekménye. B) és C) csoport: a gyengébb elvonatkoztatási képességű, nehezebben általánosító gyerekek (cél: fejlesztés). D) és E) csoport: a nagyvonalúan, túlzottan globálisan olvasó diákok (cél: részletekre fordított figyelmük erősítése).

Az F) és a G) csupán egyéni tehetséggondozásra, illetve a G) akár hiánykompenzálásra, ismétlésre-pótlásra adható külön feladat.

Munkaformák: mozaik rendszerű csoportmunka heterogén vagy homogén csoportokban

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka szemponttáblázattal, közzététel csomagolópapíron

Eszközök: regény, csomagolópapír, filcek, gyurmaragasztó

5. Amulett, kard, zászló, térkép, vár (bástya, erőd)

A felsorolt tárgyak ismételten előforduló motívumok a regényben. Némelyikük szinte mindegyik nagy részben előfordul, de van, amelyik kevésbé szövi át a regény egészét: ismétlődése inkább csak egy-két részen belül nagyon gyakori.

- Egy-egy csoport szakosodjon egy-egy motívumra!
- Többször megadjuk a fejezetszámot, hogy a feladat csak az előfordulás módjának, cselekménybeli helyének megnevezése legyen

A) Amulett (I/12., I/14., II/3., II/7. II/10–11., II/15., III/5., IV/1., IV/12., V/1., V/5., V/10.)

- Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés, majd közös megbeszélés után írtok be az alábbi táblázatba, melyik részben hogyan fordul elő az amulett!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- Írtok, majd rajzoljátok le pontosan a gyűrűt, annak köveit a megkeresett leíró részek (pl. az I/14., a II/15. és a IV/1.) alapján!

- c) Mi az amulett szerepe a regény cselekményében?
- d) Mi az amulett történetének a vége? Mit jelenthet, hogy a történet végét így kezeli a regényíró?

B) Vár

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés, majd közös megbeszélés után írjátok be az alábbi táblázatba, melyik részben hogyan fordul elő a vár, a bástya!

Többféle erődrről, várról (hevenyészett palánkvár, tömlöcvár, rablóvár stb.) van szó.

Jelöljétek be a táblázatban az adott részben szereplő vár(ak) helyszínét, fajtáját és/vagy tulajdonosát! (Pl. I/5., I/8., I/17., II/21., III/2., IV/2–3–4., V/1., V/23.)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) Melyik három vár, illetve erődítmény sorsa mutat a regényben párhuzamot, illetve ellentétet? Miért nem lényegtelen a sorrend?
- c) Melyik vár eleve jelkép, a rész helyett álló egész? Melyik válik azzá a várvédők számára? Minek a szimbólumává?
- d) *A Pál utcai fiúk* című regényben mi válik az egri várral azonos jelentésű jelképpé a fiúk számára?
- e) Mivel teszi érzékletessé az egri vár leírását az elbeszélő az alábbi két képben?

„A török kiszakította a tömést. A gerendák úgy állnak ki a falból, mint a sült halból a gerinc.” (IV/17.)

„A vár olyan volt, mint az egérrágta mandulatorta.” (V/22.)

Mi a közös bennük?

Mit sejtethetünk a képek alapján Gárdonyiról?

C) Kard

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés, majd közös megbeszélés után írjátok be az alábbi táblázatba, melyik részben hogyan fordul elő a kard (pl. I/10., III/3. IV/1., V/5.)!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) Mit jelent Gergő számára az I/10. részben a kard?
- c) Milyen jelszó szerepel Dobó, milyen Gergő kardján? Hogyan fejezi ki, illetve befolyásolja magatartásukat a vésett felirat? Ki a bevésések szövegének az alkotója?
- d) Ki az, aki a kardok jelmondatait az V/3. részben megkérdőjelezi? Idézzétek fel érvelésének lényegét!

D) Térkép

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés, majd közös megbeszélés után íjátok be az alábbi táblázatba, melyik részben hogyan fordul elő a térkép (II/8–9., 11., III/2., IV/1., V/1.)!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) Mi a térképek szerepe Gergely töröktől való második szabadulásában?

- c) Mi a térképek szerepe a kalandregény egészében?

- d) Vessétek össze az Éva által használt térképet Szalkay Balázs és Vas Miklós információival, illetve a később megismert valósággal (V/1., V/8.)!

- e) Készítsetek térképet az egri várról!
Használjátok föl azt a leírást, amelyet Dobó ad Gergelynek a IV. fejezet 2. részében!

E) Zászló

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés, majd közös megbeszélés után íjátok be az alábbi táblázatba, melyik részben hogyan fordulnak elő, mit jelentenek a zászlók (pl. I/17., II/4., II/21., IV/2., IV/6. közepe, IV/17. vége, V/2. V/9, V/10.)!
Melyik három részben van kiemelkedő jelentősége a zászlók megjelenésének?

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

A zászló eleve jelkép: egy nemzet, egy ország, egy város, egy uralkodó vagy egy főúr, egy csapat jelképe.

- b) Dobó az első ostrom után négy vitézt is megjutalmaz (V/2.). Hármat közülük (Bakocsait, Török Lászlót és Komlósit) épp a zászlókkal kapcsolatos hőstettért.
Miért éppen őket jutalmazza?
- c) A zászlóknak a Dobó által tervezett gyermekcserében (Jancsi és Szelim) is fontos szerepe lenne. Miképpen? (V/10.)
- d) Mit jelent a török hadizászlók között feltűnő nagy fekete lobogó és Ali pasa vörös lobogója? (V/19.)

F) Festmények

- a) Hogyan jelképezik, testesítik meg a könyvben megidézett festmények Dobó világnézetét, meggyőződését, hitét (pl. IV/2, V/11. első oldala, V/19.)?

- b) Mit ígérnek a vár, illetve az ország sorsáról?

G) Levelek

Gyűjtsenek a regényből legalább ötféle különböző levelet, és magyarázzátok meg, mi a szerepük a cselekményben!

HOL?	KI ÍRTA?	KINEK?	MI A SZEREPE?

MEGOLDÁSOK

A)

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Gábor pap megkíméli Jumurdzsák életét, de zálogul elkéri tőle amulettjét.	A szultán elleni sikertelen merénylet előtt Gábor pap Gergelyre hagyja az amulettet. A merénylet után a török táborban Jumurdzsák a fogoly Gergelyen keresi Gábor papot a gyűrű miatt, miközben az valójában a fiú zsebében lapul.	Az álruhában utazó, Török Bálint kiszabadítására törekvő fiatalok egy karavánszerájban találkoznak a dervissé lett Jumurdzsákkal, aki zarándoklatoikkal próbálja az amulettel elvesztett szerencsáját visszaszerezni, és azóta is, most is a gyűrűt keresi. A félszemű török leleplezi az utazókat, de azok kereket oldanak.	A rész első fejezetében a magyarnak öltözött Jumurdzsák Sopronban Évától akarja megvenni az amulettet. Mivel az asszony azt hiszi, hogy azt férje, Gergely magával vitte Egerbe, nem adja oda a gyanús félszeműnek, aki „cseretárgynak” ellopja Bornemisszáék gyermekét, Jancsit. Éva mindenre rájön, de későn. Nálavan az amulett és Eger várának titkos térképe. Jumurdzsák Eger ostroma során levélben követeli Jancsiért cserébe a talizmánt.	Éva fiúnak öltözve érkezik Eger mellé. Lassan Gergely is kezd hitelt adni a fiára vonatkozó híreknek. Dobó maga veszi kezébe az ügyet: fogolycserével próbálja megmenteni Jancsit. Éva eközben a titkos térkép nyomán alagúton keresztül érkezik az amulettel a várba. Dobó elkéri tőle a talizmánt, hogy intézhesse Jancsi megszabadítását. Levelet küldet róla Mekkseyvel Dervis bégnak.

- b) Fekete obszidiánban vagy gránitban egy topázból készült hold és öt gyémántcsillag körülötte.
- c) A kalandregény köréje szerveződik. Olyan motívum, amelynek felbukkanása mintegy összefogja a regény öt nagy részét. Ugyanakkor, mivel az amuletten hold és csillagok képe látható, s mivel a szerencséivel, a sorssal összekapcsolt jelképes tárgy (legalábbis a babonás Jumurdzsák szemében), így a törökök (hold) és a magyarok (csillagok) közötti harc sorsának, alakulásának jelképévé is válik.
- d) Jancsika az amulettől függetlenül – fogolycsere keretében – kerül vissza a szüleihez. Jumurdzsák kardjától Éva megsebesül, de a félszemű dervist is félholtan találják a törökök a várfal tövében. Tehát nem hal meg, további sorsáról nem tudunk, ahogy az amuletről sem. Az elbeszélő mintegy elejti, elvarratlanul hagyja ezt a (fő)szálat. Ezt lehet hibának tekinteni, de lehet úgy is értelmezni, hogy ez az elvarratlanság a török–magyar küzdelem nyitottságára, a teljes happy end hiányára utal. A jelképes gonosz török, „Dervis bég” nem hal meg, csak itt Egerben szenved vereséget.

B) Vár

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Cecey házát palánkvárrá erősítik, amúgy is várszerű: kőfallal van kerítve. A török ostromtól Cecey emberei és Dobó saját és Pécsről kölcsönzött katonái védik. A 17. fejezet Török Bálint szigeti várában játszódik.	Gergely álmában (II/9.) felidéződik Török Bálint somogyvári ókastélya, majd a könyv második felében a budai várat foglalják el a törökök. Gergely felszabdaltatja Hamván-Haszszánnal a magyarországi várak titkos térképeit – a magáéhoz vett egri kivételével.	Itt a Jedikula, a Héttorony várbörtöne, börtönvére játszik szerepet.	A két utolsó nagy rész (könyv) Eger várában játszódik, a rész első fejezetei ezt részletesen bemutatják. Közben sok szó esik az elesett várakról, pl. Temesvárról és Szolnokról.	A rész a szarvaskői várban kezdődik, majd az egriben játszódik. A 23. fejezetben záróképet kapunk a várról, mely bizonyította, hogy nem akol.

- b) Cecey háza és az egri vár között (a regény eleje és vége között) párhuzam vonható: az összefogás és a hősiesség mindkettőt megvédi, mindkettőt Dobó vezetésével. Ezzel ellentétben áll Buda sorsa: a vár elesik, mert ellenállás helyett hisznek a török szavának, leveleinek. Mivel a regény a hősiesség és nem a vereség példája akar lenni, csak a győztes várvédelemmel végződhet, s nem Buda elestével vagy Eger későbbi sorsának elbeszélésével. (A győztes várvédelem utáni kurta fejezet csak némi elmosódott Habsburg-ellenes aktuálpolitikai üzenettel van megfejelve, amit kellően ellensúlyoz a zárómondat, amely Gergely felemelkedés-történetének csúcspontját rögzíti: ő, a jobbágyfi lesz Eger következő kapitánya.)
- c) Buda mint főváros és királyi székhely eleve az ország, a nemzet jelképe. A regény során Eger

válík Magyarország jelképévé, egész helyett helytálló példamutató résszé. Szinekdochéja, metonímiája az országnak. Lásd erről Dobó szavait (beszédét) a IV/4. fejezetében!

- d) A Pál utcai fiúk számára a grund az egri vár is, azaz ezen keresztül is „az édes haza”.
- e) Mindkét kép nagyon szemléletesen ételekhez hasonlítja a várat. Talán igaz, hogy Gárdonyi jobban otthon volt az ételek, mint az ostromlott várak világában – de ez alighanem az olvasóról is elmondható.

C) Kard

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Gergely bársonyhüvelyű kardot kap Dobótól, amellyel a tiszt a fiút a haza vitézének és Isten jámbor szolgájának fogadja.	Itt leginkább a felvonuló török csapatok különböző kardjairól esik szó. Később Budán a magyar vitézek és a szultán „az országot védő” kardjáról történik említés, végül Gergely kardjáról, mely először ont török vért.	A 3. fejezetben esik szó Dobó és Gergely kardjának metszett feliratairól.	Az 1. fejezetben találkozunk Gergely Dobótól kapott kis kardjával, amelyet most Jancsika hord. Emellett a IV. és V. rész harcleírásaiban természetesen rengeteg kard szerepel.	Az 5. fejezetben bedobják a várba Jancsika kardját annak bizonyítékul, hogy a fiú valóban Egerben s török fogságban van. A 20. fejezetben Éva törrel támad a dervisre, aki karddal sebesíti meg.

b) Felemelkedésének fontos lépcsője: Dobó a karddal a haza vitézének fogadja.

c) A bevéséseket Sebők diák (Tinódi Lantos Sebestyén) alkotja.

Dobó kardján: Ha félsz, nem élsz. Gergelyén: A hazáért. A feliratok összefoglalják és meghatározzák a hősök magatartását, értékrendjét.

d) A jelmondatokat és az általuk képviselt magatartást Hegedűs kérdőjelezi meg, aki az élet egyszerűségére hivatkozik. Az okosságot és a bátorságot állítja szembe, azt mondja, hogy a török is ember, s a török megölése is gyilkosság. Azt állítja, hogy a legokosabb ember tudja, hogy az élet mindennél magasabb érték. Gergely a test életével a léleknek a testet túlélő életét, a testet meghaladó értékét állítja szembe. (A vita jelenetszerű előadását az 5. modulba érdemes áthelyezni. Itt csak lehetőségét vessük fel.)

D) Térkép

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
	Hajván-Hamván-Hasszán perzsa tevehajcsár hozzájutott a magyarországi várak titkos kém térképeihez. Gergely eléri, hogy a babonás „török” miszlikre aprítva a teste borítására használja a térképeket, hogy ezzel úgy mond sérthetlenné tegye magát. Gergő egyedül Eger teknősbéka alakú térképét veszi magához. (Előreutalás.)	A Jedikula térképét látjuk a 2. fejezet elején.	Éva Gergely ruháiban – az amuletten kívül – megtalálja az egri vár titkos térképét.	Éva a térképen jelölt titkos alagúton jut be a várba a török táborból, bár előtte megtudja, hogy már nem minden ott jelölt alagút járható.

b) A babonás teheráni tevehajcsár a térkép titkának hamis megfejtése ellenében szabadítja meg Gergelyt a török fogságból, ahová a szultán elleni sikertelen merénylet után jutott. A fiú nyelvtudását és olvasni tudását felhasználva elhítheti a titkos kém térképekről, hogy azok szent pergamenek, amelyek testi sérthetlenséget biztosítanak annak, aki a felszabdalt írásokat és rajzokat ruhájába rejti.

c) Eger térképének előreutaló szerepe van. Később a térkép mint a titkos utak, álruhás kalandok eszköze játszik szerepet – elsősorban Éva kalandjaiban. A feszültséget fokozza, hogy a térkép érvényességéről nem tudhatunk biztosat.

d) Éva Szalkaytól megtudja, hogy a vörössel jelölt rejtekkutakat még Perényi idejében belőtték. Ugyanakkor Vas Miklóstól azt is megtudja, hogy van olyan régi alagút is, amelyről Perényiék nem tudhattak, amikor a Sándor-bástyát építették. Ez az az alagút, amely a tégláégető kemencéknél egy lapos kerek kő alatt kezdődik – tíz méterre egy diófától. Ezen indul el Réz Miklóssal, s ezen követik egy idő után a törökök. Varsányinak, a kémnek köszönheti Éva, hogy bejut a várba. Réz Miklós, a diák pedig önfeláldozó módon berobbantja az alagutat, hogy a nyomukba szegődött törökök ne juthassanak be a várba.

E) Zászló

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
A 17. fejezetben zászló jelzi, hogy Török Bálint otthon van a várában.	Itt szerepet játszik a perzsa gyász-ünnep fekete zászlója.	A félholdas zászlók jelzik, hogy a török kardcsapás nélkül elfoglalta a budai várat.	A kék-vörös királyi zászlók jelzik Eger elszántságát. E zászlókat látja meg Eger felé közeledve Gergő és csapata. Török zászlóözön jelzi a támadók erejét. Dobó a város kék-vörös zászlaját teríti az ostromban elesett főbíróra (IV/17.).	Harc folyik azért, hogy a török ne tűzhesse ki a maga félholdas zászlóit, a magyar vitézek újból és újból visszaszerzik és visszatűzik a vár saját zászlait. A nagy fekete lobogó a várvédőkre kimondott halált, a halálig folytatott, immár megadást el nem fogadó harcot jelenti a 19. fejezetben.

b) A harcban a jelképeknek is döntő jelentősége van. A zászló testesíti meg a közösség összetartozását és elszántságát. (Érdemes a gyerekekkel felidézteni, hogy mennyire fontos a zászló a Pál utcaiak számára: Áts Feri hadüzenetképpen ezt lopja el először, Nemecek ezt lopja vissza, Geréb is ezt kínálja fel a vörösingéseknek. A területet, a küzdelem, a közösség fel nem adását a zászlók jelzik mindkét regényben.)

c) Dobó Mekcseyvel aláíratott levelében azt kéri Dervis bégtől, hogy kék-vörös zászlóval tudassa, ha Bornemissa gyerekeit megtalálja, s fehér zászlóval küldje hozzá cserében Szelimért és a sokat látott gyűrűért, amellyel a levelet lepecsételi.

d) A fekete lobogó jelentése: „Nincs kegyelem! Halál fia minden teremtet lélek a várban!”. Ali vöröséé: a győzelmi lobogó azon a nyáron már harminc váron hirdette a török diadalt, azt jelzi, hogy a harc olyannyira végső, hogy már a vezérek is harcolnak.

F) Festmények

A festmények a küzdelem vallási háború jellegét hangsúlyozzák. Azt, hogy a magyarok oldalán Dobó, illetve az elbeszélő meggyőződése szerint Szűz Mária és Szent István harcol: azaz a magyarok a keresztény Európát védik a pogány töröktől. A képek – a seregszemléhez és Dobó esküjéhez hasonlatosan – Zrínyi *Szigeti veszedelem* című eposzának koncepcióját idézik. Akinek esetleg ezt a nehéz kutatási-gondolkodási feladatot adjuk, azzal érdemes elolvasatni a *Szigeti veszedelem* invokációját a csillagkoszorús Szűz Máriával.

T/6.

76. oldal

kb. 30–35 PERC

Motívumok II. – Ismétlődő cselekményelemek: fogság és szabadulás, álruha viselése (titkos küldetés), árulás stb. (6. feladat)

Párhuzamosan az 5. feladattal vagy külön. Közzétételre bő tíz perc, ha külön történik. Ha az 5. és a 6. feladatot párhuzamosan végeztetjük, akkor 45 perc a csoportmunkára + 25 perc a közzétételre!

Tanári instrukciók

- Az ötödik és a hatodik feladat célja a regény motívumszerkezetének feltárása tanuló csoportmunkában, csoportokban végzett gyűjtő- és értelmező tevékenység során.
- A motívumkeresés-motívumértelmezés egyrészt a regény nem lineáris kohézióját, másrészt esetleges többletjelentéseit, metaforikus jelentéstöbbleteit segít feltárni.
- A két feladat végezhető egymás után, ez esetben két órára lesz szükség a gyűjtő- és értelmezési munkához, illetve az eredmények közzétételére.
- A két feladatsor párhuzamosan is végezhető. Ez esetben mintegy 45 perc kell a csoportmunkára és bő 20 perc a közzétételre.
- Az előző megoldás előnye az, hogy egy-egy motívumot több (általában kettő) csoport is vizsgálhat, tehát az eredmény feltehetőleg teljesebb, megbízhatóbb lesz, míg a második megoldás előnye az időtakarékoság és a két hasonló feladat végzéséből fakadó esetleges monotonitásérzet elkerülése.
- Az időmegtakarításra akkor szavazzunk, ha az előző négy feladat eredményes elvégzése az adott csoportban tovább tart a tervezett időnél.

Kiemelt készségek, képességek: gyűjtőmunka, rákereső olvasás, motívumértelmezés, jelentésszintű kohéziót megteremtő eszközök megfigyelése a nagyformában; kooperációs készség

Célcsoport – differenciálás

4-5 fős heterogén csoportok tárgyválasztás alapján.

Vagy homogén csoportokban: ez esetben a 6. feladat minden csoportjába némileg lassabban dolgozó tanulókat érdemes toborozni, mivel ezek a feladatok az 5. feladat csoportmunkáinál kevésbé időigényesek. (Szükség esetén a fennmaradó 10 percre kiegészítő szövegértési vagy szövegalkotási feladat adható.) Szintén praktikus megoldás, ha az A) és a B), illetve a C), D) és az E) feladatot összesen két csoport között osztjuk ki, azaz ha itt nem öt, csak két csoportot hozunk létre. Ez esetben természetesen nem kellene kiegészítő feladatok. Ugyanakkor arra ügyeljünk, hogy a két motívumot a csoport két különböző tagja ismertesse.

Munkaformák: mozaik rendszerű csoportmunka heterogén vagy homogén csoportokban

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka szemponttáblázattal, közzététel csomagolópapíron

Eszközök: regény, csomagolópapír, filcek, gyurmaragasztó

6. Ismétlődő cselekményelemek: fogság és szabadulás, álruha viselése (titkos küldetés), árulás, várostrom, gyermekrablás – elveszett gyermek

A feladat címében felsorolt cselekményelemek ismételten előforduló motívumok a regényben. Némi-lyikük mindegyik – vagy legalábbis több – nagy részben előfordul, de van, amelyik kevésbé szövi át a regény egészét. Van, ahol a cselekménymozzanatok hasonlósága nem azonnal tűnik a szemünkbe: párhuzamosságuk csak a figyelmes olvasó számára válik nyilvánvalóvá.

- Egy-egy csoport szakosodjon egy-egy motívumra, cselekménymozzanatra!
- Először kutassatok, rögzítsétek eredményeiteket, majd készüljete fel a közzétételére! (Lehet, hogy a feladatot a tárgyi motívumok vizsgálatát végző csoportok tevékenységével párhuzamosan végzitek, de az is lehet, hogy már túl vagytok egy tárgyi motívum vizsgálatán és bemutatásán.)
- Többször megadjuk a fejezetszámot, hogy a feladat csak az előfordulás módjának, cselekmény-
béli helyének megnevezése legyen!

A) Fogság és szabadulás

- Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés, majd közös megbeszélés után írjátok be az alábbi táblázatba, hogy ki hol raboskodik, hogyan szabadul vagy próbálják sikertelenül kiszabadítani! Ne csak az egyértelmű rabságot tüntessétek föl, hanem azt is, ha valakit akarata ellenére tartanak valahol!

	I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
RA- BOS- KODÁS					
SZABA- DULÁS					

- Mi a jelentősége, szerepe az adott motívum, cselekményelem ismétlődésének?

B) Álruha viselése (titkos küldetés)

- Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés és közös megbeszélés után írjátok be, hogy ki, hol és miért ölt álruhát! Ne tegyetek különbséget pozitív és negatív szereplők közt, ha egyébként megfelelnek a szempontnak!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- Mi a jelentősége, szerepe az adott motívum, cselekményelem ismétlődésének?

C) Árulás

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés és közös megbeszélés után írjátok be az árulásokat és elkövetőiket az alábbi táblázatba!

Egy szereplő többször is elkövethet árulást – és többfélét is.

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) Mi a jelentősége, szerepe az adott motívum, cselekményelem ismétlődésének?

D) Várostrom

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés és közös megbeszélés után írjátok be az alábbi táblázatba a várostromokat.

Tollal a szó szerinti várostromokat, ceruzával vagy más színnel azokat az „ostromokat” írjátok be, amelyek során valaki egy erősen őrzött helyre akar valamiért behatolni!

A vár fogalmát is tágabban fogjátok fel!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) Mi a jelentősége, szerepe az adott motívum, cselekményelem ismétlődésének?

E) Gyermekrablás – elveszett gyermek

- a) Munkamegosztáson alapuló egyéni keresés és közös megbeszélés után írjátok be az alábbi táblázatba a szüleiktől elszakított, elrabolt vagy elvesztett gyermekeket!

Olyanokat is feltüntethettek más színnel, akiket nagyon régen raboltak el, s már talán maguk sem emlékeznek eredeti otthonukra!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) Mi a jelentősége, szerepe az adott motívum, cselekményelem ismétlődésének?

MEGOLDÁSOK

A) Fogság és szabadulás

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Gergő és Vicuska raboskodik, miután Jumurdzsák elfogta őket. A fogolykaravánnak tagja Gábor pap, Móré László, Margit néni és Sárközi is.	A szultán elleni merénylet után a táborban rabbá lesz Gábor pap és Gergő, illetve félig Tulipán is. Bár az utóbbi török lévén könnyebben elvegyülhet, illetve kerekelt oldhat. A rész végén a szultán rabságába esik Török Bálint is.	Török Bálint és Maylád István a Jedikulában raboskodnak. Bizonyos mértékben Vicus is fogoly: a királynő udvartartásának és házastási terveinek foglya.	Bornemissza Jancsi kerül Jumurdzsák fogságába. Egy Szelim nevű török kisiú pedig az egriek fogságába.	Átmenetileg Éva az alagútban török fogságba kerül, de Varsányi, a kém megszabadítja.
Gergő kiszabadítja magát és Vicust, Dobóék a többiekkel.	Gergő Hajván segítségével, furfangos hazugság révén szabadul, Gábor pap meghal.	Vicus megszökik az esküvője elől, és csatlakozik Gergelyékhez, akik Török Bálint fiával T. B. szabadítására Sztambulba utaznak. Ez a szabadítási kísérlet nem sikerül, csak Gergelyék szabadulnak meg az őket leleplező törökök közül.		A két anya visszakapja gyermekét, mindkettő kiszabadul az ellenség fogságából.

B) Áruha viselése (titkos küldetés)

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
	Gregely a török fogságból Hajván segítségével szpáhiköpenyben és szpáhisüvegben szökik meg.	Vicus a Fürjessel való esküvőjén olasz énekesnek öltözik. Gergelyék előbb deliknek, később olasz énekeseknek öltöznek. Jumurdzsák der-visruhát hord.	Jumurdzsák magyar úrnak öltözve jelenik meg Sopronban.	Éva fiúnak, Bornemissza Jánosnak öltözve utazik, azután Réz Miklóssal töröknek adja ki magát. Varsányi, a kém szintén török álruhában veszi át Éva őrzését az alagútban. Éva a végső csatában ismét férfiruhában harcol.

C) Árulás

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Móré László árulása, aki szabadulása érdekében Ceceyre küldi a törököket.	Cecey kicsit elárulja fogadott fiát. A magyar főurak elárulják (legalábbis elveszni hagyják) Budát.	Móré László elárulja vallását, hazáját: szabadulása érdekében muzulmánává válik.		Hegedűsék elárulják az egri védőket, közös ügyüket. Ferdinánd király azzal, hogy nem küld segítséget, elárulja alattvalóit.

D) Várostrom

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
A Cecey-ház ostroma	Buda „ostroma”, bevétele	A Jedikula „ostroma”	Eger ostroma	Eger ostroma. Éva behatolási kísérlete

A) Gyermekrablás – elveszett gyermek

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Gergelyék elrablása.	János Zsigmond fogságba ejtése a szultáni sátorban.		Jancsit elrabolja Jumurdzsák. Később Szelim a magyarok fogságába esik.	Gergely az ostrom során szembe kerül Gábor pap janicsárrá lett testvérével. Szelim és Jancsi kicserélése.
Gábor pap elrabolt, janicsárrá lett testvérének említése.				

A b) feladatokra adható általános válasz az, hogy az ismétlődő cselekménymozzanatok összefogják a regény amúgy tematikusan meglehetősen eltérő jellegű epizódjait. A regény így és ezáltal nyújtja egyszerre a sokszínűség és az egységesség az olvasó számára kedvező hatását. A kezdőszakoz motívumainak variációs ismétlődése – amiképpen a kezdőszak szereplőinek és tárgyi motívumainak visszatérése is – a kerektség, zártság, keretesség, befejezettség érzetét kölcsönzi a regénynek, holott a szereplők sorsa vagy a török elleni küzdelem története távolról sem zárul le.

6. lépés: 7. feladat

Árvaság, pótapák, örökbefogadások (elhagyható feladat)

T/7. 80. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók: A feladat célja, hogy a diákok még egyszer, de immár folyamatszerűen és esetleges jelképes jelentésével együtt gondolják át a főhős árvaságának, apakeresésének és apavesztéseinek sorozatát.

Kiemelt készségek, képességek: cselekménymozzanatok jelképes értelmezése, analógiás gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, feladatmegoldás

7. Árvaság, pótapák, örökbefogadások

a) Először ismét soroljátok fel Gergő árvaságának és apára találásának lépéseit!

- (1) Idézzétek fel anyja elvesztését, majd különböző apafiguráit, apajelöltjeit!
- (2) Az apafigurák mellé írjátok oda, hogy melyiket hogyan veszíti el!
Táblázatos formát is alkalmazhattok.

b) Keressetek a regényben további árvákat!
(Számítson árvának az is, akinek apja él, csak örökre elszakítják tőle!)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

c) Elképzelhetőnek tartjátok-e, hogy Gergely árvasága, az „árvagyerék sors” a regényben jelképes jelentést hordoz?
Mi lehet ez a jelentés? (Gondoljatok Egernek a Habsburg uralkodóhoz küldött leveleire is!)

MEGOLDÁSOK

a) Gergő már hétévesen, a regény indításában félárva. Anyját Cecey falvának török ostromakor veszti el. Ekkor válik teljesen árvává. Apajelöltként jelentkeznek az öreg Cecey, Gábor pap, Dobó, majd Török Bálint. Dobó sokáig távol van Gergő nevelődésétől, ezért legfeljebb a felnőtt várvédő mellett játszhat majd egyfajta atyai szerepet. Gábor papot Gergő 15-16 évesen veszti el a szultán elleni merénylet során. Ceceyt akkor veszti el, amikor a Budán élő Cecey már nem tartja őt méltónak udvarba bekerült lányához. Ez az apavesztés Gyalun, a Fűrjessel való lakodalom előkészülete során csak még erősebb szakadékká tágu. A későbbi megbékélés már semmiképpen sem a korábbi apa–fiú viszony újratertődése. Török Bálint mindig is kicsit túl magasán áll Gergőhöz képest, a törökországi fogság miatt azonban még ennek a főúri-atyai szerepnek is vége szakad.

b)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Gábor pap jani-csárrá lett testvére		Török Jancsi		Szelim

c) Talán a regény a magyarság elárvaltságára utal – vagy a népére, melyet uralkodói mostohagyerekként kezelnek.

7. lépés: 8. feladat

Gergő eszessége, trükkjei

T/8.

81. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: A feladat célja, hogy a diákok megfigyeljék, az ismétlődések miképpen emelik ki a főszereplő egyes központi vonásait.

Kiemelt készségek, képességek: szövegmemória, következtetések levonása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, pármunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, feladatmegoldás

8. Gergő eszessége, trükkjei

- a) Gergőnek minden nagy részben van egy-két rendkívüli ötlete, furfangos cselekedete, kémiai-fizikai tudását kamatoztató találmánya, tette.
Írd be ezeket az alábbi táblázatba!

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ

- b) A fentiek alapján milyen társadalmi réteg hőse Gergely, a vitéz hadnagy?

MEGOLDÁSOK

a)

I. RÉSZ	II. RÉSZ	III. RÉSZ	IV. RÉSZ	V. RÉSZ
Az alvó rabtáborból a lovak elkötése, a szökés; a Cecey-házat fenyegető veszély hírül vivése.	Övé a szultán elleni robbantásos merénylet terve. Ravasz csele, meséje segíti szabadságát a szultáni táborból, illetve ugyanez a meséje gátolja meg, hogy a veszélyes várajzok értő török kezekbe kerüljenek.	Nem tudjuk, hogy az átöltözések Gergely vagy Vicus ötletei-e. (Hasonlítnak egymáshoz a furfangosságban.) A kocsirobbantásos eltűnés az aga és Jumurdzsák előtt azonban bizonyos, hogy a tűzszerész kovácsfiú találmánya.	Pl. az újfajta – „magvas” – ágyúgolyók.	Pl. a robbanó bögrék, a tüzes kerék, hordóbombák.

b) Gergely úgy vitéz, hogy a polgár, a mesterember és a kovácsfiú erényei működnek benne.

8. lépés: 9. feladat

Törökök és magyarok – sablonok a nemzetiségekről

T/9.

82. oldal

kb. 10–15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok olvasmányélményeik alapján tudatosítsák, hogy a regény népekről, etnikumokról alkotott képe meglehetősen előítéletes, leegyszerűsítő, sztereotípiákra alapozott. Míg a magyar szereplők között árnyaltabb jellemek is akadnak, a törökök közül az elbeszélő legfeljebb a gyermek Szelim, illetve az ő édesanyja irányában mutat rokonszenvet, megértést.
- A feladatot pármunkában is végeztethetjük, de csoportmunkában is érdemes megszervezni. Ez esetben az A) csoportok az a) és a b) feladatot kapják, a B) csoportok a c) és a d) feladatot, a C) csoportok pedig az e) feladatot. Az idő egyik felét ily módon csoportmunkára, a másikat az eredmények közzétételére fordítjuk. A közzétételt a tanár által választott csoporttagtól kérjük, eredményét a táblán rögzítjük.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelő, általánosító képesség, általánosító állítások alátámasztása, kritikai gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály; ha csoportmunkában szervezzük

meg a feladatot, a C) csoport e) feladatát érdemes olyan tanulóknak adni, akik hajlamosak a leegyszerűsítésekre, a sommás, árnyalatlan ítéletalkotásra.

Munkaformák: pármunka vagy csoportmunka négyfős, részben heterogén [A] és B)], részben homogén [C] csoportokban

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

9. Törökök és magyarok – sablonok nemzetiségekről

- a) Milyenek látjuk a törököket a regényben?
(Gondolatok Jumurdzsákra, a szultánra, Hasszánra, a karavánszerájban megismert Altin ágára, Veli bégre, Ali és Ahmed pasákra, Arszlán bégre stb.!)
Milyen jelzőket olvashatunk velük kapcsolatban a leggyakrabban?
- b) „A török nem ember, csak országpusztító fenevad. Gyermekszívvel is gyűlölte már őket”(I/13.)
Gergő így érez a törökök iránt, s így fogalmaz.
Mi erről a véleményed?
Rendezzetekek erről a kérdéstről vitát először padtársaddal.
A rövid vita előtt fogalmazzatok meg véleményeteket, gyűjtsetek össze érveket!
- c) A regényben a II. könyv elején van egy rokonszenves török szereplő.
Mi az ő rokonszenveségének a feltétele, „ára”?
Mi a véleménye a török, mi a magyar szokásokról, életmódról?
Mennyire vehető komolyan ez a szereplő, milyen hatást tesz rád?
- d) Vannak-e a regénynek egyértelműen ellenszenves magyar szereplői?
Sorolj föl néhányat! Írd nevük mellé, mi teszi őket ellenszenvesé!
- e) Szerintetek kik a regénynek azok a magyar szereplői, akiknek rokon- és ellenszenves tulajdonságaik egyaránt vannak?
Írjátok be őket s jellemző vonásaikat a táblázatba!

A SZEREPLŐ NEVE	ROKONSZENVES VONÁSOK	ELLENSZENVES VONÁSOK

MEGOLDÁSOK

- a) Jumurdzsák ördögien gonosz, Hasszán ostoba, Ali elbizakodott, a szultán rideg és ravasz, Altin aga iszákos, sokan pénzsóvárok. Sem Tulipán seregleírása, sem az isztambuli utazás során nem ismerkedünk meg egyetlen rokonszenves törökkel sem. Kivétel Szelim, a kisiú és a mamája. Esetleg még szájalmat érezhetünk Török Bálint Papagáj nevű török rabja iránt, aki hiába küzd a szabadságáért, s hogy viszontláthassa a fiát.
- b) Egy gyereknél teljesen érthető, ha fogalmazás közben általánosít. A fogalmazásmód nyilván nem is az övé. Ráadásul elcsalták, elrabolták barátnőjével és lovával együtt. Látta, hogy tartják a magyar rabokat. Édesanyját is most ölték meg a törökök.

Másfelől valaki a felnőttek közül idővel elmagyarázhatná neki, hogy a törökök is emberek, s hogy az ő vallásuk, világlátásuk szempontjából, amit tesznek, az nem gaztett. S azon is el lehetne gondolkoznia, hogy ki és miért engedte, illetve hívta be az országba a törököket.

c) Tulipán az egyetlen rokonszenves szereplő. De rokonszenveségének feltétele, hogy magyarrá és kereszténnyé lett. Rokonszenveségét iszákossága gyengíti. Mindenképpen inkább humoros, mint komolyan vehető figura. Szerepe a magyar életmód és szokások fölényének hirdetése a török életmóddal és szokásokkal szemben.

d) Móré László – aljas áruló; Fürjes – üres fejű, gyáva udvaronc (?). (Igaz, az elsőnél a magyar mivolt nem egyértelmű a könyv szerint, Fürjes meg elmosódott figura.) Úgy tűnik, egyneműen ellenszenves magyar szereplőket nemigen ismerünk meg.

e)

A SZEREPLŐ NEVE	ROKONSZENVES VONÁSOK	ELLENSZENVES VONÁSOK
az öreg Cecey	A harcban bátor és egyenes jellemű.	Fontos neki a rang, ezért Gergőnek adott szavát megszegi; politikai nézeteiben is elég ingatag; indulatos.
Hegedűs István	Eleinte jó katonának tűnik, gondolkodó ember.	Elárulja egri bajtársait.
Werbőczy István	Bölcs államférfi, aki nem önzésből dönt.	Budán 1541-ben a helyzet megítélésében téved. (Valójában sem az ő, sem Fráter György álláspontját nem érthetjük meg a regényből.)
Fráter (Martinuzzi) György	Bölcs államférfi, aki nem önzésből dönt.	Budán 1541-ben a helyzet megítélésében téved.
Sárközi, a cigány	Többször segít Gergőéknek, Hegedűsék leleplezésében is fontos szerepet játszik.	Gyáva és nagyon szereti a tarka ruhát és a lovakat.
Török Bálint	Bátor katona, a regény szerint bölcs államférfi, megtörhetetlen hazafi.	Az első rész utolsó fejezetében kissé kíméletlennek, kegyetlennek látszik török rabjával vívott házi párbajaiban.

9. lépés: 10. feladat

T/10.

83. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákokban tudatosuljon a regény előítéletes, sztereotípiákon alapuló etnikai szemlélete.
- Bár tompítja, elfedi e szemléletet, hogy a roma szereplők között rokonszenves is akad. Rokonszenvenessége azonban afféle felülről nézett, megengedő, jótékonykodó rokonszenvenesség.

Kiemelt készségek, képességek: kritikai gondolkodás, etnikai sztereotípiák felismerése, a komikum forrásának és az adott helyen (az alakformálásban) való szerepének azonosítása, tudatosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, majd közös megbeszélés

Módszerek, eljárások: szövegkeresés, beszédjellemezők vizsgálata, az adott szempontból összetartozó cselekménymozzanatok és szereplők párhuzamba állítása, összekapcsolása, mérlegelés, ítéletalkotás

Eszközök: a regény

10. A regény cigányokról alkotott képe

- Elsősorban melyik szereplő alapján alkotunk képet a cigányokról?
Hol, hányszor (mely nagy részekben) jelenik meg a regényben?
- Ezt a szereplőt elsősorban a beszédmódjával jellemzi az elbeszélő.
Idézz néhány szót, sort tőle az I. rész 4. és 10. fejezetéből!
Milyen hatást kelt ez a beszédmód és hogyan befolyásolja a figuráról alkotott képünket?
Tényleg így beszélnek-e a cigányok, a romák?
Te mit szólnál, ha beszédmododon, esetleg beszédhibádon nevetnének osztálytársaid?
- A III. részben milyen szerepet tölt be ez a regényalak?
- Az ostrom során hogyan viselkedik? (Lásd ehhez a IV/6. részt és az V/23. utolsó bekezdéseit!)
Viselkedése milyen hatást kelt?
- Vannak-e a regénynek jó szándékú, de nála komolyabb cigány (roma) szereplői?
Kik azok és hol találkozunk velük?
- Van-e a regénynek egyértelműen negatív cigány szereplője?
Melyik részekben találkozunk vele?
Milyen két ellenszenves tett fűződik a nevéhez?

- g) Van-e olyan tette, olyan mondata ennek a szereplőnek, amely árnyalja figuráját? (III/8.)
Mi vesz vissza később szavainak értékéből ugyanebben a fejezetben, néhány lappal később?
- h) Mi a véleményed a regénynek a cigányokról alkotott képéről?
Mennyire előítéletes ez a kép?
Rendezztek a kérdéstről vitát!

MEGOLDÁSOK

- a) Elsősorban Sárközi alapján, aki szabadított rabként szerepel az első, törökországi útikalauzként a harmadik és egri várvédőként a regény negyedik és ötödik nagy részében. Talán ő a legjellegzetesebb és legtöbbet szereplő mellékszereplő.
- b) Pl. „– Nagyságos Gyamarzsák úr, csókolom a kezsit-lábát, hadd pikulázzak egyet a tisztelt vendégség emérére!”, „Na Gyamarzsák – mondta az orra alá piszkálva a dárdával –, hogy vagy bibas terek?”
Sárközi beszéde nevetséges, komikus hatást kelt. Ez a beszédmód pontatlan karikatúra. Ízléstelen és bántó dolog valakinek a beszédmódján tréfálkozni. Ugyanakkor persze nem szabad farizeus módon letagadni, hogy ez a „stílusparódia”, „nyelvaródia” mókás – csak éppen olcsó moka.
- c) Vajdája megbízásából – és Gergő iránti szeretetből Török Bálint iránti hálából – Isztambulba vezeti a Török Bálint kiszabadítására készülő fiatalokat.
- d) Egyfelől gyáva: mulatságosan szó szerint értelmezve az esküt nem akar a kitörésben részt venni, halálosan megijed az ágyúszótól, a közelharcban nem vesz részt, ő az egyetlen, aki a védők közül nem sebesül meg. Másfelől részt vesz a cserépbombák készítésében és fontos szerepet játszik az áruló Hegedűsék leleplezésében. Tehát egyfelől most is komikus alak, másfelől – épp a Hegedűssel való szembeállításban – jó hazafinak bizonyul.
- e) Igen, a vajda és főleg leánya, Cserhán, akikkel a III. nagy részben, a törökországi úton találkozunk (III/7.–III/13.).
- f) Móré László, az első és a harmadik nagy részben találkozunk vele. Mindkétszer áruló lesz saját bőrének mentése végett. Az I. részben szabadulása érdekében a török katonákat Cecey faluja ellen irányítja, a III. részben – néhány meglepő, bátor otthoni ellenállására vonatkozó mondat után – muzulmán vallásra tér át, azaz a regény értékrendszere szerint elárulja vallását és nemzetét. (Sárközivel mintegy ellentétet alkot alakja.)
- g) Azt mondja, hogy egy ideig – míg a magyar urak és várak behódoltak 1541 után – egyedül ő állt ellen győzelmesen a török megszállásnak. A válasz második felét lásd az f) válasz második felében.

REFLEKTÁLÁS

10. lépés: 11. feladat

T/11.

85. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy a diákok mérleget készítsenek maguknak a modul elvégzése során megszerzett tudásról, annak személyes fontosságáról, a felvetődött és továbbgondolásra érdemes kérdésekről, problémákról.

Kiemelt készségek, képességek: metakogníció, problémaérzékenység

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: kilépőkártya

Az **ELŐÍTÉLET** olyan részleges tapasztalaton vagy hallomáson, közvélekedésen alapuló vélemény, viszonyulás, amelyet egy jelenséggel, emberrel, embercsoporttal kapcsolatosan a jelenség, az adott ember vagy embercsoport megítélésében valaki anélkül alkalmaz, hogy magát a jelenséget vagy az egyént, a csoportot a maga valóságában mérlegelné.

Az előítéletes gondolkodás az előítéletet létrehozó körülményeket és okokat általában nem mérlegeli, vagy éppen az előzetes ítélet alátámasztásának érdekében renndezi össze. (Például erős előítélet, hogy a cigányok közt sok a bűnöző, hogy a romák hajlamosak a bűnözésre. Ez az előítélet legalább két dologgal nem vet számot. Az egyik az, hogy az azonosan szegény cigány és nem cigány csoportok között egyforma a bűnözési arány, azaz a bűnözés [a bűnözésnek a romákkal összekapcsolódó fajtáj] szegénység és nem etnikum, nem származás kérdése. Másfelől ez az előítélet azzal sem vet számot, hogy a szegénységbe a cigányok érintett része a történelem során hagyományos foglalkozásaik felszámolódása révén süllyedt.)

Irodalmi művek alkotásában és befogadásában óhatatlanul működnek az előítéletek, a kérdés csak az, hogy a szerző az előítéleteket hogyan kezeli: csupán építkezik belőlük, megerősíti őket vagy megkérdőjelezésük érdekében is tesz művészi lépéseket.

A nagy műalkotások gyakran egyszerre idézik fel és kérdőjelezik meg a műalkotásokkal és emberi jelenségekkel kapcsolatos előzetes elvárásokat és előítéleteket.

11. A kilépőkártya lehetővé teszi, hogy leírjátok a modullal kapcsolatos észrevételeiteket.

KILÉPŐKÁRTYA

1. Mi volt számodra ebben a modulban a két legfontosabb új ismeret, új gondolat?
2. Milyen két-három motívum alkalmazása, ismétlődése a legérdekesebb szerinted a regényben?
3. Tegyé fel egy-két számodra fontos, a modullal kapcsolatos, eddig megválaszolatlan kérdést!
4. Fogalmazd meg a tanultakkal vagy magával a regénnyel kapcsolatos észrevételeidet!

5. TÖRTÉNETMONDÁS ELTÉRŐ SZEREPLŐK KÖZÉPPONTBA HELYEZÉSÉVEL

NYELVI ISMÉTLÉS: IGEIDŐK, IGE MÓDOK, EGYEZTETÉS

3 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Néhány műsortípus és szövegtípus

T/1.

86. oldal

kb. 10–15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok az *Egri csillagok* versenyfilmjének megtekintése előtt előhívják a híradóról és a reklámokról birtokolt mediabefogadói tapasztalatuk egy részét. Ezzel mintegy ráhangoljuk őket a regénynépszerűsítő film beszédmódjának tudatos megfigyelésére.
- Az órát megelőző magyarórán kérjük meg a tanulókat, hogy nézzék meg az egyik tévéhíradónak legalább tízpercnyi részletét!

Kiemelt készségek, képességek: emlékezet, osztályozási (kategorizálási) képesség, vizuális (tévénézői) tapasztalatok verbalizálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd osztályszintű megbeszélés

Módszerek, eljárások: listakészítés, példagyűjtés, fogalomtisztázás

Eszközök

Amennyiben nem sikerült a diákoknak otthon híradórészletet megnézniük, a feladat kiadása után tekintsünk meg velük egy több szövegtípust (hírolvasásrészlet, telefoninterjú, interjú, tudósításrészlet) tartalmazó hírműsorrészletet vagy egyveleget. Ez esetben szükség van képmagnóra vagy DVD-lejátszóra s egy ötperces, előre fölvelt szemléltetőanyagra.

1. Néhány jellegzetes televíziós műsortípus, műfaj jellemzői

Beszéld meg pároddal az alábbi kérdéseket, majd írd le válaszaitokat!

- a) Milyen helyszínek szabályos váltogatása jellemzi a tévéhíradót?
- b) Ki biztosítja a híradóműsor egységét, folytonosságát?
- c) Milyen bejátszástípusok fordulnak elő leggyakrabban a híradóban?
A csoportosításnál gondoljatok egyfelől a bejátszások hosszára, a kép és a hang viszonyára, másfelől a megszólalók kilétére és szerepére!

- d) Mi kerülhet be a híradóba? Szerintetek minek van „hírértéke”?
- e) Mi jellemzi nyelvi szempontból a legtöbb reklámot?
Nyelvileg mire törekszenek a reklámok? Ha tudtok, hozzatok rá példát is!
- f) Idézzetek fel emlékezetből egy turisztikai (utazási) reklámot!
Minek célszerű benne lennie? Mi keltheti fel a néző figyelmét?
- g) Mi minden teszi áthidalhatatlanná egy híradó és az *Egri csillagok* közötti távolságot? Hogyan kezeli a történeteket a regény, hogyan a híradó?
- h) Milyen ok vezethette a kisfilm készítőit, hogy a regény versenyfilmjében mégis leginkább a televíziós hírműsorok fogásaiból, szövegtípusaiból merítsenek?
Van-e valami közös egy hírműsorban és az *Egri csillagok*ban?

MEGOLDÁSOK

- a) A hírolvasó-stúdió és a bejátszások (felidézett események) helyszínei váltakoznak.
- b) A bemondó(k), a hírolvasó(k).
- c) Pl. telefoninterjú: ilyenkor a megszólaltatott alany (az esemény szereplője vagy a helyszínről tudósító munkatárs) fényképét látjuk és hangját halljuk. Olyan bejátszás, ahol a tudósítás helyszínéről az eredeti szereplők szavaiból hallunk egy keveset („hangharapás”, hangízeltő), majd miközben őket látjuk, a bemondó foglalja össze gondolataikat. Interjú (pl. szakértői interjú): ilyenkor a riporter megszólaltat valakit. Helyszíni tudósítás: ilyenkor képes-hangos összefoglalót kapunk az eseményekről a kiküldött tudósítótól, aki a résztvevőket, érdekelteket is megszólaltatja a beszámoló tárgyát képező eseményről. (Itt esetleg érdemes megvilágítani, hogy a tudósításnak rövid interjúk is képezhetik a részét, de a két fogalom mégsem cserélendő fel. Az igazi interjúban pedig nem egy esemény, hanem egy személy áll a középpontban, aki akár több kérdésről is kifejezheti véleményét.)
- d) Nagyon nyersen és kiélezve azt szokták mondani, hogy hír az, ami rossz, aktuális és hírességekkel kapcsolatos. Bizonyos, hogy a negatív dolgoknak (rossz híreknek), illetve a híres személyeket érintő információknak és a friss eseményeknek előnye van a pozitívumokkal, az átlagemberekkel történő és a nem friss, illetve nem gyors lefutású eseményekkel szemben. Persze a diákok szavaiból az is kiderülhet, hogy a hírességgel kapcsolatos pozitívum is hír lehet, és az utca embere is bekerülhet a híradóba, ha elég szélsőséges esemény történik vele. Természetesen itt csak a kérdésen való elgondolkodásra, némi gondolatébresztésre, s nem valami komoly tömegkommunikáció-elméleti eszme-futtatásra számítsunk.
- e) Könnyen megjegyezhető, bevésődő mondatokra, úgynevezett szlogenekre törekszenek a reklámok.
- f) A válasz első fele egyéni. Második felében azt várhatjuk, hogy a turisztikai reklám a hely természeti szépségeit, kulturális nevezetességeit, hajdani híres lakóit, jó ételeit és italait, a pihenést vagy az utazóra váró kellemes izgalmakat sorolhatja föl, mutathatja be villanásszerű képekben.

g) A távolság áthidalhatatlan, hisz a híradó mindig a jelenről, az *Egri csillagok* pedig a múltról szól. A híradó nagy sebességgel sok apró, össze nem függő eseményt foglal össze, míg a regény szép komótosan fejti ki sokféle ágazó, mégis összefüggő cselekményét.

h) Talán az adta az ötletet, hogy elvileg a történelmi regény és a híradó is politikai eseményekről tudósít. Mindkettő krónika, azaz az időben zajló fontos események rögzítése. Tinódi Lantos Sebestyén az egri várvédelem, illetve a török várostromok „híradója”. Másrészt talán éppen az összebékíthetetlen összebékítése, az áthidalhatatlan távolság áthidalása volt Háy Jánosék (a forgatókönyvíró) célja. Erre vall a versenyfilm egyik kezdőmondata: [Sebestyén Márta] *„Elhátározta, hogy megküzd az elektronikus média ármánykodásaival, a bulvármagazinok pletykaéhségével és a nemzeti közönnyel. Márta nem futamodott meg: nekiment a kornak. Ahogyan az egri vitézek a töröknek.”*

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Médiaműfajok az *Egri csillagok* népszerűsítő filmjében

T/2.

87. oldal

25+20 PERC

25 perc a film megtekintése és közben a táblázatba való jegyzetelés, 10-10 perc a táblázat közös (csoportos) kiegészítése és az osztályszintű megbeszélés

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok felismerjék, hogy a jelenbe való átemelés, a népszerűsítés érdekében milyen műfaji és szövegformálási modernizációkat, átalakításokat végzett el a 25 perces „filmesszé” stábja.
- Cél a műfaji sajátosságok és az ezekhez kapcsolódó képi, filmnyelvi és nyelvi jellegzetességek felismerése, megbeszélése.
- A véleménynyilvánítást, ízlésítéletet kérő fakultatív rész, az f) feladat házi feladat vagy nagyon gyors csoportok esetében órazáró beszélgetés megalapozása lehet. Ha házi feladat, akkor megbeszélésére a következő óra elején biztosítsunk tíz percet.

Kiemelt készségek, képességek: médiafogyasztói tapasztalatok tudatosítása, az elektronikus média néhány nyelvi és műfaji konvenciójának tudatosítása; szövegtranszformációk érzékelése; közegkülönbségek érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd csoportmunka négy-öt fős heterogén csoportokban

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

Eszközök: a Nagy Könyv megfelelő DVD-je, DVD-lejátszó és projektor, illetve szemponttábla

2. Az elektronikus tömegkultúra műfajai az *Egri csillagok* népszerűsítő filmjében

A film számos mai televíziós műfajt (illetve műfajparódiát) alkalmaz az Egri csillagok bemutatásában. Néhol a népszerű kultúra, a „tömegkultúra” nem televíziós műfajaiból is merít.

- Miközben nézed a filmet, kezd el a táblázat kitöltését!
- A versenyfilm megtekintése után a csoport közösen egészítse ki az alábbi táblázatot!
- Keressetek példát a filmből a táblázatban megadott műfajokra, szövegtípusokra!
Egy nyelvi vagy képi-nyelvi-zenei (multimediális) szövegtípus akár többször is előfordulhat. Ez esetben többször is jelezzétek!
- A harmadik oszlopba írjátok a műfajok, szövegtípusok mellé itt megjelenő jellemzőiket, a látvány, a hangzás vagy a nyelv emlékezetes jellemzőit!
Pl. feliratokat a képernyőn, a képi beállítást (közeli, arcot mutató vagy távoli, azaz a stúdió egészét mutató); a jellegzetes televíziós szerepeket, zenei jeleket, a háttérret.

AZ ELEKTRONIKUS TÖMEGKULTÚRA MŰSORTÍPUSAI, SZÖVEGTÍPUSAI	A VERSENYFILM RÉSZLETE, AMELY AZ ADOTT MŰFAJI MINTÁT VAGY KONKRÉT MŰVET KÖVETI, IDÉZI	A KÉPI, HANGZÓ VAGY NYELVI SAJÁTOSSÁGOK, AMELYEK ALAPJÁN A MINTA, AZ ELŐKÉP BEUGROTT (FELIRATOK, ÖLTÖZÉK STB.)
Portréfilm		
Egy híres nagyjátékfilm kezdete, bevezetője		
Telefoninterjú turisztikai reklámklip és helyszíni tudósítás		
A híradó: a hírolvasó stúdió a bemondóval		
Helyszíni tudósítás (esetleg interjúval)		
Hír		
Dalbetét (reppelés)		
Ismeretterjesztő film		
Felhívás		
Reklám		
Szakértői interjú		
Egyéb		

- A film alaposabb vizsgálata után fogalmazd meg véleményedet a látottakról!
Írd le, hogy mi tetszett a filmben, mi nem!

TETSZETT	NEM TETSZETT

MEGOLDÁSOK

AZ ELEKTRONIKUS TÖMEGKULTÚRA MŰSORTÍPUSAI, SZÖVEGTÍPUSAI	A VERSENYFILM RÉSZLETE, AMELY AZ ADOTT MŰFAJI MINTÁT VAGY KONKRÉT MŰVET KÖVETI, IDÉZI	A KÉPI, HANGZÓ VAGY NYELVI SAJÁTOSSÁGOK, AMELYEK ALAPJÁN A MINTA, AZ ELŐKÉP BEUGROTT (ÖLTÖZÉK, HÁTTÉR STB.)
Portréfilm	A bevezető képek Sebestyén Mártáról	Narrátorszöveg és képek „a világsztárok szokványos életéből”. Egymásra vetített képek.
Egy híres nagyjátékfilm kezdete, bevezetője	A <i>Csillagok háborúja</i> sorozat filmjeinek „történeti bevezetője”	Halljuk a sorozat kísérezőnéjét, a történelemismertető narrátorszöveg pedig úgy fut fölfele a csillagos égen, ahogy a <i>Csillagok háborújában</i> . Kifejezések áthallása („birodalom”, „csillagok”).
Telefoninterjú, turisztikai reklámklip és helyszíni tudósítás	Dobó István telefoninterjúja és reklámbeszéde. Három műfaj is keveredik parodisztikusan: a telefoninterjú, az utazási reklámklip és a helyszíni tudósítás.	„Last minute túlélőtúrát tervezünk...”, „Vadregényes kilátás a Szépasszonyvölgyre.” A képernyőn látható egy mobiltelefon ikonja, valamint feliratként Dobó neve, „beosztása” és a tudósítás helyszíne (Eger).
A híradó: a hírolvasó stúdió a bemondóval	Először Dobó telefoninterjúja után kékes háttér előtt a bemondó ismerteti Dobó felhívásának csekély eredményét. Később: Ármányi Péter divatbemutatójáról.	A hajdani híradó jellegzetes szignálja. A kamera távoliból közelít S. N. hírolvasóra, akire csak fokozatosan esik a fény. (Jellegzetes híradóindítás). Öltözéke a bemondónőhöz illő szolid kiskosztüm.
Helyszíni tudósítás (esetleg interjúval)	Pl. a film második képsorában Sebestyén Nóra közli velünk, hogy a háború helyszíni tudósítója Gárdonyi Géza. Ármányi Péter (Jumurdzsák) divatbemutatójáról.	Eközben ő maga szerepel helyszíni tudósítóként: háta mögött az egri várfal. Ármányi neve feliratozva. Az interjú váltakozik a divatbemutatóról készített tudósítás képeivel. A riporter jellegzetes riporter fordulatai: pl. látszólag hibát keres, ellentmond a riportalanynak.

Hír	A törökellenességről és Jumurdsák gyűűjének elrablásáról. Ármányi Péter divatbemutatója.	A hírolvasó stúdió átalakul: fáklya világít benne, és a mikrofont ágyúgolyók tartják. A bemondó szövegét „törökös” képek illusztrálják.
Dalbetét (reppelés)	Tinódi Lantos Sebestyén és sztárvendége énekel.	A várfal tövében fáklyák megvilágításában S. N. és a Vujicsics zenekar énekel. A krónikás ének néhol rap-be vált.
Ismeretterjesztő film	Gárdonyi Gézáról.	A műsorvezetőt felülről látjuk Gárdonyi kertjében hintázva. Ezt jellegzetes írói tárgyak képei követik a Gárdonyi-házból. Közben a narrátor az íróról és a regényéről beszél.
Felhívás	Az Ifjúságvédelmi Minisztérium közleménye.	„Egy Jumurdsák nevű, félszemű pedofil férfi...”, „Kérjük a szülőket...”
Reklám	Az Egri csillagok parodisztikus reklámja egy hajléktalantól.	Reklámszöveg: „Egri csillagok a hagyományos minőség” – mondja egy hajléktalan a metró földjén ücsörögve. Látvány és szöveg erős kontrasztja.
Szakértői interjú	Dr. Török-Vészy Annamária feminista szurokszakértővel.	Jellemző a riporter tiszteletudó, a szakértő tudálékos beszédmódja. (Mindkét szerepet S. N. játssza.) Háttér: előbb egy törökfürdő, később Székely Bertalan híres festménye a harcoló egri nőkről.
Egyéb (pl. játékfilmszerű részlet Vicus és Gergő elrablásáról reklámszöveg-betétekkel. Tévémese: S. N. felolvas az <i>Egri csillagokból</i> .)		

3. lépés: 3. feladat

Szóbeli szövegalkotás beszélgetőkörökben

T/3.

89. oldal

45 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok a regény cselekményének különböző részeit különböző címzetteknek (befogadóknak) változatos kommunikációs helyzetekben, játékos formában előadják.
- Mivel itt kreatív szövegalkotási feladatokról van szó, a szövegalkotás „szervezeti-szervezési lépéseit” és időkereteit a diákoknak adott instrukciók tartalmazzák.
- A tanár feladata a feladatok elmagyarázása, az akadályok elhárítása, a feladatmegoldás gördülékenységének és önállóságának biztosítása – az esetleges munkaszervezési konfliktusok kezelése, illetve tanácsadás a konfliktuskezeléshez. (Persze a névkártyákat a tanárnak kell biztosítani és húzatnia.)

Kiemelt készségek, képességek: Szóbeli – narratív – szövegalkotás megadott témáról a befogadó, a kommunikációs helyzet és az időkeretek figyelembevételével. Az együttműködő-biztató, visszajelző hallgatói szerep gyakorlása.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka heterogén csoportokban

Módszerek, eljárások: kreatív szövegalkotás (élőszóban)

Eszközök: szerep- és számkártyák

3. Beszélgetőkörök (45 perc)

(1) 2 perc

- Alkossatok hatfős beszélgetőköröket!
- Kártyahúzással sorsoljátok ki saját körötökben a következő szerepeket:
Gergő – Fűrjes, Vicus – Izabella királynő, Balogné – Cserhán, Dobó – Sárközi, Jumurdzsák – Török Bálint, Ahmed pasa – Hegedűs szerepét!
(Minden kártya egyik oldalán szerepel az előbbi névpár.)
- Mindenki a megadott két mesélői/hallgatói szerepet köteles betölteni.
(A két mesélői szerep közül lesz alkalom választani, a hallgatói szerep adott.
Emellett bizonyos hallgatói szerepeket – pl. Török Jancsi, Mekksey, Ali pasa, Maylád István, Szalkay Balázs – alkalmilag kell majd elvállalni.)

(2) 5 perc

- A húzás után a csoport minden tagja válasszon egyet az alábbi lista beszédtemái, elmesélendői közül. Ehhez választhatok a névkártyáton lévő két alak szerepe közül. Vigyázat! Nem biztos,

hogy mindig a rokonszenvesebb szereplő mesélői feladata a hálásabb. (Csakis húzott nevetek alapján választhattok, és csakis elbeszélői szerepet!)

- b) Miután minden játékos választott szerepet és témát, húzzatok sorszámot, amely meghatározza a beszélgetések lebonyolításának sorrendjét.
- c) A beszélgetéslistát emlékeztetőül írjátok be a témaajánlat utáni napirend-táblázatba!
- d) A listába írjátok be a kihúzott hallgatói szerepeket, és azt is, hogy az előre ki nem húzott hallgatói szerepeket ki vállalja közületek!

TÉMÁK, ELBESZÉLŐK, HALLGATÓK

- a) Török Bálint udvarában a 14 éves Gergő mesélje el a 12 éves Török Jancsinak:
 - hogyan is rabolták el őket Vicussal, amikor hétéves volt,
 - mit látott a rabkaravánban,
 - hogyan szökött meg,
 - hogyan védte meg Dobó és Cecey Keresztesfalvát,
 - hogyan kapott kardot Dobótól,
 - hogyan és miért került Gábor pappal Szigetvárra!
- b) Török Bálint mesélje el Maylád Istvánnak: miképp s miért került Buda a török kezére, ő pedig a Jedikulába!
- c) Fűrjes mesélje el Ceceynek: miért érez engesztelhetetlen gyűlöletet Gergely iránt!
- d) Jumurdzsák beszélje el apjának szerencsétlenségei történetét és az amulettje utáni hajszát azután, hogy elrabolta Bornemissza Jancsit Sopronból!
- e) Gergely mesélje el Mekkseynek az ostrom egy szünetében mindazt, amit Jumurdzsákról és az amuletről tud. (Akkor tekintsen vissza Jumurdzsákkal való találkozásaira, amikor megkapta Jancsika kardját, és erős a gyanú benne, hogy családjá még sincs a biztonságos Sopronban.)
- f) Az Egerben „harcoló” Sárközi mesélje el egy várbéli asszonynak, aki rajong Bornemissza hadnagyért, találkozásait a fiatal hadnaggal!
- g) Gergely mesélje el Zoltaynak az ostrom egyik szünetében Sárközivel való találkozásait, közös élményeiket!
- h) Éva mesélje el az egri várban (szobafogsága során) szerelme és házassága történetét Baloghnének! A történetbe foglalja bele azt is, hogy miért és hogyan jött férje után ide, Egerbe!
- i) Baloghné mesélje el Vica és Gergely szerelmének és Vica ideutazásának hiteles történetét egy titoktartó egri asszonyságnak!
- j) Dobó István mesélje el Évának Gergely várbéli vitézségének és találmányainak történetét!
- k) Dobó István a győzelem után foglalja össze a várvédelem legfontosabb tényezőit és fordulóit Szalkay Balázsnak, a szarvasi vár urának!

- l) Bornemissza Gergely a győzelmet követően s azután, hogy ő lett Eger kapitánya, mesélje el egy Sebők diák nyomdokába szegődő apródnak Dobó tetteit, kapitányi tevékenységét!
- m) Cserhán mesélje el a vajdának, hogy „olasz zenésztársaival” hogyan próbálták meg kiszabadítani Török Bálint urat!
- n) Izabella királynő mesélje el egy hűséges udvarhölgyének, hogy milyenek látta szökött udvarhölgyét, Cecey Évát! (Mikor s miért vette magához, miért akarta Fürjeshez hozzáadni, s hogyan szökött el tőle Éva?)
- o) Cecey Éva mesélje el Cserhánnak Sztambulban, hogy hogyan lett János Zsigmond dajkája, Izabella udvarhölgye, majd hogyan csatlakozott Gergelyékhez!
- p) Ahmed pasa a vereség után szemébe vágja Ali pasának a magyarok alábecsülését és az ostrom során elkövetett hibákat.

A BESZÉLGETÉSEK SORRENDJE

	ELBESZÉLŐ	HALLGATÓ	A TÉMA RÖVID MEGJELÖLÉSE
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

- (3) 3-5 perc
Mind a hat beszélgetés elbeszélője gondolja át mondanivalóját, s készítsen vezérszavakból álló önmélekeztető vázlatot!
- (4) 6x5 perc
Az előre rögzített sorrendben hangozzék el az öt elbeszélés, illetve beszélgetés!
A hallgató adjon rövid nyelvi és nem nyelvi visszajelzéseket (pl. bólogatás); egy-egy rövid kérdést, megjegyzést beszúrhat, de nem veheti át tartósan a beszélő szerepét.
Segítségét persze nyújthat, és nyújtson is!

4. lépés: 4–6. feladat

Beszédből írás

T/4.

91. oldal

Házi feladat

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a diákok a szóbeli szövegekből írásbeli szövegeket hozzanak létre – más nézőpontból, mint amit már kipróbáltak.
- Tehát egyszerre kérünk tőlük közegváltást, nézőpontváltást és legalábbis részleges műfajváltást.

Kiemelt készségek, képességek: írásbeli szövegalkotás nézőpontváltással; vázlatírás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: írásfolyamat

4. Beszédből írás

- a) Az órán csoportodban elhangzott beszélgetések egyikéből otthon alkoss vázlatot, majd körülbelül egyoldalas csiszolandó nyersfogalmazványt, pizskozatot!
- b) Próbálj az órán eljátszott szerepedből kilépni:
 - (1) Ha mégis a saját elbeszéléseidet akarod megírni, akkor más szereplő szájába adva formáld egyes szám harmadik személyűvé a szöveget!
 - (2) Ha eredetileg valaki más történetét vázoltad, akkor most helyezkedj annak a nézőpontjába, és mesélj egyes szám első személyben! Figyelj az igeidőkre, a személy és a szám következetes alkalmazására!
- c) A szöveg műfaja legyen *levél*, *emlékirat*, az uralkodónak szóló *hivatalos jelentés* vagy *kémjelentés*.

Például:

- Cecey Éva Baloghnének vagy Fürjes Ceceynek magánlevelet írhatna.
- Dobóval és az ostrommal kapcsolatos szövegekből a király számára jelentést, esetleg a törökök számára kémjelentést lehetne írni.
- Jumurdzsák egyes beszámolóiból egy török rosszakarója írhatna kémjelentést a szultánnak vagy éppen Jumurdzsák ellenérdekelt testvéreinek.
- Valaki megírhatná Ali vagy Ahmed pasa rövid jelentését a szultánnak az ostrom történetéről. Stb.

T/5.

92. oldal

45 PERC

Tanári instrukciók

- Tekintsék át a diákok az otthon elkészített piszkozatokat a feladat kérdései-szempontjai alapján az óra első 20 percében. A kérdések segítenek a fogalmazás nyelvi megformáltságának átgondolásában.
- Az óra hátralévő részében készítsék el a gyerekek a javított változatot pártársuk vagy csoporttársuk véleménye alapján.

Kiemelt készségek, képességek: szövegkorrekció

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, majd egyéni

Módszerek, eljárások: írásfolyamat

5. A végleges szövegváltozat, tisztázat elkészítése előtt gondold át az alábbiakat!

Tekintsd át a piszkozatodat mondatról mondatra az alábbi kérdések alapján!

Ha könnyebb megjegyezni a változtatásokhoz szükséges lépéseket, írd rövid megjegyzéseket a kérdések után!

- Történeted elbeszélője milyen számban és személyben mesél?
Milyen ettől a szöveg hatása?
- Ellenőrizd, hogy minden mondatban egyezik-e az alanyi és az állítmányi rész, illetve a tárgyi rész az állítmányival!
- Történeted elbeszélője milyen igeidőt (igeidőket) használ?
Miért ezt/ezeket választottad? Milyen hatása van ennek?
- Ellenőrizd, hogy következetesen használtad-e az igeidőket!
- Milyen igemód dominál a szövegben? Miért?
- Milyen módú igealakok szerepelnek még a szövegedben? Mi ezeknek a funkciója?
- Húzd alá a jelzői és a határozói módosítókat a szövegedben! Melyik milyen hatást kelt?
- Ha találsz a szövegedben olyan módosítót, amely nem illik bele, húzd ki vagy cseréld le egy odaillőre!
- Írd le a fogalmazásod végső változatát!

Elhagyható feladat

T/6. 94. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók: A feladat választható; a szerepe az, hogy a tanulóknak tudatosuljon, milyen minőségi változást jelent a nyelvi megformálás ellenőrzése.

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

6. Olvasd el újra a piszkozatodat és a kész szöveget!

Fogalmazd meg két mondatban a kettő közötti különbséget!

6. lépés: 7. feladat

T/7. 94. oldal
45 PERC

Jelenetkészítés, jelenetbemutató

(kb. 15 perc csoportban, majd csoportonként 5-6 perc a bemutatásra)

Tanári instrukciók

- A feladat célja jól ismert jelenetek, illetve események és attitűdök dramatizálása.
- Fontos, hogy tudatosítsuk a tanulókkal, hogy a regény eseményeihez tartaniuk kell magukat, de nem a szöveg megtanulása, hanem annak improvizatív felidézése a feladat.
- Súlyunk a gyerekeknek, hogy a három-hat csoport ne ugyanazt a jelenetet adja elő, illetve csak akkor hagyjunk átfedést, ha jelentős koncepcionális különbség várható az előadások között.
- Feltétlenül szükséges pártatlan diákzsűrit is választanunk, amely az előadásokat értékeli, s átadja az első díjat. (Mivel a jelenetek egy része nem követel hat szereplőt, ezért célszerű a három különböző csoport szerep nélkül maradt tagjaiból felkérni a zsűrit. A zsűrit lássuk el értékelési szempontokkal vagy kérjük meg, hogy amíg a többiek az előadásra készülnek, addig ők a szempontsört dolgozzák ki.)

Kiemelt készségek, képességek: kooperációs készség, előadókészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: 4-6 fős heterogén csoportokban

Módszerek, eljárások: drámajáték, etűdépítés

Eszközök: minden, ami az osztályban díszletként, jelmezként mozgatható; pontozótábla

7. Jelenetkészítés és -bemutató

- a) Alakuljon a 3. feladatban létrejött beszélgetőkör színjátszó körre!
- b) Szabad, de nem kell ragaszkodnotok a kihúzott szerepeitekhez!
- c) Válasszatok egy érdekes jelenetet a regényből!
- d) Osszátok ki a szerepeket, és 10 perc alatt készüljétek fel a jelenet előadására!
- e) Adjátok elő a jelenetet az osztály egésze előtt öt-hat percben!
- f) Csak példaképpen néhány jelenettéma:
 - Jumurdzsák Sopronban
 - Hegedűs, az áruló és Gergely vitája
 - Az a jelenet, amikor a törökök felfedezik az Eger vára előtti táborban, hogy a sátor, a kerek kő alatt alagút nyílik
 - Cecey és Vicus képzeletbeli vitája az esküvő előtt – Ceceyné részvételével

REFLEKTÁLÁS

7. lépés: 8–9. feladat

Rajzok és szövegek

T/8.

96. oldal

35 PERC

Kb. 3-5 perc egyéni munka, majd 3-5 perc pármunka (nehézség esetén a csoporttal való konzultáció után) + 10-15 perc a tabló anyagának kiválasztására és összeállítására, 10 perc a közzétett tablók, posztterek megtekintésére

Tanári instrukciók

- A feladat célja jól ismert jelenetek, illetve szövegrészek rajzokkal való összepárosítása, időrendi sorrend helyreállítása, hiányzó mozzanatok pótlása.
- Az illusztrációk és a szövegek kapcsolatára irányuló feladatok homogén csoportokban végzendők – egymással párhuzamosan. A csoport itt elsősorban differenciálási szempontból értendő, munkaszervezési szempontból az egyéni és a pármunka dominál, a csoport csak mint tanácsadó (konzultációs) háttér és mint a közzététel döntnöke és végrehajtója szerepel, azaz elég, ha az óra utolsó 10-15 percében kerülnek össze az egy csoportba tartozó gyerekek.
- Addig – konzultáció szükségessége esetén, a második fázisban – tegyük lehetővé, hogy a pár egyik tagja átmelessen egy hasonló feladatot végző párhoz.
- A feladatok nem azonos időt igénylenek, ezért a rövidebbek szövegértési feladattal is kiegészíthetők.

- Mivel ezek az illusztrációkkal végzett feladatok viszonylag egyszerűek, a modulok (2., 3., 4. vagy 5.) ráhangolódási feladatainak színesítéseképpen, illetve alternatívájaképpen is végezhető. Helyük tehát nem kötött!

Kiemelt készségek, képességek: vizuális és verbális szövegek információinak összekapcsolása, logikai és időrendi kapcsolatok felfedezése

Célcsoport – differenciálás

- A) vizuális és verbális információk azonosításában gyengébb képességű gyerekek
- B) az időrendben bizonytalanul tájékozódók, illetve a lényegre törő, tömör megfogalmazásban nem erős gyerekek
- C) ügyes rajzolók
- D) olyan tanulók, akik a kommunikációs helyzethez illő mondatok, szavak megtalálásában nem jeleskednek

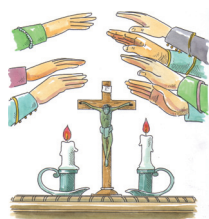
Munkaformák: egyéni munka, majd pármunka, majd csoportmunka 4-6 fős homogén csoportokban

Módszerek, eljárások: kép és szöveg társítása, címadás, időbeli sorrendiség megállapítása

Eszközök: illusztrációk, csomagolópapír a tablóhoz, színes filcek

8. Képek és szövegek egymást keresik

- A) Kösd össze a bal oldalon található rajzokat a megfelelő jobb oldali idézettel!

„Egy tavaszi napon két ősz ember üldögélt a Jedikula kertjében a padon. Mind a kettőnek könnyűfajta bilincs kígyózta körül a lábát.” – Török Bálint és Maylád a Jedikulában (III. rész/2.)

„Siralmát éneklek most Magyarországnak: / Vérrel ázott földjét mohácsi csatának” – Tinódi Sebestyén énekel Török Bálint udvarában (II. rész/9.)

Dobó beszéde („Inkább kevés oroszlán, mint sok nyúl!”) – Az eskü („A teremben mindenki a feszület felé nyújtotta a kezét.”) (IV. rész/4.)

„– Az az úr – mondotta a pap –, az a medvefejes.” – Lovagi torna Török Bálint és egy török között (I. rész/17.)

Jumurdzsák csereajánlata Gergelynek, amelyet Dobó is hall – „Add ide a gyűrűmet. Odaadom a gyermekedet. Felelj nekem, Bornemissza Gergely!” (IV. rész/12.)

„A patakban két gyermek fürdik...” (I. rész/1.) – A „galamb-kövér”, „tejfehér” bőrű úrilány, Éva és a soványka, barna fiú, Gergő

B) A jelenetek időrendje

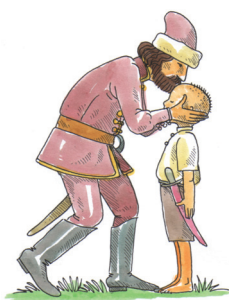
- a) Adj címet az alábbi képeknek! A cím legyen rövid és pontos!
- b) Számozással jelöld a jelenetek időbeli sorrendjét!
A legkorábbi jelenetet ábrázoló kép kapja az 1. sorszámot! Segítségül használhatod a regényt.

□

□

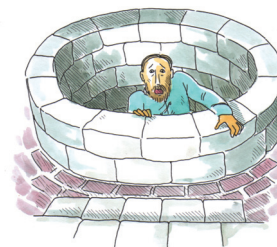

C) Rajzold meg a történetből hiányzó képet!
Lásd el aláírással a meglévő képeket!

- a) Évákat elfogják a törökök az alagútban.
- b) Hegedűsék elfogása.

c) Éva és Réz Miklós elmozdítják a malomkövet.

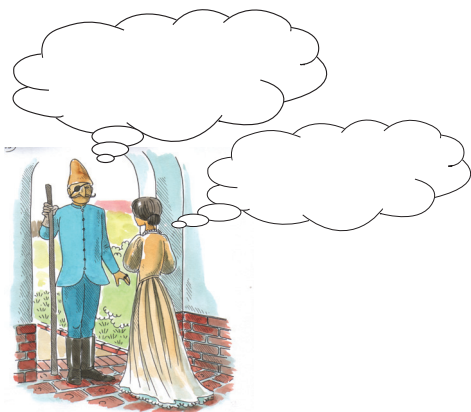
d) Éva és Miklós ásnak az alagútban.

D) A szereplők

a) Írd a rajzok alá a jelenet szereplőinek nevét!

b) Írd bele a szövegbuborékokba azt, amit (szerinted) az adott szereplő mond!
(Nem kell pontos idézetet írnod.)

MEGOLDÁS

A)

Kép	Szöveg
4.	„A patakban két gyermek fürdik...” (I. rész/1.) – A „galamb-kövér”, „tejfehér” bőrrű úrilány, Éva és a soványka, barna fiú, Gergő
5.	„– Az az úr – mondotta a pap –, az a medvefejes.” – Lovagi torna Török Bálint és egy török között (I. rész/17.)
3.	„Siralrát éneklem most Magyarországnak: / Vérrel ázott földjét mohácsi csatának” – Tinódi Sebestyén énekel Török Bálint udvarában (II. rész/9.)
2.	„Egy tavaszi napon két ősz ember üldögélt a Jedikula kertjében a padon. Mind a kettőnek könnyűfajta bilincs kígyózta körül a lábát.” – Török Bálint és Maylád a Jedikulában (III. rész/2.)
1.	Dobó beszéde („Inkább kevés oroslán, mint sok nyúl!”) – Az eskü („A teremben mindenki a feszület felé nyújtotta a kezét.”) (IV. rész/4.)
6.	Jumurdzsák csereajánlata Gergelynek, amelyet Dobó is hall – „Add ide a gyűrűmet. Odaadom a gyermekedet. Felelj nekem, Bornemissza Gergely!” (IV. rész/12.)

B)

1. „Bornemissza Gergely, jer ide. Fogd ezt a kardot. A tiéd.” – Dobó Gergőnek adja a kis meggyezésin bársonyhüvelyű kardot (I/10.)
2. „– Végünk! – kiáltja a kezét összecsapva Gergely diák. És a völgy felé mereszti rémült két szemét.” – A szultán helyett a janicsáragát robbantják fel (II/2.)
3. Török Bálint és kísérete a trónörökössel a szultán sátrában (II/20.)
4. A puskaporraktár felrobbantása (V/9.)
5. Gergely faggyút, szalonnát, töltött cserépbögrét dob a török farakásra/fabástyára => Óriási máglya (V/12–13.)
6. Szelim anyja visszaadja Bornemissza Jancsit saját gyermekéért cserébe – Éva és a török asszony kézfogása (V/22.)

C)

A hiányzó kép: Éva és Réz Miklós elmozdítják a malomkövet.

1. kép: Éva és Miklós ásnak az alagútban.
2. kép: Éváékat elfogják a törökök az alagútban.
3. kép: Hegedűsék elfogása.

D)

1. „– Gergő! – mondotta kezét összecsapva. – Hogyan kerülsz ide?” – Gergely és Vicuska találkozása a rácsos kerítés két oldalán (II/15.)
2. „– Térdeljünk le. Leány, én ezennel az Isten színe előtt feleségemnek nyilvánítalak!” – Gergely és Éva megesküsznek a szabad ég alatt, az erdőben (III/6.)
3. Jumurdzsák (=„Balogh Tamás”) és Éva asszony találkozása Sopronban (IV/1.)
4. Jumurdzsák megsebesíti Évát (V/20. vége)

T/9.

104. oldal

Házi, illetve szorgalmi feladat

Tanári instrukciók: A feladat célja jól ismert jelenetek, illetve események lerajzolása, megfestése.

Kiemelt készségek, képességek: verbális és vizuális információk megfeleltetése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

||| 9. Készíts külön lapra rajzot, illetve festményt kedvenc regénybeli jelenetedhez!

6. AZ IGE BŐVÍTMÉNYEI, VONZATOK – A MAGYARBAN ÉS A TANULT IDEGEN NYELVBEN

4 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Idiómák és képes kifejezések összehasonlítása

T/1.

105. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az idiómákról és a képes kifejezésekről korábban tanultak felelevenítése játékos formában.
- A csoportokból mindenkire jusson egy-egy jelentésleírást tartalmazó kártya.
- A feladat az, hogy fél perc gondolkodási idő után a csoport tagjai tudjanak mondani egy nem létező képes kifejezést, idiómát. A csoport többi tagja próbáljon rájönni, hogy mi lehetett a kártyán, azaz mit jelent az újonnan alkotott kifejezés.
- A megadott kártyák csak példák; szükség esetén (ha úgy gondoljuk, hogy a megadott kártyák nem megfelelőek) más kártyákat is készíthetünk.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi tudatosság, nyelvérzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: húzókétyák szerint csoportokban

Módszerek, eljárások: játék

Eszközök: jelentésleírások kártyákon, pontozótábla, óra.

A kártyákon:

nagyon boldogtalan

sokkal jobbat jósol, mint ami várható, túlságosan optimista

mindig kisebbíti az igazságot

életben maradt

rossz megoldást talál valamire

nagy szerencsétlenség érte

Már tanultatok arról, hogy az idiómák fontos részét képezik a nyelvhasználatunknak. A következőkben azt fogjuk megvizsgálni, hogy milyen átmenetek lehetségesek az egyben megjegyzendő, ún. idiomatikus kifejezések és a teljesen spontán, nyelvtani szabályok alapján megalkotható szó-szerkezetek között.

Azért fontos erről tudnunk, mert a különböző nyelvekben ezek a szerkezetek rendszerint eltérőek, így könnyen félreérthetünk egy szerkezetet, ha szó szerint próbáljuk lefordítani. A következőkben tehát, azon túl, hogy a magyar nyelv egyes szerkezeteiről tanulunk, sok tapasztalatot gyűjthetünk arra nézvést is, hogy hogyan érdemes a kétnyelvű szótárakat használnunk, és hogyan praktikus saját szótárfüzetünket elkészíteni egy idegen nyelv tanulásakor.

1. Létező és nem létező kifejezések

- a) Olvasd el a kártyádra írt kifejezést!
- b) Alkoss olyan nem létező kifejezést, melynek jelentése megegyezik a kártyára írt szöveg jelentésével!
Mintaként használj létező kifejezéseket!
Például: A kártyán lévő kifejezés: *mindent állandóan elveszít*.
Létező idiomatikus kifejezés: *lyukas a tenyere* (olyan emberre mondjuk, aki mindent le- vagy elejt).
Nem létező idiomatikus kifejezés: *lyukas a zsebe* vagy *lyukas a táskája*.
- c) A legötletesebb megoldásokat jegyezd is le!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

- nagyon boldogtalan – egy méterrel a föld alatt jár
- sokkal jobbat jósol, mint ami várható, túlságosan optimista – festi az angyalt a falra, tündéreket lát
- mindig kisebbíti az igazságot – négyzetre kell emelni, amit mond
- életben maradt – felülről szagolja az ibolyát
- rossz megoldást talál valamire – oldalán találja (el) a szöveget, angyala van
- nagy szerencsétlenség érte – megfogta az ördög lábát

2. lépés: 2. feladat

Fordíts!
Alternatív feladat

T/2. 105. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az idiómákról meglévő ismeretek mozgósítása, illetve annak felfedeztetése, hogy az idiomatikus kifejezések nyelvről nyelvre változnak.

- Ha a diákok nem az angolt tanulják első vagy második idegen nyelvként, akkor készítsük el a táblázatot a tanult idegen nyelven.
- A feladatnak az is célja, hogy a diákok barátkozzanak a kétnyelvű szótárak használatának egyik legnagyobb nehézségével, az idiomatikus kifejezések megtalálásával.
- Ha szükség van rá, segítsük a gyerekeket ötletekkel, hogy hol és hogyan érdemes keresni az egyes kifejezéseket.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi tudatosság, nyelvérzék, szótárhasználat

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

2. Fordíts!

- a) Néhány angol kifejezés szó szerinti fordítását adtuk meg.
Próbáld meg kitalálni, hogy mit jelenthetnek a kifejezések valójában!

AZ ANGOL KIFEJEZÉS SZÓ SZERINTI FORDÍTÁSA	MIT JELENTHET?
FELRÚGJA A VÖDRÖT	
HÚZZA VALAKINEK A LÁBÁT	
NAGY LÖVÉS	
HAZAVISZI A SZALONNÁT	
ÜZLET, AHOGY SZOKÁS	

- b) Fordítsd vissza szóról szóra a kifejezéseket angolra, így valószínűleg megkapod az eredeti angol kifejezést.
Ezután keresd ki a szótárból a kifejezések valódi jelentéseit!
Vesd össze saját megoldásaiddal!

AZ EREDETI ANGOL KIFEJEZÉS	A KIFEJEZÉS JELENTÉSE

- c) Ha tudsz, mondj hasonló jelentésű magyar idiómákat!

A KIFEJEZÉS JELENTÉSE	HASONLÓ JELENTÉSŰ MAGYAR IDIÓMÁK

Már többször volt szó arról, hogy az **IDIÓMÁK** milyen fontosak nyelvtudásunkban, nyelvhasználatunkban. Azokat a kifejezéseket nevezzük így, amelyeket sosem a szó szerinti jelentésükben

használunk, sőt, a használatuknak nincs is jól érthető köze a szó szerinti jelentésükhöz (vagyis nem ÁTTETSZŐ a jelentésük).

Fokozati különbségek vannak abban, hogy mennyire érezzük egy-egy idióma esetén azt a KÉPET, amelyet eredetileg kifejezhetett. Például a *húzza a száját* jól érthető képes kifejezése annak, hogy „vonakodását, nemtetszését fejezi ki”, míg a *húzza a lóbőrt* esetében még a szakembereknek sem világos, hogy mi lehetett az az eredeti kép, amely miatt ez a kifejezés ma azt jelentheti, hogy „jóízűen alszik”. Ezért a nyelvek nagyon eltérhetnek abban, hogy milyen kifejezések váltak idiómává.

MEGOLDÁSOK

a) A feladat a) részére csak ötleteket várunk. Ha valamelyik diák ráhibázna a jó megoldásra, kérdezzük meg, ismerte-e korábban az idiómát. Ha nem ismerte, kérjük meg, próbálja elisméltetni, hogyan gondolkodott, hogyan, miből jött rá az idióma jelentésére.

b)

AZ EREDETI ANGOL KIFEJEZÉS	A KIFEJEZÉS JELENTÉSE
kick the bucket	meghal
pull someone's leg	cukkol valakit
big shot	fontos ember
bring home the bacon	dolgozik, keres
business as usual	a szokásos módon

c)

A KIFEJEZÉS JELENTÉSE	HASONLÓ JELENTÉSŰ MAGYAR IDIÓMÁK
meghal	feldobja a talpát, beadja a kulcsot
cukkol valakit	húz valakit
fontos ember	nagykutya
dolgozik, keres	megkeresi a kenyérre valót
a szokásos módon	annak rendje és módja szerint, a maga kerékvágásában

JELENTÉSTEREMTÉS

3. lépés: 3. feladat

Lyukak egy szövegben

T/3.

107. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók

- A cél annak a felismerése, hogy egy-egy bővítmény szerepét, sokszor toldalékát is ki tudjuk következtetni a közvetlen szövegkörnyezetből, azaz az igéből (és a további bővítményekből).
- Az idiómák esetében magát az elhagyott bővítményt is ki lehet találni, míg egyéb bővítményeknél csak a bővítmény szerepe (esetleg nyelvtani jelölője) található ki egyértelműen.
- A megoldásoknál nem az eredeti szöveg reprodukálását kérjük, hiszen az nem lehetséges! (De házi feladatnak adható a részletnek a regényből való kikeresése, így a lyukas szöveg eredeti változatának megtalálása.)
- A szöveget minden diák egyedül próbálja meg kiegészíteni. Miután készen vannak, párban vessék össze a megoldásaikat, miket írtak a kipontozott helyekre (párban oldják meg a b) feladatot), majd, ha szükségesnek látjuk, a c) feladatot frontális tanári irányítással is végezhetjük.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi tudatosság, hiányos szöveg rekonstruálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd pármunka (később esetleg frontális megbeszélés)

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

3. Az *Egri csillagok* 1902-es első kiadásában a lapok néhol összetapadtak, és egy-két szó is elmosódott a szöveg következő részében.

Egészítsd ki a szöveget!

- a) Találd ki, vajon milyen szavak állhattak a kipontozott helyeken!
(Ne használd a regényt a megoldáshoz!)

Csakhamar tesznek mindent a ház körül. Megkutatnak minden
..... a faluban. Hol van Kató néne? Ő vigyázott Meglehet, hogy elaludt, s
azalatt kiment a gyerek. Ki látta? Senki se látta. Egy fiúcska a kert
mögött beszélt délután. Ki ment el a kert mögött délután? Senki, csak a Gergő
gyerek. Az öregapja lovát vitte De hát hol a Gergő? Az sincs sehol. Bizonyosan
kiment a lóval Ó, gyermeki meggondolatlanság! Hányszor megmondták
....., hogy a szedresen túl ne menjen a lóval!

- b) Most párosával hasonlítsátok össze a kiegészített szöveget!
Melyik kiegészítésed mennyire egyezett a társadéval?

TELJESEN AZONOS VOLT	
RÉSZBEN AZONOS VOLT	
CSAK ÉRTELMÉBEN VOLT HASONLÓ	
TELJESEN MÁS VOLT	

- c) Írd le, hogy számodra melyik szót, illetve kifejezést volt a legnehezebb kitalálni, és melyiket a legkönnyebb!
Fogalmazd meg röviden feltételezésedet arról, mi lehetett ennek az oka!

A BŐVÍTMÉNYEK FAJTÁI

Már tanultatok arról, hogy a mondatokban az állítmányi rész középponti szerepet játszik: kifejezi azt, hogy milyen fajta eseményről, folyamatról stb. szól a mondat.

Gyakori, hogy a mondat összes többi kifejezése (alanyi és tárgyi része, határozói, módosítói) közvetlenül az állítmányi részhez kapcsolódik: a leírt esemény, folyamat, állapot stb. szereplőit jelöli vagy módosítja azt, amit az eseményről stb. állítunk.

Ezeket a közvetlenül az állítmányi részhez kapcsolódó kifejezéseket az állítmányi rész BŐVÍTMÉNYEINEK nevezzük. Ilyen bővítmények lehetnek a viszonyragos névszói szerkezetek (például az alanyi rész és a tárgyi rész is) és a határozói módosítók (pl. *Gyorsan szaladt le a lépcsőn.*).

A fenti feladatokban azt tapasztalhattátok, hogy a bővítmények különböző módon kapcsolódhatnak az állítmányi részhez.

Van olyan eset, amikor csak meghatározott viszonyragos névszói szerkezet lehet a bővítmény (pl. *rámosolyog valakire* – ha a *rámosolyog* az állítmányi rész, mindig *-ra/-re* viszonyragot kap a bővítmény).

Máskor bármilyen kifejezés, ha egy bizonyos szempontból jellemzi az eseményt. Például a *kimegy* bővítményei lehetnek *valahonnan*, *valahova*, *valamiért*, *valakivel*, *valahogyan* stb. értelmű kifejezések, függetlenül attól, hogy milyen alakúak, milyen viszonyragos névszói szerkezettel fejezzük ki őket. Lehetnek például viszonyragos névszói szerkezetek (*kimegy az udvarra*, *a házból*, *a kertbe* stb.), infinitívuszok (*kimegy játszani*, *vásárolni* stb.) vagy más kifejezések (*kimegy, hogy szóljon a gyerekeknek* stb.).

MEGOLDÁS

- a) A kiegészített eredeti szöveget adjuk meg. Zárójelben található az eredeti szó mögött, hogy milyen bővítmény kerülhet még a kipontozott helyre.

Csakhamar tűvé [idióma része] tesznek mindent a ház körül. Megkutatnak minden bokrot, min-
den játszóhelyet [kitalálható, hogy tárgy] a faluban. Hol van Kató néne? Ő vigyázott rája [kita-
lálható, hogy *-ra/-re* ragos névszói csoport]. Meglehet, hogy elaludt, s azalatt kiment a faluból
[‘valahonnan’ vagy ‘valahova’ értelmű határozó] a gyerek. Ki látta? Senki se látta. Egy fiúcska
a kert mögött beszélt vele [*-val/-vel*, esetleg *-ról/-ről* vagy *-t* ragos névszói szerkezet] délután. Ki

ment el a kert mögött délután? Senki, csak a Gergő gyerek. Az öregapja lovát vitte fűre [‘valahova’ vagy ‘valamit csinálni’ értelmű határozó]. De hát hol a Gergő? Az sincs sehol. Bizonyosan kiment a lóval az erdőbe [‘valahova’ vagy ‘valahonnan’, esetleg ‘valamit csinálni’ értelmű határozó]. Ó, gyermeki meggondolatlanság! Hányszor megmondták neki [neki vagy Gergőnek], hogy a szedresen túl ne menjen a lóval!

b) Azt várjuk, hogy az idióma részénél teljesen azonos lesz a kiegészítés, rögzített viszonyrag esetében részleges azonosság lesz; az „értelmében hasonló” rovatba azok kerülhetnek, amelyek csak abban hasonlítanak, hogy ugyanarra a kérdésre válaszolnak, végül a „teljesen más” akkor fordulhat elő, ha több különböző funkciójú bővítmény is lehetséges az adott ige mellett.

c) Annak a tapasztalatnak a megfogalmazását várjuk, hogy ahova csak egyféle funkciójú vonzat kerülhet, azt a legkönnyebb kitalálni, mert csupán a kontextusba illő lexémát kell megtalálni (ebben elég nagy szabadságot hagy a szöveg); ahol az ige különböző vonzatkeretei között kellett választani a kontextusba illő módon, ott nehezebb volt a hiányzó kifejezés pótlása. Az idióma esetében vélhetően nagy eltérések lesznek: Aki nem ismerte a *tűvé tesz* idiómát, szinte lehetetlen, hogy ki tudta egészíteni a mondatot, aki viszont ismerte, annak nagyon könnyű volt pótolni a hiányzó részt. Az okok megfogalmazásában jó, ha felismerik a tanulók, hogy a mondat igéje a „felelős” azért, mennyire nehéz kitalálni a hiányzó kifejezéseket. Ha ennek az oknak feltárása nem sikerül, kérdésekkel próbáljuk meg rávezetni a tanulókat a megoldásra. Esteleg kérdezzünk rá arra, hogyan próbálgattak, amikor a megoldást keresték (valószínűleg az igehez kerestek megfelelő kiegészítéseket).

4. lépés: 4. feladat

Az ige és a bővítmények kapcsolatának erőssége

T/4. 108. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak felismerése, hogy az ige és a bővítményei mennyire különbözőképpen, „szorosán” vagy „lazábban” tartoznak össze egymással. Ennek az összetartozásnak egyik fokmérője lehet, hogy az ige és a bővítmény viszonya mennyire áttetsző.
- A feladatban azt próbáljuk meg bemutatni, hogy az idiómáktól a nem áttetsző ige–vonzat kapcsolatokon át a teljesen áttetsző ige–bővítmény kapcsolatokig az átmenet folyamatos.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi tudatosság, szókincsfejlesztés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

4. Nem magyar anyanyelvű, de magyarul tanuló barátod készített egy listát azokról a kifejezésekről, amelyeknek a megjegyzése számára igazán nagy problémát okoz, amelyeket rendszeresen elront.

Főleg a bővítményeken megjelenő viszonyragokban bizonytalan.

A következő listát készítette:

*lefordul a székről a nevetéstől
álmában sem gondolta volna
fenékig üríti a poharát*

*betakar valamit valamivel
hisz valamiben
fél valamitől*

*gátol valakit valamiben
ad valakinek valamit
elvisz valakit valahonnan
valahová
gondol valamire*

- a) Próbáljátok egymásnak elmagyarázni a fenti listán szereplő kifejezéseket!
Egyszer az egyikőtök játssza a magyarul nem tudó barát szerepét, másszor a másikótok!

KIFEJEZÉS	A KIFEJEZÉS MAGYARÁZATA. HONNAN JEGYZHETED MEG?	EZEKET SAJNOS ÍGY KELL MEGJEGYZNI
LEFORDUL A SZÉKRŐL A NEVE- TÉSTŐL		
ÁLMÁBAN SEM GONDOLTA VOLNA		
FENÉKIG ÜRÍTI A POHARÁT		
BETAKAR VALAMIT VALAMIVEL		
HISZ VALAMIBEN		
FÉL VALAMITŐL		
GÁTOL VALAKIT VALAMIBEN		
AD VALAKINEK VALAMIT		
ELVISZ VALAKIT VALAHONNAN VALAHOVÁ		
GONDOL VALAMIRE		

- b) A lista minden olyan eleméhez, amelyhez tudtok, keressetek minél több olyan kifejezést, amelyben hasonló viszonyragokkal állnak a bővítmények!
Például: az *átrágja magát valamin* kifejezés mellé olyan kifejezéseket kell gyűjteni, amelyekben *-t* és *-on/-en/-ön/-n* ragos bővítmények vannak.
Ilyenek például az *átpréseli magát a lyukon* vagy az *átenged valakit a vizsgán*.

KIFEJEZÉS	HASONLÓ SZERKEZETŰ KIFEJEZÉSEK
LEFORDUL A SZÉKRŐL A NEVETÉSTŐL	
ÁLMÁBAN SEM GONDOLTA VOLNA	
FENÉKIG ÜRÍTI A POHARÁT	
BETAKAR VALAMIT VALAMIVEL	
HISZ VALAMIBEN	
FÉL VALAMITŐL	
GÁTOL VALAKIT VALAMIBEN	
AD VALAKINEK VALAMIT	
ELVISZ VALAKIT VALAHONNAN VALAHOVÁ	
GONDOL VALAMIRE	

A BŐVÍTMÉNYEKEN MEGJELENŐ VISZONYRAGOK

Látható, hogy bizonyos igék mellett a bővítmény névszói szerkezetek csak egy kitüntetett viszonyraggal állhatnak. Sokszor azonban nem tudjuk megmagyarázni, hogy egy-egy bővítményt miért csak egy bizonyos viszonyragos névszói szerkezettel lehet kifejezni. Például a *hasonlít* bővítménye (az, amire valami hasonlít) csak *-ra/-re* viszonyragos névszói szerkezet lehet (*hasonlít valamire*). De hogy ez miért van így (és miért nem lehet például *-val/-vel* viszonyragos a bővítmény), azt ugyanúgy nem tudjuk megmagyarázni, mint az **IDIÓMÁK** esetében. Azaz ugyanúgy nem áttetsző a kapcsolat a szerkezetet alkotó elemek között, mint az **idiómák** esetében.

De azt is megfigyelhetjük, hogy – ahogy az **idiómáknál** is tapasztaltuk – néha többé-kevésbé érthető az a **KÉP**, amely a bővítmény jelölése mögött meghúzódik. Például a *hasonlít valamire* esetében nem fedezhető fel ilyen kép, míg a *belekezd valamibe* esetében a *-ba/-be* viszonyrag használata valamennyire érthető, hiszen ha már csinálunk valamit, akkor is azt mondjuk, hogy *benne vagyunk* (*munkában vagyunk, indulóban vagyunk* stb.).

MEGOLDÁSOK

a)

KIFEJEZÉS	A KIFEJEZÉS MAGYARÁZATA. HONNAN JEGYZHETED MEG?	EZEKET SAJNOS ÍGY KELL MEG- JEGYEZNI
LEFORDUL A SZÉKRŐL A NEVETÉSTŐL	A kifejezést egyben kell megjegyezni, de az alapjául szolgáló kép jól látható: lefordulni <i>valahonnan</i> lehet (-ról/-ről), a -tól/-től pedig sokszor fejez okot. Azt, hogy miért pont így mondjuk magyarul, hogy 'valaki nagyon nevet', nem tudjuk megmagyarázni.	X
ÁLMÁBAN SEM GONDOLTA VOLNA	A kifejezést, amelynek az a jelentése, hogy 'egyáltalán nem számított rá' így kell megjegyezni, de a szó szerinti értelmezéséből ki lehet találni, hogy mit jelent.	X
FENÉKIG ÜRÍTI A POHARÁT	A 'megissza a pohár tartalmát' kifejezést szintén így kell egyben megjegyezni. Az alapjául szolgáló kép elég áttetsző: a <i>pohár feneke</i> kifejezés létezik, a szó szerinti jelentésből világos, hogy mit jelent a kifejezés.	X
BETAKAR VALAMIT VALAMIVEL	Ezt nagyon könnyű megjegyezni, mert a betakart tárgyat és a takarás eszközét kell kifejezni. A tárgyat a szokásos -t raggal, az eszközt pedig a szokásos -val/-vel raggal.	
HISZ VALAMIBEN	Nem olyan könnyű megérteni, hogy miért -ban/-ben viszonyragos vonzatot kíván ez az ige. Felemás magyarázatul szolgálhat, hogy a <i>belehelyezi a hitét valamibe</i> kifejezésből (ha azt ismeri az ember) „következik”, hogy a hit valamiben benne van a kép szerint. A b) feladat megoldásaiból kitetszik, hogy más hasonló jelentésű igék is a -ban/-ben viszonyragot vonzzák.	X
FÉL VALAMITŐL	A -tól/-től viszonyragos névszói szerkezet gyakran fejez ki okot, de ebben a kifejezésben nem pusztán okot jelent a bővítmény, hanem magát a félelem tárgyát jelöli (ezért konkrétabb, mint a <i>fél valami miatt</i>), ezért külön meg kell jegyezni.	X
GÁTOL VALAKIT VALAMIBEN	Ebben a kifejezésben a -ban/-ben viszonyragos bővítményt kell megjegyezni. Bár vannak más igék is, amelyeknek a cselekvésre utaló bővítménye -ban/-ben ragos (pl. <i>segít valakinek valamiben</i>), meg kell jegyezni, hogy a <i>gátol</i> is ezek közé tartozik, hiszen más igék mellett a hasonló szerepű bővítmény más raggal állhat, pl. <i>óv valakit valamitől, megtilt vkinek valamit</i> .	X

AD VALAKINEK VALAMIT	Ez teljesen áttetsző jelentésű.	
ELVISZ VALAKIT VALAHONNAN VALAHOVÁ	Ez is teljesen áttetsző jelentésű.	
GONDOL VALAMIRE	A <i>gondol</i> igének ezt a bővítményét is meg kell így jegyezni, bár más kifejezésekben is megtaláljuk azt a képet, hogy amire gondolunk, az valamilyen hely: <i>belegondol valamibe</i> .	X

b)

KIFEJEZÉS	HASONLÓ SZERKEZETŰ KIFEJEZÉSEK
LEFORDUL A SZÉKRŐL A NEVETÉSTŐL	lesül a képéről a bőr a szégyentől
ÁLMÁBAN SEM GONDOLTA VOLNA	semmi pénzért nem adná
FENÉKIG ÜRÍTI A POHARÁT	tővig nyomja a gázt, a sárga földig leissza magát, földig rombol valamit
BETAKAR VALAMIT VALAMIVEL	befed vmit vmivel, ...
HISZ VALAMIBEN	bízik vmiben, reménykedik vmiben, ...
FÉL VALAMITŐL	retteg vmitől, ódzkodik vmitől, vonakodik vmitől, irtózik vmitől, ...
GÁTOL VALAKIT VALAMIBEN	akadályoz vkit vmiben, segít valakit valamiben, ...
AD VALAKINEK VALAMIT	vesz vkinek vmit, ajándékoz vkinek vmit, ...
ELVISZ VALAKIT VALAHONNAN VALAHOVÁ	elcsábít/elhív valakit valahonnan valahová, eltesz/elrak valamit valahonnan valahová
GONDOL VALAMIRE	emlékszik vmire, vágyik vmire, bámul vmire...

5. lépés: 5–6. feladat

A bővítmények elhagyhatósága

T/5–6.

110. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak megmutatása, hogy a bővítmények az elhagyhatóság szempontjából nagyon különbözőek lehetnek.

- Vannak bővítmények, amelyek nem hagyhatóak el egyáltalán, de vannak olyanok is, amelyek elhagyhatóak, és ez nem eredményez különösebb változást. Vannak olyanok, amelyek elhagyhatóak, ám a mondat jelentése az elhagyástól megváltozik, míg vannak könnyen elhagyható bővítmények. (Ezek a módosítói szerepű bővítmények, amelyekkel a tanulók már ötödik osztályban találkozhattak.)
- Az A) szöveget a jól olvasó, jó szövegértési képességű diákok kapják, a B) szöveget adjuk azoknak, akik a legnehezebben olvasnak, akiknek a legtöbb szövegértési gondjuk van.
- A háromfős heterogén csoportok úgy álljanak össze, hogy az A), a B) és a C) szöveget olvasók közül egy-egy diák alkosson egy csoportot.
- A 6. feladat házi feladatnak is adható.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi tudatosság

Célcsoport – differenciálás: a szövegek nehézsége szerint differenciáljunk:

A) jó szövegértési képességű gyerekek

B) azok a diákok, akiknek a legtöbb gondjuk van a szövegértéssel

C) átlagos szövegértők

Munkaformák: heterogén csoportok, tagjai: a differenciálásnak megfelelően

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: szövegek kártyákon

A)

Kutatók új emlőst fedeztek fel. A szakemberek egy bundás orrú, fülű, farkú állatot kaptak lencsevégre. Az állatnak lábai vannak, ezért gondolják, hogy akár ragadozó is lehet. A cibetmacskák használják a farkukat, így elképzelhető, hogy ez a faj is él. Eddig két felvételt sikerült készíteni, ami kevésnek bizonyult.

B)

Kutatók új emlőst fedeztek fel Borneó sűrű erdeiben. A szakemberek egy vörös bundás, hegyes orrú, apró fülű, hosszú farkú, cibetmacskához hasonló állatot kaptak lencsevégre. Az állatnak nagy, erőteljes hátsó lábai vannak, ezért gondolják a biológusok, hogy akár ragadozó is lehet. A cibetmacskák főleg a fákon történő egyensúlyozásra használják a farkukat, így elképzelhető, hogy ez a faj is a fákon él. Eddig két felvételt sikerült készíteni róla, ami egyelőre kevésnek bizonyult az állatok pontosabb megismeréséhez.

C)

A múlt héten lelkes biológusok hosszas kutatás után új emlőst fedeztek fel Borneó sűrű erdeiben egy kis patak folyása mellett. A szakemberek ott tartózkodásuk harmadik hetében egy nap egy vörös bundás, hegyes orrú, apró fülű, hosszú farkú, cibetmacskához meglehetősen hasonló állatot kaptak lencsevégre a patak alsó folyása mentén való sétálásuk közben. A képek tanúsága szerint az állatnak nagy, erőteljes hátsó lábai vannak, ezért gondolják rögtön a biológusok, hogy akár ragadozó is lehet. A cibetmacskák köztudottan főleg a fákon történő egyensúlyozásra használják a farkukat, így az is elképzelhető, hogy ez a most felfedezett faj is a fákon él a legnagyobb nyugalomban, ebben az eldugott, ember által ritkán megzavart sűrű erdőben. Eddig a pillanatig az állat gyorsasága és az erdő fényképezésnek nem kedvező fény- és pára viszonyai miatt mindössze két felvételt sikerült a kutatóknak készíteni róla az erdőben, ami egyelőre kevésnek bizonyult az állatok pontosabb megismeréséhez.

5. A bővítmények elhagyhatósága

- Olvasd el a kártyán kapott szöveget!
Próbáld egy mondatban összefoglalni, hogy miről szól!
- Milyen szöveggörnyezetben tudod elképzelni a szöveget?
Szóban vagy inkább írásban? Milyen műfajban?
- Most olvassátok fel egymásnak a szövegeiteket!
Először az A) jelűt, aztán a B), végül a C) jelűt. Töltsétek ki közösen a táblázatot!

	A)	B)	C)
ÁLTALÁNOS JELLEMZÉS: MILYEN HATÁST KELT A SZÖVEG?			
HOL HANGOZHAT EL?			
JELLEGZETES NYELVTANI KÜLÖNBSÉGEK			
ELTÉRŐ JELENTÉSŰ MONDATOK			

6. A B) szöveget nem tudják leközoelni az újságban a rövid hírek között, mert hosszabb a megengedett terjedelemlnél.

Húzd meg a szöveget úgy, hogy a legkevésbé változzon meg a jelentése! (Ahol szükséges, alakítsd is át a mondatokat.)

Kutatók új emlőst fedeztek fel Borneó sűrű erdeiben. A szakemberek egy vörös bundás, hegyes orrú, apró fülű, hosszú farkú, cibetmacskához hasonló állatot kaptak lencsevégre. Az állatnak nagy, erőteljes hátsó lábai vannak, ezért gondolják a biológusok, hogy akár ragadozó is lehet. A cibetmacskák főleg a fákon történő egyensúlyozásra használják a farkukat, így elképzelhető, hogy ez a faj is a fákon él. Eddig két felvételt sikerült készíteni róla, ami egyelőre kevésnek bizonyult az állatok pontosabb megismeréséhez.

VONZATOK ÉS SZABAD HATÁROZÓK

Az állítmányi részhez legszorosabban kötődő bővítményeket az állítmányi rész VONZATAinak nevezzük. Mindig vonzat a mondat alanyi része (ez sohasem kapcsolódhat lazábban az állítmányi részhez) és a tárgyi rész. Nehéz pontosan meghatározni azt, hogy egy-egy bővítmény *milyen szorosan* kapcsolódik az állítmányi részhez. Az állítmányi rész és a bővítmények kapcsolata több szempontból is lehet szorosabb vagy lazább.

1. Nézzük például a kifejezések JELENTÉSÉT. Például a *Géza eszi az almát* mondatban az *eszi* állítmányi rész és a tárgyi rész (*az almát*) között elég szoros jelentésbeli viszony van. 2. Néznünk kell ugyanakkor a kifejezések FORMAI JEGYEIT is. Ide tartozik az, hogy a bővítmény viszonyragja vagy akár maga a bővítmény mennyire *idiomatikus* (*hisz valamiben, nyer valamin stb.*). (Erről volt már szó az előzőekben.) Illetve az is ide tartozik, hogy egy-egy bővítmény mennyire hagyható el

a mondatból. Vannak olyan bővítmények, amelyek soha nem hagyatók el. Például a *Gábor Budán lakik* mondatból a helyre utaló bővítmény soha nem hagyható el; a **Gábor lakik* nem elfogadható mondat.

Vonzatnak akkor szoktak tekinteni egy bővítményt, ha a fenti szempontok alapján az igével való kapcsolata szorosnak bizonyul: ha az elhagyása teljesen más értelmű, tulajdonságú szerkezetet eredményez. Akkor is vonzatról beszélünk, ha nem érthető, hogy miért éppen egy bizonyos viszonyranggal kell jelölni a bővítményt (vagyis ha idiomaszerű, nem áttetsző a kapcsolat az állítmányi rész és a bővítmény között).

Azokat a bővítményeket, amelyek pont ellentétesen viselkednek, mint a vonzatok (vagyis könnyedén elhagyhatók, és áttetsző a kapcsolatuk az állítmányi résszel), SZABAD HATÁROZÓKnak nevezzük.

Mivel a fent leírt tulajdonságok nem adnak pontos eligazítást abban, hogy mely bővítményeket kell vonzatoknak tekintenünk, sokféle átmeneti esetről beszélhetünk.

Átmeneti esetnek tekintjük, amikor a bővítmény vonzatnak és szabad határozónak is tekinthető. Például az utazik és a valamilyen járművön/valamivel értelmű bővítmény nagyon szoros kapcsolatot alkot. Azt is mondhatnánk, hogy mást jelent „csak úgy” utazni és mást valamilyen járművön/valamivel utazni. Tehát érvelhetünk úgy, hogy vonzatról van szó.

Ugyanakkor azt is mondhatjuk, hogy az utazás eszköze csak mellékes körülmény, egyáltalán nem kötelező kifejezni. Ráadásul az utazik és a bővítmény kapcsolata teljesen áttetsző. Ez pedig amellettszól, hogy szabad határozóról van szó.

REFLEKTÁLÁS

6. lépés: 7. feladat

T/7.

113. oldal

15 PERC

Vita: vonzat vagy szabad határozó?

Alternatív feladat

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy mozgósítsa a bővítmények és az alaptag viszonyának erősségéről tanultakat egy érvelési vitajáték formájában.
- Csak olyan csoportban végeztessük el a feladatot, ahol az előző lépések megnyugtató eredménnyel zárultak, és azt feltételezzük, hogy a tanulók már képesek a tanultakat önállóan érvként felhasználni.
- Az előző feladatokban előkerült kifejezések némelyikéről vitatkozzanak a gyerekek: inkább vonzat vagy inkább szabad határozó. A vitában betöltött szerepeket ki is oszthatjuk, de ki is húzhatják a szerepkártyákat a tanulók.
- Hagyjunk időt arra, hogy a tanulók értékeljék egymás munkáját az egyénileg kitöltött táblázatok alapján.

Kiemelt készségek, képességek: érvelés szóban megadott álláspont mellett

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: heterogén csoportmunka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, vita

Eszközök: szerepkártyák: mellette érveket gyűjt, mellette érvel, ellene érveket gyűjt, ellene érvel, pontozóbíró kifejezésekkel

7. Szótárírók vagytok, és egy új szótár összeállítása közben vitáztok egymással, hogy az alábbi kifejezésekben be kell-e kerülnie a bővítménynek a szótárba vagy sem.

Ha vonzat az illető bővítmény, akkor biztosan be kell kerülnie, ha pedig szabad határozó, akkor biztosan nem.

Gyűjtsétek ki az előző néhány feladatból az állítmányi részeket és a hozzájuk kapcsolódó bővítményeket!

A készüléshez és a vita értékeléséhez használjátok az alábbi táblázatot!

- a) Vonzatos a szerkezet? – Páronként gyűjtsétek lehetséges érveket és ellenérveket! A bíró értékelje is őket az alábbi táblázat szerint!

1. Kifejezés:

LEHETSÉGES ÉRVEK MELLETE	LEHETSÉGES ÉRVEK ELLENE	JÓ ÉRV/ROSSZ ÉRV

2. Kifejezés:

LEHETSÉGES ÉRVEK MELLETE	LEHETSÉGES ÉRVEK ELLENE	JÓ ÉRV/ROSSZ ÉRV

3. Kifejezés:

LEHETSÉGES ÉRVEK MELLETE	LEHETSÉGES ÉRVEK ELLENE	JÓ ÉRV/ROSSZ ÉRV

- b) Írj zárónyilatkozatot: Melyik kifejezés esetében lettél meggyőzve valamelyik álláspontról, és miért?

7. lépés: 8. feladat

Az idiómáktól a vonzatokig

T/8.

115. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy az előzőekben tapasztaltak alapján tudatosuljon, milyen gyakorlati haszna lehet a vonzatféleségek fogalma ismeretének például az idegennyelv-tanulásban.
- Természetesen olyasmit várunk a válaszokban, hogy a vonzatkeretet mindkét oldalon érdemes feltüntetni (mert a különböző vonzatkeretek más-más jelentésnek felelhetnek meg, és mert a vonzatokkal együtt kell megjegyezni az igét, ahogy az idiómákat is „egyben” kell megjegyezni); a lehetséges szabad határozókat természetesen nem érdemes feljegyezni.
- Ha olyan választ kapunk, hogy az ige használatára konkrét példát is érdemes feljegyezni, azt értékeljük kiemelten!
- A válaszokat szedjük be, önként jelentkezők olvassák fel a válaszukat vagy ismertessük a legjobbakat.

Kiemelt készségek, képességek: saját tapasztalatok alapján következtetések önálló megfogalmazása, absztrahálás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

8. Az idiómáktól a vonzatokig

- Írd le egy-két mondatban, hogyan érdemes szerinted egy iskolai szótárfüzet két oldalán az igét feljegyezni!
- Mit érdemes odaírni és mit nem?
- Válaszodat indokold is meg!
- Készíts mintát, hogyan nézne ki az új szótárfüzeted!

Az eddigiekben azt vizsgáltuk, hogy az ige bővítményei milyen szorosan kötődnek az igéhez. A következőkben azt láthatjátok, hogy milyen fajta szavaknak lehetnek még bővítményeik, illetve hogy milyen fajta szavak lehetnek bővítmények.

RÁHANGOLÓDÁS

8. lépés: 9. feladat

Igéből képzett szavak bővítményei

T/9.

115. oldal

5–10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja annak a problémának a felvezetése, hogy nemcsak az eddig látott igéknek lehetnek bővítményeik, hanem más szócsoporthoz tartozó szavaknak is.
- Ebben a feladatban azt lehet felismerni, hogy az igéből képzett szavak (az infinitívusz és egyéb igenévi alakok) az ige bővítményeit részben megőrzik. (Ezt azonban itt még a tanulóknak nem kell felismerniük, csak el kell végezniük az átalakításokat.)

Kiemelt készségek, képességek: szövegtranszformáció megadott grammatikai szempont alapján

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

9. Újsághírek első mondatai

- a) Alkoss a mondatokból olyan kifejezést, amelyben az aláhúzott ragozott igealakok helyett valamilyen igéből képzett szót használsz!

Vigyázat: az átalakítások után nem teljes mondatokat, hanem szerkezeteket fogsz kapni!

Például:

Csökken a hőmérséklet a Balaton mellett. – A hőmérséklet csökkenése a Balaton mellett...

Feleségével turnézik a világsztár. – A feleségével turnézó világsztár...

Hazaengedték a szélhámost, hogy megnőssülhessen. – Hazaengedték megnőssülni a szélhámost.

- b) Megtalálták az elhagyott vombatkölyköket Tasmániában.
- c) Horogra akadt a velencei óriásharcsa.
- d) Duplájára emelik a viteldíjakat.
- e) Több szemtanú látta, hogy a bankrablók biciklin menekültek.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

b) Az elhagyott vombatkölykök megtalálása Tasmániában...

c) A horogra akadt velencei óriásharcsa...

d) A duplájára emelkedő viteldíjak...

e) Több szemtanú látta a bankrablókat biciklin menekülni./Több szemtanú látta a biciklin menekülő bankrablókat.

JELENTÉSETEREMTÉS

9. lépés: 10–11. feladat

Mi mindennek lehet bővítménye?

T/10.

116. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat az előző lépésben felvetett problémát járja körül; célja, hogy a gyerekek felismerjék, nemcsak az igéknek, hanem más szófajú szavaknak, például a mellékneveknek, határozószóknak is lehetnek bővítményei.
- A szövegben valószínűleg intuíciójuk alapján ki tudják keresni, hogy a bekarikázott névszói szerkezetek mihez tartoznak, minek a bővítményei.
- A c) feladathoz szervezzünk olyan heterogén csoportokat, amelyekbe az A)–E) szöveggel dolgozó gyerekek közül egy-egy kerül.

Kiemelt készségek, képességek: ismeretek mozgósítása és alkalmazása új helyzetben

Célcsoport – differenciálás: a szövegek szerint

Munkaformák: egyéni, majd csoportos

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: csomagolópapír, filctoll

10. Mi mindennek lehet bővítménye?

a) Karikázd be az alábbi szövegben a viszonyragos névszói szerkezeteket!

A)

A bál Dubois-éknál igen jól sikerült. Az ínycsiklandozó finomságokkal jóllakatott vendégek vacsora után egy darabig a parkban sétálgattak, majd az odakint gyülekező felhők elől gyorsuló léptekkel siettek vissza a kastélyba.

B)

A szalon felé vezető úton néhányan még meg-megálltak megcsodálni az arannyal és bíbor színű bársonnyal ékesített bútorokat. És közben a kastély régi vendégei közül többeknek eszébe jutott, hogy milyen volt pár éve ez a hely, amikor még gyerekek zsivalygásától volt hangos a mai estére bálterem-mé átvedlett szalon.

C)

A négy kerek fejű, gombszemű gyereket senki sem tudta elfejteni. Csak a házigazdák igyekeztek tartózkodni a gyerekekről szóló emlékek felelevenítésétől. Így nem sokkal éjfél után a szalon feszültséggel telt levegőjéből a vendégek már az emeletre igyekeztek, hogy végre nyugovóra térhessenek kipihenni a bál fáradalmait.

D)

Az emeleten szundikáló vendégek észre sem vették, hogy a házigazdák még nem tértek nyugovóra. Nagy gonddal rendelkezve a vacsora maradványairól siettették a cselédeket, hogy minden újra a helyére kerüljön a szalonban. Segítségüknek köszönhetően az ideiglenes bálterem örületes sebességgel változott vissza eredeti állapotára.

E)

Reggelre kelve a vendégek semmit sem találtak az előző napi bál maradványaiból. Már kora hajnalban minden katonás rendben volt. Senki sem tudta, minek köszönhető ez a nagy sietség. Csak másnap délután, egy idegen hintó befutásával derült fény arra, hogy a gyerekeiket váró szülők igyekezete volt.

- b) Húzd alá azokat a kifejezéseket, amelyek bővítményei valamelyik szónak vagy kifejezésnek. Kösd össze a bekarikázott névszói szerkezeteket a hozzájuk kapcsolható aláhúzott kifejezéssel!

MI MINDENNEK LEHET BŐVÍTMÉNYE?

Az állítmányi részen kívül más kifejezésekhez is kapcsolódhatnak bővítmények. Azt a kifejezést, amelyhez a bővítmény kapcsolódik, ALAPTAGnak vagy FEJnek nevezzük.

Például a névszói szerkezeten belül a jelzői módosítókat is tekinthetjük a névszói fej (vagy alaptag) bővítményének: a *két kódorgó cica* névszói szerkezetben az alaptag a *cica*, a *kódorgó* ennek bővítménye (jelzői módosítója). A jelzői módosító rendszerint szabad bővítmény (nem kötelező kitenni), ugyanakkor megfigyelhetünk érdekes kivételeket is. Például nem mondjuk azt, hogy valaki *sebességgel megy*, csak azt, hogy *húsz kilométeres* vagy *nagy sebességgel megy*.

Maga a jelzői módosító is lehet alaptag, kapcsolódhat hozzá bővítmény, például a *kölykeire méltán büszke cica* szerkezetben a *kölykeire nem a cica bővítménye, hanem a méltán büszke jelzői módosítóé*. (A *méltán pedig a büszke* melléknév határozói módosítója, tehát szintén bővítmény.)

Láthattad, hogy nagyon gyakran szerepelnek alaptagként az IGENEVEK, amelyeknek sokszor olyan bővítményeik vannak, mint a nekik megfelelő ragozott igealaknak: az *udvaron kergetőző cicák* (a *kergetőző* igenévnek ugyanúgy lehet helyre utaló határozói módosítója az, hogy az *udvaron*, mint a ragozott *kergetőznek* igealaknak).

Néha névszói szerkezeteknek is lehetnek bővítményei. Például akkor, ha a névszói szerkezet feje igéből alkotott szó (*menekülés a börtönből*).

- c) Készítsetek poszttert arról, hogy mely kifejezések voltak a szövegekben az alaptagok!

T/11.

117. oldal

5–10 PERC

Tanári instrukciók

- Ennek a rövid feladatnak a célja azt megmutatni, hogy nemcsak viszonyragos névszói szerkezetek lehetnek bővítmények, illetve vonzatok, hanem más típusú szavak is – például a hagyományosan a határozószók közé sorolt elemek, illetve különböző névmások.
- Az inkorporált ún. pusztá főnévi vonzatokkal ebben a feladatban még nem foglalkozunk.
- A feladat haszna továbbá, hogy a gyerekek megtapasztalják, hogy ugyanazt a jelentést, ugyanazt a dolgot különbözőképpen tudjuk kifejezni.

Kiemelt készségek, képességek: ugyanakkor a jelentésnek a változatos kifejezése

Célcsoport, differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

11. Fejezd ki minél többféle módon!

Próbáld meg az aláhúzott bővítmények helyett nem viszonyragos névszói szerkezetet használni!

Például:

A vombat az odújából indult. – A vombat onnan indult.

Lánya a tegnapi napon nem volt iskolában. – Lánya tegnap nem volt iskolában.

- Ma én alszom az emeleten.
- Ezt az inget nagyon sok pénzért adják.
- Az igazolványt minden alkalommal elkérik.
- Az autó igen nagy sebességgel jött.

MEGOLDÁSOK

- Ma én alszom fenn/ott/...
- Ezt az inget nagyon drágán adják./Ez az ing nagyon drága/...
- Az igazolványt mindig/folyton/állandóan/... elkérik.
- Az autó gyorsan jött.

10. lépés: 12. feladat

A bővítmény ragot választ

T/12.

118. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy felhívja azokra az esetekre a figyelmet, amikor a bővítmény határozza meg, hogy egy bizonyos szerepben milyen viszonyragot vesz fel.
- Ne legyen célunk a szisztematikus áttekintés, inkább csak érdekességképpen figyeljünk meg néhány példát (egymással szembeállítva) a feladat kapcsán.

Kiemelt készségek, képességek: hiányos szöveg rekonstrukciója

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

12. A bővítmény ragot választ

Pótold az alábbi szövegben a hiányzó viszonyragokat!

Szia, Ábel!

Most csak röviden leírom, mi történt velem, mióta nem találkoztunk.

A nyári szünet elején, miután te elutaztál, én még két hétig Pest ___ voltam. Június legvégén kezdtük meg a tervezett magyarországi körutazásunkat a szüleimmel.

Pest ___ nyugat felé indultunk a határhoz: Sopron ___ töltöttünk két nagyon kellemes napot. Innen Veszprém ___, majd Székesfehérvár ___ utaztunk. Mindkét város ___ rengeteg a látnivaló. De összességében nem annyi, mint Pécs ___, ahol négy nap alatt sem tudtunk mindent megnézni: voltunk az egyetem ___ (ide járt apu régen), megnéztük a dómot is és rengeteg múzeum ___ is jártunk. Voltunk egy Csontváry-kiállítás ___ is.

A Dunántúl nagyobb városait elhagyva Baja ___ át Szeged ___ érkeztünk. Szeged ___ rájöttem, ez Magyarország második legszebb városa. Szeged ___ már csak Debrecen ___ mentünk, onnan Nyíregyháza ___. Nyíregyháza a család számára azért nevezetes, mert ide járt az anyu iskolába. Ő kiskorában falu ___ élt, onnan járt be a városi iskola ___. Laknak is itt még távoli rokonaink, őket is meglátogattuk. Miskolc ___ csak benéztünk a nagyiékhoz, és már indultunk is vissza Pest ___.

Ezen a nyár ___ nem megyünk külföld ___, de nem is bánom. Remélem, a családot úgy döntött, hogy a következő tanévet is itt töltöd, és így már szeptember ___ láthatjuk újra egymást. Ha mégse, akkor remélem, karácsony ___ azért eljössz meglátogatni minket, vagy ha akkor sem, hát a jövő tavaszi szünet ___, a 13. születésnapom ___.

Kíváncsian várom a te élményeidet. Te hol jártál ezen a nyár ___?

Írj hamar, szia,

Guszt

MITŐL FÜGG A BŐVÍTMÉNY ALAKJA?

Mint láttuk, az alaptag sokszor meghatározza, hogy milyen alakú egy-egy bővítménye (pl. *büszke valamire*: a bővítménynek *-ra/-re* viszonyragosnak kell lennie). Máskor azonban csak a jelentésére utal (*megérkezik valahova*). Az utóbbi esetben a bővítményen múlik, nem pedig az alaptagon, hogy milyen nyelvi eszközzel fejezzük ki a kívánt jelentést. Például *megérkezik Győrbe*, de *megérkezik Szegedre*, ugyanakkor *Győrben* és *Szegeden lakik*, nem pedig *Győrön* vagy *Szegedben*.

Sok olyan kifejezés van, amely a jelentése miatt külön jelölés nélkül is betöltheti az ilyen bővítmény szerepét, például az *érkezik* mellett a célpontot jelentő bővítmény lehet az *oda*, a *haza*, a *lakik* mellett a helyet kifejező bővítmény lehet az *otthon*, *itt* stb.

MEGOLDÁS

Szia, Ábel!

Most csak röviden leírom, mi történt velem, mióta nem találkoztunk.

A nyári szünet elején, miután te elutaztál, én még két hétig Pesten voltam. Június legvégén kezdtük meg a tervezett magyarországi körutazásunkat a szüleimmel.

Pestről nyugat felé indultunk a határhoz: Sopronban töltöttünk két nagyon kellemes napot. Innen Veszprémbe, majd Székesfehérvárra utaztunk. Mindkét városban rengeteg a látnivaló. De összeségében nem annyi, mint Pécsen (Pécsett), ahol négy nap alatt sem tudtunk mindent megnézni: voltunk az egyetemen (ide járt az apu régen), megnéztük a dómot is és rengeteg múzeumban is jártunk. Voltunk egy időszakos Csontváry-kiállításon is.

A Dunántúl nagyobb városait elhagyva Baján át Szegedre érkeztünk. Szegeden rájöttem, ez Magyarország második legszebb városa. Szegedről már csak Debrecenbe mentünk, onnan Nyíregyházára. Nyíregyháza a család számára azért nevezetes, mert ide járt az anyu iskolába. Ő kiskorában falun élt, onnan járt be a városi iskolába. Laknak is itt még távoli rokonaink, őket is meglátogattuk. Miskolcra csak benéztünk a nagyiékhoz, és már indultunk is vissza Pestre.

Ezen a nyáron nem megyünk külföldre, de nem is bánom. Remélem, a családot úgy döntött, hogy a következő tanévet is itt töltöd, és így már szeptemberben láthatjuk újra egymást. Ha mégse, akkor remélem, karácsonykor azért eljössz meglátogatni minket, vagy ha akkor sem, hát jövő tavasi szünetben, a 13. születésnapomon.

Kíváncsian várom a te élményeidet. Te hol jártál ezen a nyáron?

Írj hamar, szia,

Guszt

11. lépés: 13–14. feladat

Képleírások és elemzésük

T/13.

119. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A cél annak megfigyelése, hogy ugyanabban az eseményben, folyamatban stb. ugyanazokra a figurákra többféleképpen is utalhatunk. Nem muszáj minden résztvevőt kifejezni, hacsak nem kötelező vonzata az esemény leírására választott igének.
- A cél annak felfedeztetése, hogy a bővítmények egy része sajátos módon az ige előtt is állhat, ún. inkorporált bővítmenyként. Ebben az esetben úgy viselkedik, mint egy igekötő: módosítja az ige jelentését.
- A feladat megoldása közben ügyeljünk arra, hogy a gyerekek jól értették-e a feladatot: nem kiszínezní kell, ami a képen van, hanem csak azt mondani, ami rajta van a képen, minél többféleképpen.

Kiemelt készségek, képességek: vizuális és verbális információk megfeleltetése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: 4-5 fős heterogén csoportok

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

13. Mondjátok el minél egyszerűbben, hogy mit láttok a képen!

- (1) Válasszatok jegyzőt!
- (2) Mindenki csak egyetlen mondatot mondhat.
- (3) Nem szabad szó szerint vagy rokon értelmű kifejezésekkel megismételni azt, amit már valaki mondott.
- (4) A csoport jegyzője írja le az elhangzottakat!

T/14.

120. oldal

15+10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a megszerzett tapasztalatok összesítése.
- Az előbbi csoportokból egy-egy diák alkosson újabb heterogén csoportot.
- A tanulóknak maguknak kell csoportosítani, hányféle szerkezet fordult elő a képek leírásakor.
- A feladat végeztével frontálisan ellenőrizzük, hogy a csoportok mire jutottak a mondatok szerkezeti csoportosításával. Kérdezzünk rá arra, milyen megfigyeléseket tettek a mondatokról. A saját tapasztalatok elmondása után dolgozzuk fel közösen az ismeretközlő részt.

Kiemelt készségek, képességek: metakogníció, analízis-szintézis, rendszerezés

Célcsoport, differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: 4-5 fős heterogén csoportok, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

Eszközök: az előző feladatnál használt képek, a mondatok, csomagolópapír, filctoll

14. Készítsetek posztert arról, hogy milyen szerkezetek fordultak elő az előző feladatban!

NÉVELŐ NÉLKÜLI („PUSZTA”) NÉVSZÓI BŐVÍTMÉNYEK

A magyar nyelvben a mondatokban leírt események, folyamatok, állapotok stb. szereplőire nemcsak teljes névszói szerkezetekkel utalhatunk, hanem ún. PUSZTA NÉVSZÓKKal is: *fát vág, iskola-lába megy stb.* Azért nevezzük ezeket *puszta* névszóknak, mert minden esetben névelő nélkül állnak.

Megfigyelhetted, hogy ezek szórendileg az igekötőkhöz hasonlóan viselkednek (természetes helyük a ragozott ige előtt van, utánuk hangsúlytalanul áll a ragozott ige, és így tovább). Néha nem is lehet eldönteni, hogy igekötővel vagy *puszta* névszókkal állunk szemben (pl. *fejbe-vág*). A *puszta* névszóval módosított igék helyesírását éppen ezért elég nehéz megtanulni, hiszen az ige előtt álló igekötőt egybeírjuk az igével, míg a *puszta* névszókat általában nem.

A puszta névszóval kifejezett bővítmény leggyakrabban a tárgyi rész vagy a célpontot jelentő határozói módosító. Előfordulhat azonban az is, hogy az eredményt jelöli (*pl. fényesre csiszol, lovaggá üt*), és természetesen vannak más szerepűek is (*lónak néztem, Józsinak szólítják*).

Hogy mi a különbség aközött, hogy egy bővítményt teljes névszói szerkezettel vagy puszta névszóval fejezzük ki? Hasonlítsuk össze a kétféle mondatot!

1. Tegnap elmentünk a strandra.
2. Tegnap strandra mentünk.

Amikor puszta névszót használunk bővítményként, kevésbé fontos annak az általa kifejezett figurának a pontos mibenléte, amely az eseményben, folyamatban stb. részt vesz. Például a *fát vágok* kifejezést akkor használjuk, amikor nem akarjuk közelebbről megnevezni, hogy melyik, milyen, illetve mennyi fáról van szó; a *fejbevág stb.* esetében pedig nem is nagyon van szükség a szereplő pontosabb leírására. Sokszor a puszta névszó nem is önálló ábrázolt figurának felel meg, csak valamilyen tulajdonságra utal (*fehérre fest*).

JELENTÉSTEREMTÉS

12. lépés: 15. feladat

Inkorporált bővítmények
Alternatív feladat

T/15.

120. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy elmélyítsük a ragozott ige előtt álló puszta névszói bővítményekről tapasztaltakat.
- Ezen túl cél annak felfedeztetése is, hogy a szövegben milyen értelmezési változásokat okoz a puszta névszói bővítmények használata a teljes névszói szerkezetek használatához képest.

Kiemelt készségek, képességek: szövegtraszformáció megadott grammatikai szempont alapján

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

15. A puszta névszói bővítmények szerepe a szövegekben

- a) Húzd alá az alábbi szövegben az összes névszói kifejezést!

Amikor reggel indultam az iskolába, anyu épp vasalta a ruhát, apu pedig nézte a tévét. Az öcsi reggelire majszolta a banánt a konyhában. Mielőtt elindultam, a vajat és a dzsemet betettem a hűtőbe. Felvettem az iskolatáskámat a hátamra, és már szaladtam is az iskola felé. Amikor beléptem az üres osztályterembe, akkor jutott az eszembe, hogy ma elmarad az első óránk.

- ||| b) Fogalmazd át a fentebbi szöveget!
A teljes névszói kifejezés helyett, ahol lehet, pusztán névszóval fejezd ki a bővítményt!

MEGOLDÁS

Például: Amikor reggel iskolába indultam, anyu épp ruhát vasalt, apu pedig tévét nézett. Az öcsi reggelire banánt majszolt a konyhában. Mielőtt elindultam, a vaját és a dzsemet a hűtőbe tettem. Hátamra vettem az iskolatáskámat, és már szaladtam is az iskola felé. Amikor az üres osztályterembe léptem, akkor jutott eszembe, hogy ma elmarad az első óránk.

REFLEKTÁLÁS

13. lépés: 16. feladat

A bővítmények világa

T/16.

121. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A kilépőkártya a nyelvi fókuszú modul személyes tanulságait próbálja előhívni. Segít a gyerekeknek megfogalmazni, hogy honnan hová jutottak el a modul végeztével.
- 10-15 percet szánjunk a kérdések megválaszolására.
- Szedjük be, és egyénileg szövegesen reflektáljunk a gyerekek válaszára, illetve a modulbeli teljesítményükre.

Kiemelt készségek, képességek: reflexió önálló megfogalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kilépőkártya

||| 16. A kilépőkártya lehetővé teszi, hogy leírjátok a modullal kapcsolatos észrevételeiteket.

KILÉPŐKÁRTYA

1. A látott jelenségek közül melyik az, amelyen a legjobban elcsodálkoztál, amire magadtól eddig még nem figyeltél fel?
2. Úgy érzed-e, hogy ha mutatnak neked egy mondatot, meg tudod mondani a bővítményekről, hogy vonzatok-e?
3. Milyen módszerrel próbálkoznál, hogy eldöntsd?
4. Szerinted sikeres voltál a feladatok megoldásában? Milyen mértékben?
5. Van-e olyan dolog, amit nem értesz, van-e olyan kérdésed, amire nem kaptál választ?
Mi az?

FELADATLAP A *KALAND* CÍMŰ FEJEZETHEZ

I. Az alábbi vázlatpontokat tedd az *Egri csillagok* történetének megfelelő időrendi sorrendbe!

1. Gergő anyjának halála
2. Neveltetés Török Bálint udvarában
3. A szultán elleni félresikerült merénylet
4. Két gyerek a patakban
5. Szökés a fogságból: a babonás Hajván becsapása
6. Éva és Dobó találkozása a nagy robbanás után
7. Jumurdzsák feltűnése Sopronban
8. Az álruhás fiatalok és Török Bálint szabadítási kísérletének megghiúsulása
9. A tüzes kerék készítése és bevetése
10. A várvédők esküje
11. Az első ostrom és a zászlók
12. Bornemissza János és Miklós diák látogatása Szarvaskőn
13. Cecey és Bornemissza összeveszése és Buda eleste
14. Jumurdzsák ajánlata a várfalon át: talizmánért Bornemissza hadnagy fiát cserébe
15. Két anya gyermekcseréje az ostrom után

A vázlatpontok helyes sorrendben

1.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
13.
14.
15.

III. Az alábbi képleírásokban idiómák rejtőznek.

a) Találd ki az idiómát, és írd a képleírás alá! A négyből elég, ha kettőt jól tudsz. Ha jut időd, elkészítheted az idióma illusztrációját is.

1. kép: egy ember nézi a másikat, aki madár-
szerűen viselkedik (pl. repül) vagy úgy
néz ki

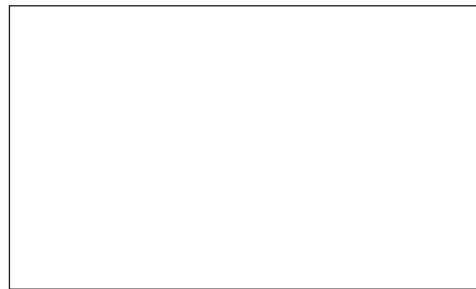
2. kép: valaki egy felhőről lógatja le a lábát, egy
másik megragadja a lelógó lábat és vi-
dám

3. kép: valaki egy malacot ölel magához és vi-
dám

4. kép: valaki, akinek a szájából egy karó nyú-
lik ki

b) Amelyiknek tudod a jelentését, írd le röviden! Amelyiknek nem tudod, arról azt írd le, hogyan próbálnál utána nézni a jelentésének! Itt is elég a négyből kettőt kitöltened.

1. kép:

2. kép:

3. kép:

4. kép:

c) Fogalmazd meg három mondatban, hogy miért viccesek ezek a képek, illetve képleírások az idiómák ábrázolásaiként!

MEGOLDÁS A *KALAND* CÍMŰ FEJEZET „A” TÍPUSÚ FELADATLAPJÁHOZ

I. feladat (15 pont)

A vázlatpontok helyes sorrendben:

1. Két gyerek a patakban
2. Gergő anyjának halála
3. Neveltetés Török Bálint udvarában
4. A szultán elleni félresikerült merénylet
5. Szökés a fogságból: a babonás Hajván becsapása
6. Cecey és Bornemissza összeveszése és Buda eleste
7. Az áruhás fiatalok és Török Bálint szabadítási kísérletének megghiúsulása
8. Jumurdzsák feltűnése Sopronban
9. A várvédők esküje
10. Az első ostrom és a zászlók
11. Jumurdzsák ajánlata a várfalon át: talizmánért Bornemissza hadnagy fiát cserébe
12. Bornemissza János és Miklós diák látogatása Szarvaskőn
13. Éva és Dobó találkozása a nagy robbanás után
14. A tüzes kerék készítése és bevetése
15. Két anya gyermekcseréje az ostrom után

Megjegyzés

A 11. és a 12. pont felcseréléséért ne vonjunk le pontot. Minden egyéb hibáért egy pont levonása jár.

II. feladat (45 pont)

Az előző, mondatokból álló vázlatot formáld át, rövid, de fogalmazásszerű szöveggé, amelyben a felnőtt Gergő meséli el sorsát és feleségének kalandjait 16 évesé serdült János fiuknak!

- Az elbeszélésben Gergely használjon következetesen múlt időt!
- Minden a korábbi vázlatban szereplő mondatot föl kell használni, de nyelvileg némileg változtatni rajtuk szükséges!
- Egy-egy kiegészítést, ha feltétlenül szükséges, betoldhat, de ne túl sokat, mert nem lesz ideje, s a feladat sem ez! Újabb epizódokkal és jellemzésekkel ne bővítse a diák a fogalmazást, az eseményeket se részletezze jobban, mint amennyire a mondatok összefűzése ezt megköveteli.

Fiam, ez történt velünk

(Bornemissza Gergely mesél serdülő János fiának)

Egyéni megoldásokat várunk.

III. feladat

kb. 10 perc

Megoldások

a)

1. kép: *madárnak néz*
2. kép: *megfogta az isten lábát*
3. kép: *malaca van*
4. kép: *karót nyelt*

b) *madárnak néz*: hülyének néz és be akar csapni; *megfogta az isten lábát*: nagy szerencse érte; *malaca van*: mázlija van, kis szerencse érte; *karót nyelt*: egyenesen és feszesen tartja magát

c) Azt várjuk, hogy a gyerekek megfogalmazzák azt, hogy ezek az idiómák olyan képes kifejezések, amelyek esetében a kifejezés alapjául szolgáló kép ma már nem él. Az ábrázolások azért viccesek, mert szó szerint veszik az idiómákban rejlő képeket.

Pontozás, értékelés

A pontozásnál maximum pont adható, ha az **a)** feladatban a négyből két képet felismer és helyesen beazonosít a tanuló. A **b)** feladatnál szintén elég a négyből kettőt megmagyarázni. A **c)**-ben minden megfogalmazás, jó meglátás maximum pontot ér.

a) Képenként: **1 pont** → maximum **2 pont** + **2 pluszpont**

b) Magyarázatonként **2 pont** → maximum **4 pont** + **4 pluszpont**

c) Maximum **3 pont**

A feladatra összesen: **9 pont** + **6 pluszpont**

IV. feladat

kb. 15 perc

Megoldás

A megoldás a példáktól is függhet, de a tanulók által tanult szempontokról elvárjuk, hogy visszaköszönjenek a csoportosításban. Ezek a következők:

- ige-bővítmény kapcsolatok; ezen belül: ige – nem elhagyható vonzat, ige – elhagyható vonzat, ige – szabad határozó (módosító)
- igéből képzett szavak – igei bővítmények (ugyanúgy alcsoportosíthatók, mint fent)
- névszó-bővítmény kapcsolatok

Lehetséges aszerint is csoportosítani, hogy a bővítmény milyen kifejezés:

- névszói szerkezet
- infinitívusz
- puszta névszó

Pontozás, értékelés

2 csoportosítási szempont következetes érvényesítését várjuk, a szempontok szerinti csoportok korrekt létrehozását és a bennük szereplő példák odavalóságát. Ilyen szempontoknak megfelelő csoportosításra **15 pont** adható maximálisan.

V. feladat

kb. 15 perc

Megoldás

Egyéni megoldásokat várunk, de az órákon is előkerülő érveket díjazzuk.

Például:

A) mellett:

- nagyon különbözőek elhagyhatósági és helyettesíthetőségi szempontból
- a vonatok sokkal szorosabb viszonyban vannak az alaptaggal
- praktikus tudnunk, mi a vonat, mert a szótárunkban csak azt kell feltüntetnünk ahhoz, hogy jól tudjuk mondatokban használni az adott szót
- a vonatokról való tudás az idegen nyelv tanulásában is hasznos

B) mellett:

- úgy tűnik, nem tudjuk elég pontosan elkülöníteni a vonatokat az egyéb bővítményektől
- a bővítményeknek az alaptaghoz való ragaszkodásában fokozati különbségeket találtunk (példák)
- nagyon nehéz megállapítani, mi minősül vonatnak
- a vonatszág kritériumai nem alkalmazhatóak teljesen egyértelműen

Pontozás, értékelés

Legalább négyféle érvet várunk – nem pont a megoldásban szereplőket. Minden érvehöz várunk példát is. Az érvekre 4 pont, a jó, alátámasztó példákra még 4 pont jár, az egész érvelés felépítésére pedig még 4, így összesen maximálisan **12 pont** adható a feladatra.